

Vzgoja

Revija za učitelje,
vzgojitelje in starše

junij 2026

Letnik XXVIII/2 ■ številka **110**
cena 7,50 eur

V žarišču: Vloga pravlјice za osebno rast

stran 22

Naš pogovor:
Helena Fojkar Zupančič

stran 26

ABC-analiza

stran 39

**Zakaj (so)ustvarjati
družbo?**

www.mohorjeva.org

Dušan Poslek

TA OTROK BO ŽIVEL

Kako se starši soočijo s tako težko novico, kot je neozdravljiva bolezen otroka? Kako z njo živijo in kako se spopadajo z vrsto povsem nemogočih vprašanj in še bolj nemogočih odločitev? Kaj sploh preostane očetu in materi, ki imata svojega otroka rada do neba in nazaj, a kljub temu ne moreta zanj skrbeti 24 ur na dan vseh sedem dni v tednu? Se mora življenje dokončno ustaviti, se je treba za vedno odpovedati »normalnosti«, običajnim radostim in drug drugemu?

Pretrajljiva očetovska zgodba o preizkušnem starševstvu in presenetljivih milostih, ki jih podarja življenje.

140 mm x 210 mm • 256 strani • 26,50 €

Ljubljana, Nazorjeva ulica 1 • T 01 244 36 50
Celje, Prešernova ulica 23 • T 03 490 14 20

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
Prva slovenska založba

narocila@celjska-mohorjeva.si

8. mednarodna konferenca
Vzgoja za ljubezen do domovine in države

DOMOLJUBJE SKOZI ZNANJE IN DEJANJA

sobota, 21. november 2026,
OŠ Frana Albrehta Kamnik

Predavatelji:

dr. Helena Jaklitsch, dr. Žiga Turk, dr. Jože Možina

ROK za prijavo prispevka - oddaja povzetka: 6. 7. 2026

Informacije o dogodku so dosegljive na:

Izdajatelj:

Društvo katoliških pedagogov Slovenije

Svet revije

Jože Mlakar

Marjan Peneš

dr. Andrej Perko

Marija Šušteršič

Marija Žabjek

Odgovorni urednik

dr. Silvo Šinkovec

Uredniški odbor

Tatjana Fajdiga

Ksenija Fänrich

Roman Globokar

Alenka Gortan

Dejan Hozjan

Marijana Kolenko

Sebastjan Kristovič

Saška Ocvirk

Jože Pavlovič

Naslov uredništva

Vzgoja, Tržaška cesta 132, 1000 Ljubljana
070 449 331

urednistvo@revija-vzgoja.si

info@revija-vzgoja.si

silvo.sinkovec@rkc.si

http://www.revija-vzgoja.si

ID za DDV

SI64231160

Transakcijski račun

SI56 6100 0000 9750 496

odprt pri Delavski hranilnici d.d.

Oblikovanje in prelom

Tiskarna Oman, Kranj

Tisk

Belin

Lektoriranje

Barbara Rodošek

Revija *Vzgoja* izhaja štirikrat letno. Cena
izvoda v letu 2026 je 7,50 €. Naročnina za
naročnike v Sloveniji je 29 € (tujina 40 €).

DDV in poština sta všteta v ceno.

Odpoved naročnine sprejemamo samo

pisno za naslednje obračunsko obdobje.

Navodila za pisanje prispevkov lahko dobite

na uredništvu ali na spletni strani.

Prispevkov ne honoriramo.

Če naročniki svojega izvoda ne prejmete na
dom, prosimo, da nas o tem obvestite.

Natisnjenih 1100 izvodov.

ISSN: 1580-0482

Domišljija in resničnost

■ **Silvo Šinkovec** je predavatelj, terapevt, voditelj seminarjev in duhovnih vaj, urednik revije *Vzgoja*, duhovni asistent DKPS in direktor IFP.

Domišljija je pomembna funkcija možganov. Omogoča, da si predstavljamo situacije, prihodnost, nekaj, česar še ne poznamo. Predstavljamo si človeka, ki nam ga nekdo opisuje, bodoče delo, pot na dopust, potek tekmovanja, življenje po izgubi drage osebe itd. Naša predstava je lahko zelo natančna, in ko se življenje odvija, je sicer vedno drugačno, toda zelo v skladu s predstavo. Drugič je predstava popačena in je prihodnost, v katero vstopamo, popolnoma drugačna od naše predstave, lepša ali težja. S tem so povezani tudi občutki gotovosti in negotovosti. Razvojni psihologi, filozofi in umetniki o tem, kako se razvija domišljija, redno razpravljajo. Maria Montessori pravi, da je domišljija sposobnost, ki raste iz resničnih izkušenj, opazovanja in notranjega razvoja. Trdi, da otrok najprej (do šestega leta) gradi razumevanje sveta skozi konkretne izkušnje: delo z rokami, stik z naravo, poskusi z jezikom in gibanje. Otroci si lahko nekaj res ustvarjalno predstavljajo šele, ko ima dovolj izkušenj v stiku s konkretnostjo. Ni bila navdušena nad pretiranim fantazijskim bohotenjem za zelo majhne otroke (npr. pravljice o vilah ali magičnih bitjih), ker lahko zamegli razlikovanje med resničnim in namišljenim v obdobju, ko otrok intenzivno gradi realni stik s svetom. V obdobju od tretjega do šestega leta se močno razvijajo jezik, simbolna igra in sposobnost ustvarjanja notranjih slik. Otroci začne pripovedovati zgodbe, uporabljati predmete simbolično, ustvarjati namišljene situacije.

Od šestega do dvanajstega leta se zgodi eksplozija imaginacije. V tem obdobju je domišljija ena najmočnejših učnih poti. To obdobje je čas za 'velika vprašanja'. Otroci preko zgodb, zgodovine, znanosti in večnih vprašanj razvija sposobnost mentalnega predstavljanja stvari, ki jih ne more neposredno videti. Otroci v tem obdobju lahko mentalno potuje skozi čas, razume tudi abstraktne ideje, raziskuje veselje, razmišlja o vrednotah,

zgodovini, življenju in smislu. Montessori poudarja, da se domišljija najbolj razvija skozi svobodno raziskovanje, osredotočenost, gibanje, stik z naravo, izkušnje, besedni zaklad, umetnost, delo, tudi brezdelje, ko najbolj izstopijo osebne notranje motivacije. Preveč pasivne igre pa običajno oslabi otrokovo domišljijo, ker otroci dobiva že pripravljene slike, namesto da bi jih sam ustvarjal v svoji predstavi.

Jean Piaget je domišljijo razumel kot del otrokovega kognitivnega razvoja. Domišljija se razvija skupaj z jezikom, simboli, simbolno igro, imitacijo, sposobnostjo predstavljanja stvari, ki niso neposredno prisotne. Po enajstem letu se pojavi abstraktno mišljenje. Mladostnik lahko razmišlja hipotetično, ustvarja teorije, predstavlja možnosti, razmišlja o zgodovini, o prihodnosti, razvija prepričanja in vrednote. Domišljija ni 'napaka', ampak potreben razvoj mišljenja.

Ricoeur je bil filozof jezika, simbolov, pripovedi in človekovega razumevanja samega sebe, zato pravi, da preko domišljije razumemo svet. Za Ricoeurja domišljija ni zgolj fantaziranje, pobeg iz resničnosti. Domišljija je sposobnost, da svet vidimo drugače, najdemo nove pomene, si predstavljamo možnosti in razumemo sebe skozi zgodbe. Človek živi v svetu simbolov in pripovedi. Ricoeur je menil, da zgodbe oblikujejo našo identiteto, pomagajo razumeti človeške izkušnje, odpirajo moralna in eksistencialna vprašanja.

Pravljica zato ni 'neresnična', ampak izraža resnična čustva, potrebe, oblikuje načela in odkriva vrednote. Otroci mora imeti dober stik z realnostjo, da lahko na podlagi tega ustvarjalno uporablja domišljijo, ki vodi v trdnost in smiselno bivanje. Imaginacija postane znanstvena (resnica), moralna (dobro), ustvarjalna (lepo) in religiozna (sveto). Danes se s tem ukvarja filozofija za otroke, saj so otroci v nekem obdobju pravi filozofi. ◀

Vloga pravljič pri vzgoji otrok

... Pravljič spremljajo človeka od najzgodnejšega otroštva. So del družinskega življenja, večernega pripovedovanja, otroške literature in šolskega programa. Čeprav so izmišljene, nosijo v sebi globoka življenjska sporočila, zaradi katerih pomembno vplivajo na otrokovo doživljanje sveta, razvoj govora, oblikovanje vrednot in osebnosti. Že antični filozof Platon je opozarjal, da ni vseeno, kakšne zgodbe poslušajo otroci, saj pripovedi oblikujejo njihovo dušo in značaj. ...

Pravljična Slovenija

... Glavna junaka zgodbe sta škrat Slov in njegova žena Enija, ki vladata kraljestvu v obliki kokoške. Bivata v gradu nad Ljubljano in naokoli potujeta na hrbtu zmajčka Ljuba. Imata sedem hčera. Vsaka od njih po poroki prevzame del kraljestva: Greta se poroči na Gorenjsko, Petra na Primorsko, Nina na Notranjsko, Daša na Dolenjsko, Štefka na Štajersko, Kaja na Koroško in Polona v Prekmurje. ...

Preoblecimo ljudsko pravljico

... Ljudsko slovstvo nam tako omogoča ogromno možnosti za spreminjanje samega besedila. Prav ta lastnost je bila zame pri izboru besedila za ustvarjanje pravljič z glasbo zelo pomembna. Zavedala sem se, da glasba ni le dodatek, ampak mora v pravljič z glasbo postati del zgodbe. Besedilo smo zato najprej zelo oklestili, saj se je šele potem v njem pojavil prostor, ki smo ga lahko napolnili z glasbo. ...

Medvrstniško nasilje v prvem razredu

... Medvrstniško nasilje je pojav, ki se lahko pojavi že v najzgodnejših letih šolanja in ima dolgoročne posledice za čustveni, socialni in učni razvoj otrok. V prvem razredu osnovne šole otroci intenzivno razvijajo socialne kompetence, oblikujejo prva trajnejša prijateljstva ter se učijo osnovnih pravil sobivanja. Nasilje, tudi v obliki drobnih posmehov, izključevanja ali fizičnih oblik, lahko negativno vpliva na otrokovo samozavest, občutek varnosti in pripravljenost za učenje. ...

Zrela družba se prepozna po odnosu do najbolj ranljivih

... Morda je eden največjih problemov sodobne družbe prav v tem, da želi odstraniti vse, kar spominja na ranljivost. Starost, bolezen, umiranje in žalovanje postajajo teme, ki jih potiskamo na rob. A človek brez stika z minljivostjo pogosto izgubi tudi globlji stik z življenjem. Zato je pomembno, da šola ostaja prostor vzgoje za človečnost, ne samo prostor preverjanja znanja. Mladi potrebujejo odrasle, ki jih bodo učili tudi tega, kako ostati človek ob človeku. ...

Uvodnik

- 3 *Silvo Šinkovec: Domišljija in resničnost*

V žarišču: Vloga pravljič za osebno rast

- 5 *Silvo Šinkovec: Vloga pravljič pri vzgoji otrok*
7 *Nežka Černe Gec: Slovenska zgodovina v knjigah za domače branje*
10 *Vanja Hočevnar: Knjižni junaki*
12 *Neža Zakrajšek: Ljudska pravljica je vir izročila in navdih*
14 *Darja Arh Centrih: Pravljična Slovenija*
16 *Vida Truden: Smo slišali ptičice peti*
18 *Urška Vrbovšek: Preoblecimo ljudsko pravljico*
20 *Ifigenija Simonović: Zgodbe so ubesedeno življenje*

Naš pogovor

- 22 *Silvo Šinkovec: Helena Fojkar Zupančič: Glasba je nihanje strune, vpete med nebo in zemljo*

Biti vzgojitelj

- 26 *Albin Vrabčič: ABC-analiza*
28 *Mateja Ilar: Medvrstniško nasilje v prvem razredu*
30 *Mihaela Kastelec: Pisanje kot krepitev lastnih in narodnih korenin*

Starši

- 32 *Octavian M. Machidon: Vrnitev k srcu*
35 *Katja Lavrin: Pesem in otroci s posebnimi potrebami*

Področja vzgoje

- 37 *Milček Komelj: Groharjeva gozdna pravljica*
39 *Boštjan Grošelj: Zakaj (so)ustvarjati družbo?*

Duhovni izziv

- 41 *Peter Lavrih: Odkrivajte in negujte talente, ki jih je Bog zasadil*
42 *Marjan Sedej: Zrela družba se prepozna po odnosu do najbolj ranljivih*

Izkušnje

- 44 *Mateja Košmrlj: Prešernov Povodni mož nekoliko drugače*
46 *Barbara Orešnik, Tina Kosi, Andreja Nagode Burger: Beremo z Glavarjem*
48 *Veronika Fajdiga: Namesto igranja – programiranje*
50 *Saša Slavković: Knjiga je kot ptica*
51 **Iz življenja DKPS**
52 **Napovedni koledar**
53 **Bralni namig**
54 **Nova spoznanja**
55 **Summary**

Vloga pravljic pri vzgoji otrok

■ **Silvo Šinkovec** je predavatelj, terapevt, voditelj seminarjev in duhovnih vaj, urednik revije *Vzgoja*, duhovni asistent DKPS in direktor IFP.

Pravljice spremljajo človeka od najzgodnejšega otroštva. So del družinskega življenja, večernega pripovedovanja, otroške literature in šolskega programa. Čeprav so izmišljene, nosijo v sebi globoka življenjska sporočila, zaradi katerih pomembno vplivajo na otrokovo doživljanje sveta, razvoj govora, oblikovanje vrednot in osebnosti. Že antični filozof Platon je opozarjal, da ni vseeno, kakšne zgodbe poslušajo otroci, saj pripovedi oblikujejo njihovo dušo in značaj.

Pomen lepote

Med temeljnimi cilji vzgoje in izobraževanja ni samo pridobivanje uporabnega znanja, temveč tudi razvijanje estetskega čuta oziroma čuta za lepo. Svet ni zgolj koristen, ampak tudi lep. Človek potrebuje doživljanje lepote, saj mu to prinaša svojisko zadovoljstvo, notranjo harmonijo in občutek smisla. Zato umetnost v vzgoji ni postranska dejavnost, temveč bistveni del oblikovanja osebnosti. Platon je to izrazil z znamenito mislijo, da je za razvoj telesa gimnastika, za razvoj duše pa muzična umetnost. Po njegovem mnenju je vzgoja duše pomembnejša od vzgoje telesa.

K muzični vzgoji sodijo tudi pripovedi, pesmi in pravljice. Otrok skozi zgodbe ne pridobiva le informacij, ampak predvsem doživlja svet čustveno in domišljij-sko. Pravljice imajo posebno moč, ker govorijo v simbolih in podobah. V njih nastopajo dobro in zlo, pogum in strah, pravičnost in krivica. Otrok preko pravljčnih junakov spoznava, da življenje ni vedno lahko, vendar je mogoče težave premagati z vztrajnostjo, poštenostjo in dobroto. Pravljice pomagajo razvijati občutek varnosti in pogum ter moralni čut, ki se izraža v sposobnosti razlikovanja med dobrim in zlim.

Glas in glasba

Glas in glasba sta med seboj zelo povezana, saj oba temeljita na zvoku in izražanju

čustev. Glas nastane pri govorjenju ali petju, glasba pa je urejena kombinacija različnih zvokov, ritma in melodije. Človeški glas je eno najstarejših glasbil, zato ima pomembno vlogo v glasbi. S petjem lahko ljudje izražamo veselje, žalost, ljubezen ali druge občutke, podobno kot jih izražamo tudi z govorom. Tudi govor ima svoj ritem, poudarke in melodijo, zato je v nekaterih primerih podoben glasbi. Glasba pogosto spremlja naše življenje. Lahko nas pomirja, razveseljuje ali spodbuja, lahko pa tudi vznemirja in dela agresivne. Človek s poslušanjem se hitreje uči jezikov. Glas in glasba sta tesno povezana ter pomembna za človekovo izražanje in sporazumevanje. Zato je zelo pomembno otrokom pripovedovati zgodbe. Pripoved ni samo branje besed, pripoved je tudi glas, ki se dotika duše.

Glas in duša sta povezana, ker glas pogosto izraža človekova notranja občutja, misli in razpoloženje. Ko človek govori ali poje, lahko drugi po njegovem glasu prepoznajo veselje, žalost, jezo ali strah. Duša predstavlja človekov notranji svet, glas pa je eden izmed načinov, kako ta notranji svet pokažemo navzven. Glas razkriva človekova čustva in značaj, stanje duha. Tudi glasba in petje lahko močno vplivata na dušo, saj človeka pomirjata, razveseljujeta ali mu dajeta moč. Marsikdaj nas določena pesem gane, ker se dotakne duše. Glas je zato več kot le zvok, saj nosi bistveni del človekove osebnosti. Glas in duša sta tesno povezana.

Razvoj jezika in domišljije

Pomembna vloga pravljic je tudi razvoj jezika. Poslušanje zgodb bogati besedni zaklad, razvija razumevanje besed, spodbuja domišljijo in krepi sposobnost razumevanja in izražanja. Otrok ob pripovedovanju spoznava nove besede, stavčne oblike in načine pripovedovanja. To vpliva na njegovo govorno sposobnost, kasneje pa tudi na uspešnost pri branju in pisanju. Otroci, ki jim starši pogosto berejo ali pripovedujejo, običajno lažje razvijejo sposobnost poslušanja, koncentracije in razumevanja besedila ter razumevanja sebe in sveta. Čeprav je vsaka zgodba izmišljena, trdi Platon, vsaka prava pravljica nosi v sebi veliko resnico in pomembna sporočila o življenju. Besede so človekov stik z resničnostjo, zato smo brez besed izgubljeni.

Pravljice pomembno vplivajo na razvoj domišljije. Otrok si ob poslušanju ustvarja lastne podobe oseb, krajev, situacij in dogodkov. Domišljija pa ni pomembna samo za umetnost, temveč tudi za ustvarjalnost, reševanje problemov in sposobnost razumevanja različnih življenjskih situacij. Domišljija odpira pot v prihodnost.

Foto: Peter Prebil

Vpliv na čustveni in moralni razvoj

Pravljice imajo pomembno vlogo v čustvenem razvoju. Otrok se ob zgodbah uči prepoznavati in razumeti čustva – veselje, žalost, strah, jezo, krivdo, sram, ljubezen in upanje. Ko posluša o junaku, ki premaga nevarnost ali stisko, dobiva občutek varnosti in zaupanja, da je mogoče čutiti, razumeti in premagati tudi lastne težave. Številne klasične pravljice vsebujejo strahljive ali težke prizore, ki otroku pomagajo razumeti, da življenje ni brez težav. Otrok se ob njih sooča s strahom v varnem okolju domišljije, kar mu pomaga pri notranjem dozorevanju. Zgodbe, ki se zaključijo po dramatičnem zapletu s srečnim izidom, dajo otroku sporočilo, da se ob primernem vedenju vsaka neprijetna ali zapletena situacija lahko reši. Drama se spremeni v zmagoslavje, zgodba kljub preizkušnjam vodi k upanju, pravičnosti in moralnemu redu. To pa rojeva zaupanje v življenje in pogum.

Pravljice vplivajo tudi na oblikovanje vrednot. V kakovostnih zgodbah dobro praviloma premaga zlo, potrpežljivost je nujna, poštenost je nagrajena, sebičnost pa kaznovana. Takšna sporočila pomagajo otroku razvijati občutek za pravičnost, solidarnost, odgovornost in spoštovanje drugih. Platon je poudarjal, da morajo biti zgodbe za otroke skrbno izbrane, saj se otrokova duša oblikuje predvsem skozi to, kar posluša, doživlja in posnema. Zato je menil, da je treba dobre pravljice sprejeti, slabe pa zavrniti.

Primeri dobrih pravljič

Mnoge klasične pravljice so preživele stoletja prav zato, ker vsebujejo univerzalna sporočila. Med najbolj znanimi so pravljice bratov Grimm, na primer Sneguljčica, Pepelka ter Janko in Metka. Te zgodbe govorijo o pogumu, vztrajnosti, zvestobi in zmagi dobrega nad zlom. Večne so tudi Andersenove pravljice, med njimi Grdi raček, ki govori o sprejemanju drugačnosti, ter Deklica z vžigalicami, ki razvija sočutje do revnih in osamljenih. Med najbolj cenjenimi sodobnimi deli je Mali princ Antoina de Saint-Exupéryja, ki skozi preprosto pripoved odpira vprašanja prija-

teljstva, odgovornosti in smisla življenja. Zelo priljubljene so tudi zgodbe Astrid Lindgren, zlasti Pika Nogavička, ki spodbuja samostojnost, pogum in pravičnost. Med slovenskimi deli imajo posebno mesto pravljice Frana Levstika in Frana Milčinskega, na primer Kdo je napravil Vidku srajčico, ki poudarjajo dobroto, pomoč in povezanost med ljudmi. Pa pravljice Ele Peroci, zlasti Muca Copatarica, ki otrokom na prijazen način približa red, odgovornost in toplino doma. Obstajajo še številne druge.

In svetopisemske zgodbe?

Tudi svetopisemske zgodbe imajo pomembno vlogo za otrokovo dušo, saj ga učijo dobrote, sočutja, poštenosti, ljubezni in odpuščanja. Prek zgodb o Jezusu Kristusu, prerokih in drugih ljudeh otrok spoznava vrednote, ki mu pomagajo razlikovati med dobrim in zlim. Te zgodbe pogosto prinašajo občutek varnosti, upanja in zaupanja, zato lahko otroka pomirjajo in spodbujajo v težkih trenutkih. Poleg tega razvijajo otrokovo domišljijo, sočutje in razumevanje drugih ljudi.

Ko otrok posluša svetopisemske zgodbe, odkriva prisotnost popolne Ljubezni in Božje varstvo. Takšne zgodbe lahko močno vplivajo na otrokovo življenje, saj oblikujejo njegove misli, občutke in pogled na svet. Svetopisemske zgodbe imajo pomembno vzgojno in duhovno vrednost.

Katere pravljice so dobre za otroka?

Dobre pravljice niso nujno tiste, ki otroka samo zabavajo ali mu ponujajo lahкотno srečo. Vzgojna pravljica vsebuje globlje sporočilo, estetsko vrednost in moralno usmeritev. Otroku pomaga razumeti življenje, razvijati občutljivost za lepo ter spoštovanje do drugih ljudi. Slabe zgodbe pa lahko spodbujajo nasilje, cinizem, prazno zabavo ali površnost. Če otrok odrašča ob vsebinah, kjer ni jasne razlike med dobrim in zlim, težko odkriva trdne vrednote.

Platon je menil, da je treba paziti na ustvarjalce zgodb in umetnike, saj njihova dela vplivajo na značaj mladih. Po njegovem mnenju dobra umetnost izhaja

iz plemenitega značaja in zdrave duševne naravnosti. Zato je pomembno, kakšne zgodbe ustvarjajo pisatelji, ilustratorji, filmski ustvarjalci in drugi, ki oblikujejo otroško dušo in kulturo mladih.

Kdo danes izbira zgodbe za otroke?

Vprašanje izbire kakovostnih besedil je danes še posebej aktualno. V preteklosti so imele pomembno vlogo pri izbiri pravljič družina, šola in knjižnice. Danes pa otroci prihajajo v stik z množico vsebin preko televizije, spleta, družbenih omrežij in različnih digitalnih platform. Starši in učitelji nimajo več dovolj nadzora nad tem, kaj otrok posluša ali bere. Pogosto o izbiri odločajo trg, popularnost ali algoritmi, ne pa vzgojna in umetniška vrednost.

Kljub temu države in šolski sistemi še vedno oblikujejo sezname priporočenega branja ter izbirajo besedila za učne načrte. S tem skušajo ločevati kakovostna dela od manj primernih vsebin. Toda tudi tu se pojavljajo vprašanja, kdo določa, kaj je dobra literatura, in ali imajo tisti, ki izbirajo, vedno pravo presojo. Sodobni poskusi izločanja nekaterih del iz šolskih programov pogosto sprožajo razprave o cenzuri, ideologiji in svobodi umetnosti. Pomembno je zaščititi otroka pred škodljivimi vsebinami, hkrati pa se zavedati, da pretirano nadzorovanje lahko osiromaši njegovo izkušnjo sveta in literature. Dobre izkušnje izbiranja besedil se kažejo tam, kjer šola in družina v soglasju otrokom približata kakovostno literaturo. Slabe izkušnje pa nastanejo, kadar prevladajo površinske, komercialne ali ideološko enostranske vsebine, ki zanemarijajo umetniško vrednost in globlje človeško sporočilo. Če je literatura izbrana predvsem zaradi trenutne priljubljenosti ali politično-ideoloških interesov, lahko izgubi vzgojno in estetsko moč. Če otroku dajemo napačna sporočila o življenju, ga nanj ne pripravimo ustrezno, zato se bo pogosto znašel v frustraciji.

Dotik duše

Platonova misel ostaja tudi danes presenetljivo aktualna. Verjel je, da lepota

oblikuje človeka, še preden začne svet dojemati z razumom. Ritem, harmonija, beseda in zgodba prodrejo globoko v dušo ter vplivajo na značaj. Otrok, ki odrašča ob lepih in plemenitih zgodbah, razvija čut za dobro, resnično, lepo, sveto in pravično. Zato pravljice niso zgolj zabava

ali sredstvo za krajšanje časa, ampak pomembna pot oblikovanja osebnosti. Pravljice pomagajo otroku razumeti sebe in svet okoli njega. Razvijajo njegovo razumevanje resničnosti, domišljijo, doživljanje in vrednotenje. Prav zato je pomembno, da starši, vzgojitelji in učitelji

odgovorno izbirajo zgodbe, ki jih ponujajo otrokom. S tem pomembno vplivajo na njegov osebni razvoj. ◀

Viri

- Platon (2004): *Država*. Prev. J. Košar. KUD Logos. (Originalno delo napisano okoli 380 pr. n. št.)
- Šinkovec, Silvo (2017): *Vzgojni načrt v šoli*. Ljubljana: Inštitut Franca Pedička in Založništvo Jutro.

Slovenska zgodovina v knjigah za domače branje

■ **Nežka Černe Gec**, prof. slovenščine in francoščine. Poučuje slovenščino v Šolskem centru Nova Gorica, o. e. Biotehniška šola Šempeter pri Gorici.

Ob branju knjig za domače branje dijaki spoznajo določena obdobja slovenske zgodovine, od časa fašizma do druge svetovne vojne in časa osamosvajanja. Posebno pozornost namenimo Slovencem v zamejstvu in izseljenstvu.

Domače branje v poklicnih šolah

Branje daje učencem priložnost za oblikovanje osebne in narodne identitete, širjenje obzorja ter spoznavanje svoje kulture in kulture drugih narodov. Tako gradijo strpen odnos do drugih in drugačnih (Učni načrt ...).

V drugem letniku triletnega srednjega poklicnega izobraževanja (poleg drugih knjig za domače branje) vsi dijaki preberejo Bevkovo povest *Črni bratje*. Dijaki prvega letnika nadaljevalnega programa poklicno-tehniškega izobraževanja (3+2) preberejo *Črni obroč* Marija Čuka, v drugem letniku pa Jančarjevo *To noč sem jo videl*. Poleg tega predstavijo še eno knjigo z zgodovinsko tematiko po lastni izbiri. Čeprav so pisatelji in pisateljice zgodbe preoblikovali, je njihova zgodovinska snov še kako resnična in pretresljiva, osrednje sporočilo pa globoko in nagovarjajoče: »... naše izmišljene zgodbe, narejene iz resničnosti ...« (H. C. Andersen).

Čas fašizma na Primorskem Črni bratje

Eden od sklopov pri književnosti v drugem letniku srednjega poklicnega izobraževanja je domovinska tematika. Za domače branje dijaki preberejo kratko povest *Črni bratje* Franceta Bevka. Zgodba je postavljena v Gorico in okolico okrog leta 1933. Glavne osebe so »dijački«, danes bi rekli učenci zadnjih dveh let devetletke oz.

začetka srednje šole, ki obiskujejo nižjo gimnazijo v času, ko je bila slovenščina v šoli in javnosti prepovedana. Po mestu trosijo in lepijo na izložbena okna letake z napisi »Dol s fašisti! Dol z Italijo! Hočemo svobodo! Živeli Slovenci!« ali Gregorčičeve in Aškerčeve verze.

V enem od odlomkov spoznamo Jerka, ki ob očetovem pismu razmišlja o tem, kako mu oče naroča, naj ostane zvest slovenskemu rodu in jeziku.

Z dijaki si ogledamo film z istim naslovom in ga primerjamo s knjigo. Pred leti jim je bil film še posebno zanimiv, saj so v njem igrali nekateri fantje in dekleta, ki so jih dijaki poznali.

Dijaki preberejo tudi spremno besedo Mire Cencič o resničnih »črnih bratih«.

Foto: Karmen Sirk

Jerko je bil v resnici Mirko Brezavšček, ki je umrl zaradi mučenja 19. (ali 21.) februarja 1931 in je pokopan v Gornjem Cerovem v Goriških brdih. Mira Cencič nadaljuje pripoved o tem, kako se je nadaljevala življenjska pot drugih fantov: nekateri so ostali v Italiji pod strogim policijskim nadzorom, nekateri so prebegnili v Jugoslavijo, nekateri pa »izginili«.

»Ob pogledu na pismo je Jerku živo zažarel obraz. Spoznal je pisavo. Bila je očetova, ki je bil podeželski učitelj. Pred dvema letoma, ko so bile slovenske šole poitalijančene, so ga premestili daleč v Italijo. Tam je životaril in čakal upokojitve, da se vrne k svoji družini, ki je ostala v svoji hišici v neki briški vasi. /.../ A še bolj kot mu je priporočal to, ga je v vsakem pismu spominjal na besede, ki mu jih je govoril pred odhodom. Teh besed mu nikoli ni navajal, ker niso bile za vsake oči in za vsako uho. Jerko se jih je živo spominjal. Priporočale so mu zvestobo in ljubezen do slovenskega rodu in jezika. /.../ Jerko je odprl kovček in položil očetovo pismo v pisano škatlo. Izpod perila je potegnil Gregorčičeve Poezije, materin dar. Obračal je list za listom in iskal besede, ki bi vžgale.«
(Bevk, 2005: 16–19)

Črni obroč

Zgodba se dogaja v Trstu leta 1920. Iz odlomka izvemo, kako pomemben je bil Narodni dom za Slovence. Beremo o Flori in Ottu, ki sta nameravala v Trstu opraviti nepremičninski posel in preživeti nekaj brezskrbnih dni ob morju. Spoznala sta se z blejskim parom, zakoncema Roblek. Prikazani so nasilje fašističnega veljaka Giunte do slovenskih narodnjakov in okoliščine, ki so privedle do zločina dogodka, požiga Narodnega doma.

Vilfan: »Povrh boste bivali v zgradbi, ki je le lučaj od naših uradov, namestili se boste v hotelu Balkan v Narodnem domu, v eni najlepših in najbolj funkcionalnih zgradb v Evropi. Tudi na Dunaju poznate sloves arhitekta Fabianija.« /.../ »Trst je strpno mesto, drugačno od ostalih. Tu živi več narodov, več jezikov, in verjamem, da je sedaj napočil pravi čas za pomiritev strasti. /.../ Trst bi lahko bil zgled Evropi, delavnica enakopravnosti in sožitja. /.../ Videli boste mogočne palače, med katere sodi Narodni dom, predvsem pa boste dobro jedli in pili odlično vino s Krasa ali iz Vipavske doline.«
(Čuk, 2020: 9–10)

Leta 2023 smo pisatelja Marija Čuka povabili na šolo. Prikazal nam je širšo sliko življenja v Trstu nekoč in danes.

Druga svetovna vojna

To noč sem jo videl

Zgodba ekstravagantne Veronike in bogatega podjetnika Lea Zarnika se dogaja pred drugo svetovno vojno in med njo, na graščinskem posestvu Podgorje na Gorenjskem, v Mariboru, Ljubljani in Srbiji. Dijake pred branjem opozorim, da je v knjigi pet pripovedovalcev, ki vsak s svoje perspektive pripovedujejo o tragičnih dogodkih neke noči leta 1944, ko sta izginila zakonca Zarnik. Dijake seznanim z zgodovinskimi podatki in povem, da je pisatelj v romanu prikazal resnično zgodbo zakoncev Ksenije in Rada Hribar z gradu Strmol.

Pripoveduje Veronikina mati Josipina:

»Sedela sem ob oknu, povorka je izginjala za vogalom, zvoki godbe so se oddaljevali, po ulici so tekli še zadnji zamudniki. Na Kongresni trg grejo, je rekel Filip, tam je veliko zborovanje, Maršal bo govoril. Kar naj govori, naj igra muzika, naj ljudje mahajo in vzklikajo, vojne je konec, naj se veselijo. Jaz se ne morem. Filip pravi, naj pazim, kaj govorim z ljudmi, čuden čas je, včasih ponoči koga odpeljejo in ga ni več nazaj. Kakor so Veroniko? sem rekla, kakor so odpeljali Veroniko? sem zaklicala, ko ni nič odgovoril. Saj veste, je rekel čez čas, da sta z Leom odšla, odpotovala sta, gotovo sta kje na varnem. Zakaj pa se ne oglasisa? sem rekla, lahko bi mi poslala vsaj kakšno pismo. In česa naj ne govorim, saj sploh z nikomer ne govorim.«
(Jančar, 2011: 61)

Pripoveduje Joži:

Ni vedel, da ga je Veronika rešila iz zapora, takrat ko so pobrali fante po vaseh in nekatere med njimi ustrelili kot talce. Jaz sem pa to vedela, zato sem vedela, ker sem neki večer slišala, da je rekla Leu: našega Ivana bodo izpustili. Hvala Bogu, je rekel Leo. Pa tudi zdravniku, je rekla Veronika, njemu hvala.
(Jančar, 2011: 115)

Foto: Karmen Sirk

Z dijaki se pogovarjamo o tem, da se ljudje v vojni obnašajo drugače kot v miru. Nikoli ne vemo, koliko so v svoja dejanja prisiljeni in koliko je v teh dejanjih tudi osebnega maščevanja.

Osamosvajanje in vojna za Slovenijo

Savitri

Knjigo je napisala Silvestra Rogelj Petrič in pripoveduje o družini Petrič, ki se je selila v Indijo, kjer je oče postal veleposlanik (takrat še jugoslovanski). Ob prihodu je hči Eva dobila varuško, petnajstletno Savitri, ki je bila že tri leta poročena, a ji še ni bilo treba živeti z možem. Skozi zgodbo spoznavamo indijsko družbo, kulturo in religijo, ne manjka niti dramatičnih zapletov. Vse se dogaja v letih, ko se je Slovenija osamosvajala.

O dogodkih v Sloveniji pripoveduje oče: »Toda Evica, saj veš, da si Slovenija prizadeva postati samostojna država. Veš tudi, da si z mamo iz vsega srca želiva, da bi se to uresničilo. Gotovo si opazila, da imam zaradi tega težave v veleposlaništvu. In danes so me iz Slovenije poklicali in prosili, naj grem čim prej v Ameriko in naj tam izberim Sloveniji pravice, ki ji pripadajo. To je velika in pomembna naloga, ki se ji za nič na svetu ne bi odrekel.« (Rogelj Petrič, 2000: 164)

Dekle kot Tisa

Mladinski roman govori o ljubezni med Csillo in Andrasom. Csilla, ki živi v Kopru, se poleti leta 1991 odpravi z mamo k sorodnikom v Vojvodino. Ljubezensko romanco prekine vojna v Sloveniji.

Tudi njene prijateljice so ji imele kaj povedati. Poletje enaindevetdesetega je bilo razburljivo. Bila je kratka vojna, kot poletna nevihta se je nenadoma razdivjala. In minila. »Si predstavljaš?« se je smejala Jana. »Čepela sem v tisti temni kleti, z mokro glavo, ker so sirene zatulile ravno takrat, ko sem si umivala lase. Toda

prav nasrkala je tista kolegica, ki si je lase ravno barvala ...»

Nato se je zresnila: »Nekaj mladih fantov so ubili ... Na Škofijah so streljali na vojake JLA, ki so bili v enem od tankov ... Pa tudi Slovenci so padli. Tukaj, na morju, ne, drugje po Sloveniji pa na žalost ...« Malo je pomolčala. »No, potem pa je bilo vojne konec in spet je bilo vse po starem ... Spet je bilo lepo.«

Csilla je takoj pomislila: Kaj če bi bil na Škofijah Andras? Ali Tuma? Kdor koli od fantov, ki jih imam rada ... Slovenska vojna se je morala zgoditi, da je lahko globlje razumela strah vodinskih Madžarov pred vojnimi pozivi in sploh vseh fantov, še posebej pa njihovih mater, pred vojno. (Merljak, 2008: 86–87)

Zamejstvo in izseljenstvo

Šola organizira ogled gledaliških predstav v Trstu in takrat se z dijaki sprehodimo po Trstu in jih opozorimo na določena mesta, ki so pomembna za Slovence, med drugim na stavbo Narodnega doma. Kar peš se odpravimo tudi v Gorico, kjer obiščemo Trgovski dom, ki je prav tako delo arhitekta Maksa Fabianija. V *Knjižnici Damirja Feigla*, ki ima sedež v Trgovskem domu, nam nazorno predstavijo življenje Slovencev v Italiji.

Srečanja novinarja Mirka Vasleta z dijaki so bila vedno nekaj posebnega. Pripove-

doval je o življenju v Argentini, o svoji oddaji *Okenca v Slovenijo*, o glasbi in nogometu. Poudarjal je, da se Slovenci ne zavedamo, da živimo v raji. Dijaki so mu radi prisluhnili in ga spraševali, najraje pa je videl, da so kaj zaigrali na harmoniko in zapeli.

Domače branje razkriva zgodovino in zahteva razmislek

Ob prebiranju knjig za domače branje sem pretresena, ko spoznavam, kakšne tragične usode so doživeli posamezniki v okoliščinah določenih zgodovinskih obdobj. Sprašujem se, kako bi jaz ravnala v takih ali podobnih razmerah. Bi se znala pravilno odločati? Pri dijakih želim vzbuditi najprej vedoželjnost, da spoznajo zgodovinska dejstva, in občutljivost ali empatijo do ljudi, ki so se znašli v tako težkih (zgodovinskih, političnih) trenutkih. Pogrešam več literature oz. mladinskih romanov, katerih zgodba se odvija v času osamosvajanja Slovenije. ◀

Viri in literatura

- Bevk, France; Cencič, Mira (2005): *Črni bratje, povest in resnična zgodba*. Škofije: Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij TIGR Primorske.
- Čuk, Marij (2020): *Črni obroči*. Trst: Mladika.
- Jančar, Drago (2011): *To noč sem jo videl*. Ljubljana: Modrijan.
- Merljak, Sonja (2008): *Dekle kot Tisa*. Dob: Miš.
- Rogelj Petrič, Silvestra (2000): *Savitri*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- *Učni načrt slovenščina: program osnovna šola*. Pridobljeno 16. 8. 2024 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf.

Knjižni junaki

■ **Vanja Hočevar** je prof. slovenščine in šolska knjižničarka na Osnovni šoli Marije Vere v Kamniku.

Na Osnovni šoli Marije Vere že vrsto let izvajamo kulturni dan z naslovom Čarobni dan s knjigo, v okviru katerega obravnavamo teme znotraj mreže Unescu pridruženih šol (projekt S pravlјico skozi čas). Kulturni dan poteka v vseh razredih in vsako leto se podrobneje posvetimo posamezni temi. Obravnavamo književna dela na določeno temo – jih preberemo, se o njih pogovarjamo, jih skupaj kritično ovrednotimo, pogledamo pa si tudi kakšen film, risani film ali predstavo, povezano s knjigo, ki nam da dodatno možnost za pogovor in razumevanje določene tematike. Na enem od kulturnih dni smo z učenci obravnavali slovensko ljudsko slovstvo oz. slovenske knjižne junake.

Čarobni dan s knjigo – slovenski knjižni junaki

Kulturni dan, ki je potekal 18. oktobra 2023, je bil sestavljen iz dveh delov. V prvem delu so se učenci v šoli seznanili z vsemi knjižnimi junaki, ki so nastopali v predstavi, in sicer z Mojco Pokrajculjo, deklico, ki je v svojem lončku prenočila kar nekaj gozdnih živali, Petrom Klepcem, ki je pridobil moč in se uprl zlobnim pastirjem, pozneje pa še Turkom, Miklovo Zalo, pogumnim dekletom, ki so jo zaslužnili Turki, Krištofom Lambergarjem in Martinom Krpanom, ki sta premagala sovražnika na Dunaju (Lambergar Pegama, Martin Krpan pa Brdavsca), ter kraljem Matjažem, dobrim in pravičnim vladarjem, ki pod goro Peco čaka, da mu

brada devetkrat zraste okoli mize, da se bo lahko vrnil med slovensko ljudstvo in mu ponovno vladal. Vsi junaki prihajajo iz ustnega slovstva, razen Martina Krpana, ki ga je v literarnem delu Martin Krpan z Vrha upodobil Fran Levstik. Ta lik je ponarodel; kot pravi Miran Hladnik: »Prav nič težko ni skleniti, da je Martin Krpan nedvomno slovenski nacionalni junak prvega ranga« (Hladnik, 2002: 227–237). Za učitelje sem kot vodja kulturnega dneva pripravila celotno gradivo s temeljito učno pripravo. Pripravila sem PowerPoint prezentacijo, ki je bila učiteljem v veliko pomoč pri predstavljanju snovi. Prebrali so pravlјice, jih poslušali v obliki radijskih iger, če so imeli dovolj časa, pa so si ogledali tudi animirani film Martin Krpan. Tako je bil lahko v razredu z učen-

ci katerikoli učitelj – ne glede na predmet, ki ga poučuje.

V drugem delu so si učenci od 3. do 9. razreda (za prvo- in drugošolce je bila prezahtevna) v Domu kulture Kamnik ogledali predstavo Vsi junaki zbrani. Tako so učitelji v 1. in 2. razredu v miru in starosti prilagojeno obravnavali samo snov o knjižnih junakih, namesto ogleda predstave pa so ustvarjali na to temo. Z drugimi učenci je po ogledu predstave sledil pogovor o njej.

Ta predstava, za katero je avtorsko besedilo napisala Draga Potočnjak (2015), je bila uprizorjena že v Slovenskem mladinskem gledališču. Gospa Potočnjak je sredstva, ki bi jih namenili za avtorske pravice, v celoti namenila šolskemu skladu OŠ Marije Vere. V njej je zaigralo 10 učiteljic, ki smo imele dramske vaje enkrat tedensko z režiserjem predstave Goranom Završnikom. Premiera je bila že konec junija 2023, 18. oktobra pa smo igro dopoldne ponovili v sklopu kulturnega dneva za učence naše šole, popoldne pa za zunanje obiskovalce. Izkupiček od prodanih vstopnic smo namenili žrtvam poplave tistega leta.

Vsebina in sporočilo gledališke igre

Predstava Vsi junaki zbrani nastavlja ogledalo današnji družbi, ki je velikokrat naravnana tako, da vsak misli le nase, se ne ozira na druge in skrbi le za svojo korist. V prvem delu igre spoznamo skupino osnovnošolcev, ki se pripravljajo na kviz v poznavanju slovenskega knjižnega izročila in spretnostih. Ker vsak izmed njih mi-

Učiteljska gledališka skupina Verine zvezdice. Foto: Franci Brezar

sli le nase in na nagrado v primeru zmage, se pojavljajo številni prepiri in nesoglasja. V drugem delu igre junaki nastopijo v televizijskem kvizu, kjer morajo tekrovati oblečeni v knjižne junake. Kmalu spoznajo, da zmaga ni vse v življenju, zato se uprejo sodobnemu izkoriščevalskemu in brezbržnemu sistemu oz. komercialni televiziji, ki želi le zaslužiti na njihov račun. Dojamejo, da je bolje, da sodelujejo in delujejo kot skupina, saj lahko le tako kaj dosežejo za skupno dobro, kar je tudi glavno sporočilo igre.

Spoznavanje slovenske kulturne dediščine preko knjižnih junakov

V prvi vrsti je bil naš cilj, da učenci spoznajo slovenske ljudske junake oz. se seznanijo s slovenskim ljudskim izročilom. Starejši učenci so večino junakov že poznali, zato so svoje znanje obnovili in utrdili.

V preteklosti so si ljudje bolj spontano pripovedovali pripovedke, zgodbe in pesmi. Monika Kropelj Telban ugotavlja, da je bilo izročilo o kralju Matjažu na Slovenskem še močno živo v poznih 60. letih 20. stoletja, ko je Matičetov v različnih slovenskih pokrajinah zbral kar obsežno gradivo. Še v 70. letih 20. stoletja je Pavle Merku v Brezju/Montemaggiore di Taipana posnel pripoved o kralju Matjažu in pastirju ter jo objavil v *Ljudskem izročilu Slovencev v Italiji*. Danes pa pripovedi o kralju Matjažu le redko živijo spontano med ljudmi. Otroci zanj izvedo v šoli iz beril in morda doma iz kakšne zbirke ljudskih pravljic in povedk (Monika Kropelj Telban, 2019: 35–59).

V šoli v primeru vseh naštetih junakov podobno ugotavljamo tudi učitelji. Doma ni več pripovedovanja, veliko manj je branja, tudi sami starši manj berejo pravljice svojim otrokom, zato se otroci velikokrat prvič seznanijo s temi knjižnimi junaki šele v osnovni šoli pri pouku, ko jih obravnavamo po učnem načrtu. In še takrat ni nujno, da se jim usidrajo v spomin. Kot knjižničarka z veseljem za učence pripravljam vsebine iz ljudskega slovstva, zato sem pripravila tudi kamisibaj predstavo o kralju Matjažu. Ko sem

Vsi junaki zbrani. Foto: Franci Brezar

imela v knjižnici učence petega razreda, sem jih v motivacijskem uvodu povprašala, ali se spomnijo pripovedi o kralju Matjažu, ki so jo prebrali v tretjem razredu. Večina učencev se zgodbe ni spomnila niti ni znala povedati, kdo je ta za Slovence zelo pomemben junak, zato je toliko bolj pomembno, da jim ljudsko slovstvo oziroma slovenske knjižne junake predstavimo tudi na nekoliko drugačen način in tako vplivamo na njihov razvoj kulturne in narodne identitete. Gledališka igra je odličen primer tega. Če pa smo igralke v gledališki igri učiteljice, ki jih učenci srečujejo v razredu, na šolskih hodnikih, na odru pa se naenkrat pred njimi 'razgalimo' oziroma nastopimo v popolnoma drugi vlogi, jim lahko še toliko bolj približamo ne le svet knjižnih junakov, temveč tudi samo sporočilo predstave.

Več kot le kulturni dan

Predstava je odlično uspela in gledalci so jo zelo dobro sprejeli, tudi zaradi dobre priprave nanjo. Razredniki na razredni stopnji in učiteljice slovenščine smo se dan po kulturnem dnevu z učenci pogovorili o njihovih vtisih glede igre, pri čemer smo spodbujali njihovo kritično mišljenje. Učencem je bila vseč celotna zgodba, v katero smo 'zapakirali' slovensko ljudsko izročilo, poleg tega se je marsikdo v katerem izmed uprizorjenih mladostnikov karakternost našel tudi sam. Še nekaj dni po predstavi so učenci nastopajoče učiteljice ustavljali na šolskih hodnikih in nas pohvalili za igro. Zanimalo nas je, ali bodo učenci bolj naklonjeni likom, ki jih igrajo njihove učiteljice, ali likom kot takim. Zgodilo se je, da so bili tako navdušeni nad igro, da jim je bilo popolnoma vseeno, kdo uprizorja like, temveč so se zanje odločali glede na njihove karakteristike, kar je bil tudi eden izmed naših ciljev – da razumejo dogajanje in odnose med osebami. To se je jasno videlo med kvizom, ko so učenci zelo doživeto navijali za svoje favorite. Hkrati si želimo, da se učenci kulturno izražajo in navajajo na primerno obnašanje ter oblačenje v kulturnih ustanovah. S tem kulturnim dnevom smo dosegli vse cilje, ki smo si jih zastavili. Učencem smo na zanimiv, sodoben in nekoliko drugačen način predstavili slovenske knjižne junake oziroma slovensko ljudsko izročilo v zelo velikem obsegu in jim dokazali, da je lahko kulturna dediščina še kako zanimiva in aktualna ter da je pomembno, da jo cenimo in negujemo. Hkrati so razvijali kar nekaj temeljnih kompetenc: pismenost; osebno, socialno in učno kompetenco; državljansko kompetenco ter kulturno zavest in izražanje. Pri učencih, ki so prišli iz tujine, se je razvijala tudi večjezičnost. Le-ti so spoznali novo okolje in njegovo kulturno dediščino. Zagotovo so vsi skupaj od tega odnesli veliko več, kot bi sicer pri klasičnem pouku. ◀

teljice, ali likom kot takim. Zgodilo se je, da so bili tako navdušeni nad igro, da jim je bilo popolnoma vseeno, kdo uprizorja like, temveč so se zanje odločali glede na njihove karakteristike, kar je bil tudi eden izmed naših ciljev – da razumejo dogajanje in odnose med osebami. To se je jasno videlo med kvizom, ko so učenci zelo doživeto navijali za svoje favorite.

Hkrati si želimo, da se učenci kulturno izražajo in navajajo na primerno obnašanje ter oblačenje v kulturnih ustanovah. S tem kulturnim dnevom smo dosegli vse cilje, ki smo si jih zastavili. Učencem smo na zanimiv, sodoben in nekoliko drugačen način predstavili slovenske knjižne junake oziroma slovensko ljudsko izročilo v zelo velikem obsegu in jim dokazali, da je lahko kulturna dediščina še kako zanimiva in aktualna ter da je pomembno, da jo cenimo in negujemo. Hkrati so razvijali kar nekaj temeljnih kompetenc: pismenost; osebno, socialno in učno kompetenco; državljansko kompetenco ter kulturno zavest in izražanje. Pri učencih, ki so prišli iz tujine, se je razvijala tudi večjezičnost. Le-ti so spoznali novo okolje in njegovo kulturno dediščino. Zagotovo so vsi skupaj od tega odnesli veliko več, kot bi sicer pri klasičnem pouku. ◀

Viri

- Hladnik, Miran (2002): Pa začnimo pri Krpanu. *Sodobnost*, 66, št. 2. Pridobljeno 27. 8. 2025 s spletne strani: <https://lit.ijs.si/krpan.html>.
- Kropelj Telban, Monika (2019): Razvojna pot in percepcija izročil o kralju Matjažu in Petru Klepcu. V Božidar Jezernik in Ingrid Slavec Gradišnik (ur.): *Močni, modri in dobri: junaki v slovstveni folklori: zbornik* (str. 35–39). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Pridobljeno 22. 8. 2025 s spletne strani: <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/download/173/269/4475?inline=1>.
- Potočnjak, Draga (2015): *Vsi junaki zbrani. Igra za otoke in mladino* (scenarij). Ljubljana: Slovensko mladinsko gledališče.

Ljudska pravljica je vir izročila in navdih

■ **Neža Zakrajšek**, mag. prof. razrednega pouka s poučevanjem angleščine, je učiteljica razrednega pouka na Osnovni šoli Jožeta Krajca Rakek, Podružnična šola Rudolfa Maistra Unec.

Ljudska pravljica je pomemben del ustnega izročila in didaktično orodje v osnovni šoli. Predstavljene so ključne značilnosti pravljice in poudarjena je njena psihološka in vzgojna vrednost. V praktičnem delu je prikazan učni sklop Moja pravljica, v katerem tretješolci analizirajo slovenske ljudske pravljice in jih ustvarjalno preoblikujejo v t. i. »narobe pravljice«. S tem razvijajo razumevanje besedila, domišljijo in občutek za pravljico zgradbo.

Pravljica in njen pomen

Ljudska pravljica je ena najbogatejših zvrsti ustnega izročila. V njej se prepletajo čudežnost, simboli, moralni nauki, značilni liki in ustaljena zgradba. Zaradi teh lastnosti je pravljica izjemno primerna za šolski prostor, saj omogoča pogovor o vrednotah, kulturni dediščini ter razvoj domišljije in jezikovnih zmožnosti. Kot del tradicije pravljica ohranja kolektivni spomin in identiteto naroda. Učenci preko nje spoznavajo, da imajo vsi narodi bogate zakladnice pripovedi, ki prenašajo univerzalna sporočila. V šoli pravljico ne le beremo, temveč jo primerjamo, analiziramo in preoblikujemo, kar učencem omogoča, da razumejo književne postopke in se preizkusijo v ustvarjalnem izražanju.

Pravljica ima močan psihološki vpliv. Otrok jo razume intuitivno in v njej najde odgovore, ki mu pomagajo razreševati lastne stiske in dileme. V njej odkriva vzorce, ki se v odraslem življenju pojavljajo v novi obliki. Obenem pravljica prenaša kulturno izročilo in podpira moralni razvoj – vrednote, kot so poštenost, dobrotu in pogum, so v pravljicah jasno poudarjene (Bettelheim, 1999).

Ljudska pravljica in njeni elementi

Ljudska pravljica je preprosto, ustno prenašano pripovedno besedilo, v katerem se

realnost in čudežnost prepletata. Likom ni pripisana psihološka globina; so tipizirani (kralj, babica, najmlajši sin, čarovnica ...). Čas in prostor sta nedoločena, dogajanje pa enotno in poteka v linearnih stopnjah (Bettelheim, 1999). Bettelheim (1999) omenja tudi druge značilnosti ljudske pravljice:

- **Pravljicne osebe**

Liki so jasno razdeljeni na dobre in slabe. Junak je pogosto skromen in na videz nepomemben, a na koncu uspe zaradi poguma ali dobrohotnosti. Pri-

sotni so tudi nadnaravni liki (vile, zmagji, škrti) ter tipični družinski odnosi (mačeha, bratje, sirota). Njihova vloga je simbolna in nosi moralno sporočilo.

- **Pravljicni čas in prostor**

Pravljice se začnejo z značilnimi formulami »Nekoč, predavnimi časi« ali »Za devetimi gorami ...«, kar vzpostavi brezčasni in univerzalni svet. Prostor je simboličen: gozd kot kraj preizkušenj, grad kot cilj poti, dom kot varno izhodišče.

- **Pravljicna števila**

Najpogostejše se pojavljajo tri, sedem in dvanajst. Število tri ustvarja ritem in napetost; sedem nosi mistične in religiozne konotacije; dvanajst označuje celovitost in cikličnost. Ponavljanja poslušalcu pomagajo, da sledi zgodbi.

- **Čudežni predmeti in dogodki**

Čudežni predmeti (palica, plašč, miza, ki se sama pogrne) ter nadnaravni do-

Pravljica Peter Klepec. Foto: arhiv Neže Zakrajšek

godki omogočajo preobrate in premagovanje ovir. Junak jih običajno prejme kot nagrado za dobro dejanje, zato čudež krepi moralno sporočilo.

• Nasprotja

Osnovni vzorec pravljice temelji na nasprotjih: dobro – zlo, reven – bogat, močan – šibek, domače – tuje, svetloba – tema. Končni obrat, ki nagradi dobroto, bralcu potrdi moralni nauk.

• Pravljичni začetek in konec

Uvodne formule odprejo magični svet, zaključne pa ga sklenejo: »In živel sta srečno do konca svojih dni ... Če nista umrla, še danes živita.« Konec je praviloma srečen, jasen in pri naša moralno zadoščenje.

Srečanje učencev s pravljico

Tretješolci so spoznavali značilnosti ljudske pravljice ob branju slovenskih pravljic: *Hvaležni medved*, *Bela kača s kronico*, *Bogata in uboga sestra*. S pomočjo pogovora, razlage besed in ilustracij so prepoznavali pravljичne osebe, kraj in čas, čudežne predmete, pravljичna števila in nasprotja. Nameni učenja v sklopu *Moja pravljica* so, da učenec:

- pozna značilnosti slovenske ljudske pravljice (pravljичna števila, pravljичna bitja, čarobni predmeti, nedoločen čas/kraj dogajanja);

- odgovarja na vprašanja o prebranem besedilu;
- zna obnoviti dogodke iz pravljice s svojimi besedami;
- izraža svoje mnenje in ga utemeljuje;
- tvori poustvarjalno besedilo (narobe pravljico) (Učni načrt, 2018).

Ustvarjalno delo učencev

• Preoblikovanje pravljice

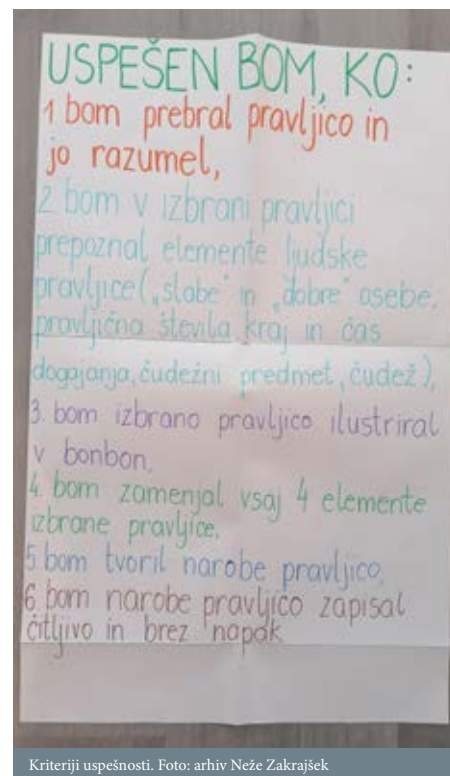
V naslednjih urah so učenci pod vodstvom učiteljice izbrane pravljice začeli spreminjati: zamenjali so like, prostor, zaplet ali konec. Tako so usvojili postopke tvorjenja t. i. narobe pravljice. Delo je potekalo najprej skupinsko, nato individualno.

• Samostojno delo

Učenci so izbrali eno izmed pravljic *O pastirčku in volku*, *O zajčku in ježu*, *Peter Klepec*, jo analizirali in preoblikovali. Pri tem so uporabljali osebni načrt dela ter kriterije uspešnosti, ki so jih sooblikovali z učiteljico. Kriteriji so jih usmerjali pri razumevanju značilnosti pravljice, načrtovanju sprememb in pisanju smiselnega besedila.

• Pisanje narobe pravljice

Vsak učenec je pripravil ilustriran 'pravljичni bombon', v katerega je vnesel spremenjene elemente. Nato je oblikoval lastno narobe pravljico, jo

Kriteriji uspešnosti. Foto: arhiv Neže Zakrajšek

večkrat popravil ter jo ilustriral. Učiteljica je učence sproti usmerjala in jim nudila podporo.

• Predstavitve izdelkov

Zaključni del je bil namenjen kulturnemu dnevu, na katerem so učence in učenci predstavili svoje knjižice z narobe pravljico, brali in pripovedovali zgodbe ter razpravljali o ustvarjalnem procesu.

Pravljica odpira okno domišljije in moralne presoje

Ljudska pravljica ostaja aktualna in učinkovita pri razvijanju bralne pismenosti, domišljije in moralne presoje pri otrocih. Skozi ustvarjalno preoblikovanje pravljic učenci postanejo aktivni soustvarjalci, kar krepi njihovo samozavest, jezikovne zmožnosti in občutek za literarno zgradbo. Pravljica kot del kulturne dediščine povezuje otroke s tradicijo, hkrati pa omogoča, da nanjo pogledajo na nov, sodoben način. ◀

Viri in literatura

- Bettelheim, Bruno (1999): *Rabe čudežnega: o pomenu pravljic*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Poznanovič Jezeršek, Mojca idr. (2018): *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovensčina*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.

Reven in bogat brat. Foto: arhiv Neže Zakrajšek

Pravljčna Slovenija

■ **Darja Arh Centrih**, prof. angleščine in francoščine, je učiteljica angleščine in francoščine na OŠ Ljubečna, avtorica dramskih del, mladinskih romanov in slikanic.

Največji izziv za učitelja danes je, kako v dobi tehnologije in vseh zanimivih načinov zabave z ekranov ohraniti zanimanje za snov, ki jo obravnavamo v razredu, običajno na klasičen, preizkušen, a učencem manj zanimiv način. Poleg tega so tu še drugi izzivi: kako spodbuditi učence k branju in lastnemu ustvarjanju, kako razširiti njihovo poznavanje lastne države in krepiti ponos na materinščino, ki vse pogosteje izgublja bitko z veliko bolj priljubljeno angleščino.

Pri pouku angleščine se s temo Slovenije, geografskih izrazov, držav in jezikov srečujemo v petem razredu. V želji, da bi popestrila pouk in učencem ponudila drugačen pogled na našo državo, se je v mojih mislih začela rojevati zgodba, v kateri sem Slovenijo predstavila na precej neobičajen, a zanimiv način. Pot od ideje do končnega izida je trajala dobri dve leti. Vmes sem naletela na številne ovire, a leta 2023, zahvaljujoč svoji trmi, le dočakala slikanico *Pravljčna Slovenija* (Arh Centrih, 2023) v fizični in avdio različici. Z njeno pomočjo sem v šoli nekaj dejavnosti izvedla sama, nekaj so jih izvedli moji kolegi na drugih šolah, hči pa jo je uporabila kot predlog za dejavnosti v vrtcu. Slikanica je primerna tudi za branje doma. Številni bralci so mi zaupali, da jim je dala zamisli za družinske izlete. Dejstvo je, da je Slovenija kljub svoji majhnosti prevelika, da bi vse njene lepote lahko omenila na zgolj dvajsetih straneh. Lahko pa je to izziv za nova nadaljevanja obstoječe zgodbe.

Zgodba

Glavna junaka zgodbe sta skrat Slov in njegova žena Enija, ki vladata kraljestvu

v obliki kokoške. Bivata v gradu nad Ljubljano in naokoli potujeta na hrbtu zmajčka Ljuba. Imata sedem hčera. Vsaka od njih po poroki prevzame del kraljestva: Greta se poroči na Gorenjsko, Petra na Primorsko, Nina na Notranjsko, Daša na Dolenjsko, Štefka na Štajersko, Kaja na Koroško in Polona v Prekmurje. Slov in Enija obiščeta vseh sedem porok, ki trajajo več dni. V času poročnega slavlja mladoporočenca in svati spoznavajo pokrajino ter se razvijajo ob tipični hrani in pijači. Na koncu mladoporočenca vedno dobita darila, tipična za pokrajino, katere oblast bosta prevzela, da bi razbremenila Slova in Enijo. Ko se konča še zadnje slavlje v Prekmurju, se skratji par z Ljubom vrne na svoj dom. V čaru poletnega večera s stolpa gradu v Ljubljani opazujeta vrvež turistov v mestu in se veselita ponovnih obiskov svojih hčera, ko bosta lahko obiskala še druge prelepe koticke vsake pokrajine posebej.

Uporaba slikanice v šolah

Dejavnosti ob poslušanju

Ker obstaja tudi avdio različica zgodbe, jo lahko uporabimo v času jutranjega

varstva ali podaljšanega bivanja kot dejavnost za umirjanje in sprostitve. V tem primeru je treba upoštevati vedno krajšo koncentracijo učencev, zato je priporočljivo, da zgodbo poslušajo po delih, saj je v njej veliko novih podatkov in bi se lahko otroci prehitro naveličali. Dolžina poslušanja se lahko prilagodi. Odvisna je od starosti otrok, sestave posamezne skupine in časa, ko to dejavnost izvajamo. Poslušanje zgodbe se lahko izkoristi tudi kot motivacijski uvod v kakšno drugo dejavnost – pred obravnavo snovi ali po njej. Če jo poslušajo prej, lahko učenci z nevihto možganov nizajo ideje o tem, o čem menijo, da se bodo učili. Po obravnavi snovi pa lahko ponovijo že naučeno in pri vsaki pokrajini dodajo, kar so se naučili, a v zgodbi ni omenjeno.

Spodbujanje branja

V današnjem času veliko težavo povzroča velik upad bralne kulture, zato učitelji iščemo načine, kako vendarle nekoliko povečati voljo učencev do branja. Slikanica je lahko pri tem dobra pomoč v vseh razredih. V primeru skupnega branja je ponovno treba opozoriti na trajanje koncentracije. Najbolje je branje razdeliti na več delov in prebrano uporabiti kot motivacijo za nadaljnje dejavnosti.

Pogovor o prebranem in ilustracijah

Čezmerna uporaba telefonov pušča vse večje posledice na otrokovem vse skromnejšem besedišču. Res je, da je dogajanje na ekranih za otroke veliko bolj zabavno, starši pa s tem pridobijo nekaj prostega časa. Veliko bolj bi bilo, če bi

Naslovnica slikanice

Zmajček Ljubo, Slov in Enija. Ilustratorica: Lea Svrzikapa

si starši vzeli čas, da bi z otrokom brali in se o prebranem ter o ilustracijah tudi pogovorili. Ilustracije namreč niso v knjigi le za okras, ampak so odlično izhodišče za pogovor o zgodbi. Otroku lahko ob njih postavimo kup vprašanj o zgodbi, nato pa nadaljujemo z vprašanji, ki spodbudijo otrokovo domišljijo. Čas s starši, preživet na takšen način, bi zagotovo bil veliko bolj kakovosten. Druženje in pogovor dobro vplivata na besedišče in razvoj socialnih veščin.

Na podoben način lahko slikanico uporabimo tudi v šoli. Pogovor ima lahko tudi globljo noto, če ga izkoristimo za krepitev narodnega ponosa. Menim, da so mladi premalo ponosni na vse, kar smo kot narod dosegli, in na naš jezik, ki je kljub majhnemu številu govorcev edinstven. Otroci vse prepogosto tarnajo, kako je težak, le redki pa jim nanj ponudijo drug pogled. Da je na primer unikat, saj je eden redkih obstoječih jezikov z dvojino. Morali bi biti veseli, da ga obvladajo.

Literarno in likovno ustvarjanje

Po branju lahko učence spodbudimo, da napišejo svoje zgodbe, morda pesmi, narišejo svoje ilustracije ali stripe, nadaljujejo pravljico ... Njihove izdelke razstavimo v učilnici in jih ponudimo na ogled tudi drugim.

Če na šoli obstaja dramski krožek, bi lahko učitelj s pomočjo učencev zgodbo spremenil v dramsko igro, s katero bi se učenci predstavili na šolskih prireditvah. Zelo primerni sta prireditve ob februar-skem kulturnem prazniku ali junjska prireditve ob slovenskem državnem prazniku.

Država in njeni simboli

Zgodba slikanice ponuja dobro izhodišče za pogovor o naši državi, njeni obliki, pokrajinah, pomembnejših mestih in vsebini državnih simbolov.

Pokrajine in njihove značilnosti

V zgodbi učenci spoznajo sedem pokrajin in njihove značilnosti. Kot sem omenila na začetku, jo je v razredu možno uporabiti kot uvodno motivacijo pred obravnavo snovi ali na koncu, da učenci

ponovijo naučeno, primerjajo pridobljeno znanje z vsebino slikanice, dodajo svoje predloge za pokrajine, naredijo miselne vzorce, jih dopolnijo s svojimi ilustracijami ... Pri gospodinjstvu bi lahko pripravili katero izmed omenjenih jedi ali pa bi jedi pripravili doma in jih nato predstavili ter okusili pri pouku.

Iskanje po zemljevidu

V pogovoru z eno od kolegic sem izvedela, da je ob branju slikanice z učenci vadila iskanje omenjenih krajev po zemljevidu Slovenije. Tudi ta dejavnost je zelo priporočljiva, saj pripomore k boljši orientaciji po zemljevidu. V višjih razredih lahko učenci krajem določajo tudi geografsko širino in dolžino.

V slikanici je mnogo idej za izlete, na katerih bi lahko temeljile načrtovane ekskurzije v šoli ali pa družinski izleti. Otroci bi imeli možnost posneti svoje fotografije in z njimi, podobno kot otroci v vrtcu, dopolniti nemo karto Slovenije na vidnem mestu v učilnici.

Geografski izrazi in bralno razumevanje pri angleščini

V času korone sem zgodbo prevedla v angleščino in francoščino, saj sem bila prepričana, da bo slovenski verziji hitro sledila vsaj angleška in da bo slikanica izvirno darilo tujcem, ki obiščejo našo državo. Žal založniški mlini v Sloveniji meljejo zelo počasi in drago, zato sta obe prevedeni verziji ostali le meni in redkim izbrancem, ki sem jim poslala kar slovensko različico s priloženim prevodom. Vendar moje delo kljub temu ni bilo zaman. Delčke zgodbe lahko zdaj uporabim pri pouku angleščine in ob prebranem izvajam različne dejavnosti bralnega razumevanja.

Uporaba slikanice v vrtcu

V članku (P)o Sloveniji malo drugače, ki je leta 2024 izšel v 227. številki pedagoške revije Didakta, je hči Neža Centrih, zdaj študentka predšolske vzgoje, na osnovi slikanice predstavila tudi možne dejavnosti za vrtce. Ob slikanici si je zamislila večtedenski sklop potovanja po naši državi, ki bi jo vrtčevski otroci aktivno spo-

Likovno ustvarjanje po prebrani zgodbi - kako si je skrata predstavljala hči Neža. Narisala Neža Centrih

znali po delih in ob tem ustvarjali svoj zemljevid. V uvodu bi spoznali njeno obliko, nato pa bi po poslušanju izvajali različne delavnice, igre, poučne sprehode po kraju in plese, kuharice v vrtcu pa bi v tem času pripravile vsaj eno od omenjenih jedi iz obravnavane pokrajine. Na koncu bi vzgojiteljice zemljevid Slovenije, dopolnjen z izdelki delavnic, razstavile na vidnem mestu, da bi lahko otroci staršem ob njem razložili, kaj vse so počeli in kaj novega so se naučili.

Ponos na materinščino in svojo državo

Kot sem omenila že v uvodu, se učitelji v zadnjem času soočamo s premnogimi izzivi, ki jih je v šolo prinesel hiter razvoj tehnologije. Za učence smo vedno tisti 'ta tečni', saj od njih zahtevamo delo, pisanje, branje, razmišljanje, ob tem pa se ne bleščimo, nas ne spremljajo zvočni efekti in smo zato manj zanimivi od dogajanja na ekranih. Kljub temu se je treba zavdati, da za zdravo in uspešno prihodnost teh nadobudnežev ekrani ne bodo dovolj, zato moramo starši in učitelji najti načine, kako jim vendarle nekako privzgojiti delovne navade in prave vrednote ter jih motivirati tudi za branje. In če jim bomo ob tem uspeli okrepiti ponos na materinščino in lastno državo, bo naša zmaga še toliko slajša. ◀

Viri in literatura

- Arh Centrih, Darja (2023): *Pravljica Slovenija*. Trbovlje: Založba SKA.
- Centrih, Neža (2024): (P)o Sloveniji malo drugače. *Didakta*, marec/april 2024, str. 13.

Smo slišali ptičice peti

Ljudska pesem na noči knjige

■ **Vida Truden**, prof. likovne umetnosti, je učiteljica likovne in glasbene umetnosti na OŠ heroja Janeza Hribarja Stari trg pri Ložu.

Udeleženci noči knjige na OŠ heroja Janeza Hribarja Stari trg pri Ložu so v šolskem letu 2023/24 spoznavali pesniško zbirko ljudskih pesmi Smo slišali ptičice peti. Ob tem so se srečali z zbirateljico Fani Truden in ljudskimi pevki iz Loške doline. Spoznavali so besedila ljudskih, umetnih in ponarodelih pesmi, ki so spontano prihajale iz grl prebivalcev Loške doline po drugi svetovni vojni. Ob druženju so se učenci naučili tri ljudske pesmi, ki so jih dopolnili z ljudskimi plesi in pregovori.

Noč knjige kot most do kulturne dediščine domačega kraja

Bralni dogodek Noč knjige je v šolskem letu 2023/2024 potekal na naši šoli že enajsto leto. Vključeni so bili učenci od petega do sedmega razreda. Dogajanje je potekalo prav na svetovni dan knjige in na praznik sv. Jurija, 23. aprila.

Ustvarjalni dogodek je temeljil na spoznavanju kulturne dediščine domačega kraja, še zlasti ljudske modrosti, ki se odraža v pregovorih, ljudskih pesmih in folklornem izročilu. S tem smo želeli v ospredje postaviti skrb za varovanje in ohranjanje vrednot kulturne dediščine, še zlasti zato, ker z množičnim priseljevanjem tujcev iz-

ginja lokalna pripadnost in z njo čustveni odnos do nesnovne kulturne dediščine. Razvijanje odnosa do nesnovne kulturne dediščine se v vzgoji in izobraževanju prepleta z različnimi medpredmetnimi povezavami. Še zlasti pa je priporočljivo sodelovanje z različnimi kulturnimi ustanovami, društvi in zbiratelji, ki učencem omogočajo stik z živo besedo in posebnimi dožitvi.

Ljudska pesem – spremljevalka življenja in dediščina prihodnosti

Dr. Zmaga Kumer o ljudski pesmi pravi, »da ni bila nikjer in nikoli sama sebi na-

men, marveč vedno povezana z življenjem, spremljevalka človeka od rojstva do smrti, ob vsakdanjem delu in praznovanju. Nekatere pesmi so bile zložene ali uporabljene prav za določene priložnosti, kot sestavni del šeg, z njimi so obstajale in preminevale.« (Pesmi in šege moje dežele, 1987: 11)

Zasluge za to, da so se ljudske pesmi ohranile do današnjih dni, imajo predvsem zbiralci in zapisovalci. Pri tem je še posebej pomembno, da se poleg besedila ohrani tudi petje pesmi in se z oživljanjem ponovno vrača v slovenski prostor. Tako se besedilo in napev zlijeta v celoto in ima lahko ista pesem več napevov ali pa ima več pesmi isti napev. Jezik ljudske pesmi je preprost, v starejših pesmih je običajno obarvan narečno.

V vzgojno-izobraževalnem procesu se učenci srečujejo z ljudsko pesmijo že v prvem in drugem triletju in se ob tem seznanjajo z značilnostmi ljudske glasbe, pojejo ljudske pesmi s poudarkom na domači ljudski glasbeni zakladnici.

V vsakdanjem življenju so učenci pogosto izpostavljeni zvočni prenasitenosti z glasbo, zato je treba pri vzgojno-izobraževalnem delu zagotoviti kakovostne in aktivne učne spodbude, s katerimi učenci zavedno zaznavajo raznolike glasbene zvrsti in s tem krepijo odnos tudi do ljudske pesmi.

Ljudska pesem z zbirateljico in ljudskimi pevki

Za osrednjo gostjo večera smo povabili zbirateljico ljudskih pesmi Fani Truden, ki je pesmi najprej zapisovala ljubiteljsko in za lastno rabo, kasneje pa jih je še načrtno iskala in snemala med prebivalci Loške doline. Po večletnem zbiranju gradiva je izdala zbirko z naslovom Smo slišali ptičice peti (Truden, 2021).

Zbirateljica o svojem delu pravi: »Besedila pesmi sem pisala na listke, brez namena. Bil je čas vojne in bili smo požgani. Po vojni ni bilo prav urejenega doma. Doživela

Foto: Petra Duhannoy

sem enajsto šolo pod gostilniškim oknom v soseščini. Hranila sem se s pesmimi, ki so prihajale od tam, jih zapisovala in na tak način preživela svoje mladostno obdobje. To je bilo lepše kot film: videla sem pijane, videla sem pretep, slišala sem petje ... v gostilni se je dogajalo marsikaj.« (Truden, 2021: 13)

Jurjevo je pomladni praznik, ki s svojim prihodom naznanja prebujanje narave, tako rastlin kot živali. Dogodek smo simbolično poimenovali Smo slišali ptičice peti, zato je bil tudi prihod ljudskih pevk v šolsko knjižnico obarvan z ljudsko pesmijo Ena ptička priletela. To je bilo hkrati tudi presenečenje za udeležence.

V prvem delu srečanja je Fani Truden predstavila svojo zbirateljsko pot in pomen ljudske pesmi za lokalno skupnost in osrednji slovenski prostor. Za učence je pripravila več izzivov; pevke so zapele pesem, učenci pa so jo poskušali razložiti, nato so pesem zapeli skupaj. Sledila je predstavitev pesmi Kje, sončece moje, ki jo je v otroštvu pela v šoli. Udeleženci dogodka so se oblikovali v pare in zapeli pesem v dialogu. Pesem ima osem kitic. Ker je bilo učencev več, so bile kitice večkrat pete.

»Kje, sončece moje,
domovje je tvoje,
kam pojdeš o mraku,
o mraku nocoj?«

»Čez sinje vodice,
na zlate stopnice,
tja v grad bom odplavalo,
plavalo svoj.«
(Truden, 2021: 204)

Ob zaključku srečanja smo skupaj zapeli pesem Loška dolina, za katero je besedilo in glasbo prispeval ljudski pevec Matija Turk.

Zakladnica slovenske dediščine

Posebna veja ljudskega slovstva so pregovori in reki, ki jih pogosto vpletamo v vsakdanji govor. V pregovorih zaznavamo splošne resnice, življenjske izkušnje, posmehljivke, primere (pamet je bolj-

Foto: Matej Hozjan

ša kot žamet), znanje in modrost. Reki (aforizmi) pa podajajo splošno veljavno, po vsebini bogato misel, življenjsko modrost, pravilo ali izkušnjo. Za rek sta bistveni klenost misli in duhovitost (bolje 'drži ga', kakor 'lovi ga') (Kocijan, 1994: 134).

Dogajanje smo nadaljevali z iskanjem slovenskih starih poimenovanj za mesece, ki so jim morali učenci poiskati ustrezen par s sodobnim poimenovanjem in razlago. Primer iskanja parov:

- Mali traven: slovensko ime je povezano z mladim in majhnim zelenjem na travnikih, poljih in v gozdovih.
- April: ime je dobil po latinski besedi »aprire« (slov. odpreti). V aprilu se zemlja 'odpira' v novo rast.

Sledila je dejavnost, pri kateri je vsak izmed učencev naključno izbral del pregovora, ki se je navezoval na dan sv. Jurija. Ustrezni pari so se morali med seboj poiskati, prebrati pregovor v celoti in ga razložiti. Nekateri učenci so imeli pri tem težave, saj so bila nekatera poimenovanja besed v pregovorih arhaična, zato smo jih skupaj razložili.

»O sv. Juriju se vlezi v razor: če vidiš kaj zelenega na njivi, pusti rasti; če ne vidiš, pa podorji!« (Šašel, 1945: 82)

Ples s klobuki

Družabne dogodke in opravila v preteklosti je pogosto popestril ljudski ples, ki je bil ljudem v razvedrilo in druženje. Tako smo tudi mi sklenili večer s fantovskim ljudskim plesom s klobuki, pri katerem so učenci še posebej uživali.

Pri plesu so plesalci tekmovali v prestavljanju klobukov z ene glave na drugo. Zmagal je tisti, ki mu je ob spremljevalni glasbi uspelo do konca ohraniti klobuk na glavi.

Živa kulturna dediščina kot temelj vzgoje in izobraževanja

Pri razvijanju celostnega odnosa do kulturne dediščine je zelo pomembno, da v procesu vzgoje in izobraževanja poskrbimo za neposreden stik z živo kulturno dediščino kraja, v katerem živimo. Pri tem je pomembno, da se kulturna vzgoja začne že v otroštvu in se kontinuirano nadaljuje v vseh nadaljnjih obdobjih izobraževanja. Ljudska pesem je otrokom prijetna in blizu. Učitelj se mora zavedati svojega poslanstva in posredovati učencem ljudsko zakladnico v melodijah ljudskih pesmi. Mnogo ljudskega izročila je zapisanega in ohranjenega. Nekateri stari starši poznajo ljudske pesmi, zato jih moramo vključiti v šolski prostor in tako ljudska pesem ne bo pozabljena. Pri učencih moramo razvijati spoštovanje in narodni ponos do jezika ter s tem tudi do nesnovne kulturne dediščine, ki nam v svetovnem prostoru daje prepoznavnost in potrjuje bogastvo naše narodne identitete. ◀

Viri in literatura

- Kocijan, Gregor (1994): *Slovensko slovstvo skozi stoletja. Učbenik za višje razrede osnovne šole*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- *Pesmi in šege moje dežele* (1987). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Šašel, Ivan (1945): *Svetniki in svetnice v slovenskih pregovorih in vremenskih prisojicah*. Št. Lovrenc ob Temenici. Pridobljeno 15. 4. 2024: https://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/Etnolog_10_11_1937_1939_saselj_svetniki.pdf.
- Truden, Franciška (2021): *Smo slišali ptičice peti: zbirka pesmi iz Loške doline*. 1. izd., 1. natis. Cerknica: Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, Območna izpostava; Cerknica: Kulturno društvo Notranjska; Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Preoblecimo ljudsko pravljico

■ **Urška Vrbovšek**, prof. razrednega pouka, je učiteljica razrednega poka na OŠ Notranjskega odreda Cerknica in vodja otroških pevskih zborov.

Prispevek predstavi proces ustvarjanja pravljice z glasbo. Glavno vlogo v njej ima besedna vsebina, glasbeni premori pa dogajanje podkrepijo. Besedilo, ki smo ga z učenci preoblikovali v pravljico z glasbo, je vzeto iz zakladnice ljudske zapuščine in je zato zelo dovtično za različne spremembe, kar je bilo za novo – preoblečeno podobo pravljice zelo primerno.

Pouk glasbene umetnosti

Pri svojem delu v razredu uporabljam različne ustvarjalne pristope. Zavedam se velikih ustvarjalnih zmognosti svojih učencev in si želim, da bi te zmognosti lahko pokazali in jih razvijali. Vsaka skupina otrok je drugačna, zato moram vedno iskati nekaj novega. Poskusim se osredotočiti na to, kar že zmorejo, in tisto, kar bodo z nekaj vaje zagotovo zmogli. Pogosto se z učenci najdemo tudi pred izzivom, kako sposobnosti in ustvarjalnost oblikovati v celoto in jo predstaviti na različnih prireditvah.

Za ustvarjanje pravljice z glasbo pri pouku glasbene umetnosti v četrtem razredu sem se odločila, ker sem v skupini po nekaj urah poučevanja opazila zelo veliko glasbeno nadarjenost in velik ustvarjalni

potencial. V tem prispevku bom predstavila, kako sem učence vodila skozi proces in kaj smo skupaj ustvarili.

Glasbena pravljica ali pravljica z glasbo?

Z učenci smo najprej spoznavali, kakšno delo je glasbena pravljica. To je delo, ki ga napiše skladatelj. Instrumentalna glasba poslušalcu predstavi značajske lastnosti junakov, ponazori njihovo gibanje in podkrepi dogajanje v pravljici. Vokalna glasba ima v njej vlogo pripovedovalca zgodbe. V pravljici z glasbo ima glavno vlogo govorno besedilo, glasba pa predstavlja le glasbeni premor, ki z zvočno sliko podkrepi dogajanje v pravljici (Borota, 2015).

Učenci zelo dolgo niso vedeli, da smo v

procesu ustvarjanja pravljice z glasbo. Sama sem najprej želela vedeti, katere instrumente igrajo tisti, ki obiskujejo glasbeno šolo, in kakšna je njihova raven znanja. Zato sem jih povabila k sodelovanju na razrednem koncertu. Na njem smo slišali trobento, dve violini, kitaro, flavto ter dve harmoniki. Učenci so zaigrali skladbe, ki so jih sicer pripravljali tudi za nastope v glasbeni šoli, in tako pred sošolci pokazali svoje znanje. Koncert smo pripravili v prazničnem decembrskem času in je bil res lep dogodek, na katerega so učenci povabili tudi svojo razredničarko.

Pravljica iz ljudskega izročila

Slovensko ljudsko izročilo je izredno bogato in zaradi vestnih zapisovalcev tudi dobro ohranjeno. Ker se je dolgo ohranjalo preko ustnega izročila, obstajajo številne variante ali različice istega besedila. Ljudsko slovstvo nam tako omogoča ogromno možnosti za spreminjanje samega besedila. Prav ta lastnost je bila zame pri izboru besedila za ustvarjanje pravljice z glasbo zelo pomembna. Zavedala sem se, da glasba ni le dodatek, ampak mora v pravljici z glasbo postati del zgodbe. Besedilo smo zato najprej zelo oklestili, saj se je šele potem v njem pojavil prostor, ki smo ga lahko napolnili z glasbo.

Pripovedka o nastanku Cerkniškega jezera

Za ustvarjanje glasbene pravljice smo izbrali pripovedko o nastanku Cerkniškega jezera. Nekateri so besedilo že poznali, drugi pa so se z njim srečali prvič. Pripovedka je ljubezenska zgodba dveh mladih ljudi, ki izhajata iz sprtih družin. Lahko bi rekli, da sta mladi Šteberčan in Karlovska hči Romeo in Julija s Cerkniškega polja. Princ s šteberskega gradu in princesa s

Foto: Petra Duhannoy

karlovškega gradu se pogosto srečujeta v gozdu in se zaljubita. Skrbi ju, da njuna očeta poroke ne bosta dovolila, ker sta družini sprti zaradi starih zamer. V času, ko je bilo Cerkniško polje še suho, je namreč na viteških igrah gospodar šteberškega gradu do smrti premagal Karlovčana. Zamera se je tako vlekla že dolgo vrsto let. Mladi Šteberčan se vseeno opogumi in stopi pred očeta svoje izvoljenke ter ga prosi za njeno roko. Vendar ga stari Karlovčan postavi pred nemogočo nalogo – ko se bo lahko s čolnom pripeljal na grad po nevesto, se bo lahko poročil z njo. To se zdi nemogoča naloga, vendar pa Šteberčanu priskoči na pomoč povodni mož in mu pove, kako lahko Cerkniško polje res prekrije jezero. Svetuje mu, naj volovske kože povezne na požiralnik, te pa naj zasuje z ilovico. Ker vode potokov, ki pritečejo na Cerkniško polje, ne bodo mogle odtekat, se bodo zbrale in nastalo bo jezero. Mladi Šteberčan res naredi, kot mu svetuje povodni mož. Cerkniško polje prekrije jezero in zaljubljenec s spremstvom se s čolnom odpelje po izvoljenko (Jenče, 2015).

V ljudskem izročilu se povedka konča s smrtjo obeh zaljubljenecv, saj stari Karlovčan svoje obljube ne drži. Mladega Šteberčana pogoltne voda v požiralniku, in ko za smrt svojega ljubega izve mlada Karlovčanka, skoči z zidu in umre tudi sama. Mi pa smo konec povzeli po slikanici Pre-povedana ljubezen (Pergar, 2011) in tako ustvarili srečen konec te lepe ljubezenske zgodbe. V njej oba očeta sprevidita svojo zmoto in prekličeta dolgoletno sovraštvo. Zaljubljenca se poročita, svatba pa je dolga in bučna.

Ob pripravi odrske postavitve za prireditve ob dnevu državnosti so se učenci kot razredna skupnost zelo povezali. Vsak od njih je imel svojo vlogo, za katero se je potrudil po najboljših močeh. Tu moram omeniti dejstvo, da to ni bila skupina interesne dejavnosti, kamor bi se vpisali le tisti bolj nadarjeni in zainteresirani posamezniki, ki so ponavadi zelo angažirani za delo in nimajo težav z nastopanjem. To je bil oddelek četrtega razreda z nadpovprečnim številom glasbeno nadarjenih učencev. Res je bilo v skupini tudi nekaj nezainteresiranih otrok, ki jim je bila priprava na skupni razredni nastop nekoliko odveč. Z razdelitvijo vlog

v tej glasbeno-dramski predstavi sem imela zato nekaj težav. Nekateri učenci bi namreč lahko prevzeli katerokoli vlogo in celo več njih, nekaterim pa bolj vidne vloge nisem mogla podeliti in so nastopili le v skupinskih kadrih.

Najboljši kader naše predstave je bila po mojem mnenju uprizoritev nevihte. Učenci so takrat postali orkester in so z lastnimi instrumenti (s tleskanjem s prsti, z jezikom, z rokami in nogami) uprizorili zvoke, ki jih slišimo ob padanju dežja in prihodu nevihte. Občutek skupnosti ob tem skupnem muziciranju je bil izjemen in so ga odlično podali tudi poslušalcem.

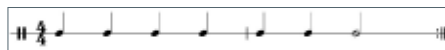
Zvočne slike

Po preoblikovanju pripovedke o nastanku Cerkniškega jezera je sledilo oblikovanje zvočnih slik za besedilo. To je potekalo v štirih fazah:

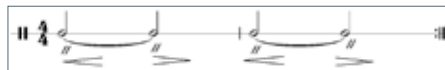
- zbiranje idej za zvočno sliko in raziskovanje zvoka;
- odbiranje glasbil/zvočil in izbiranje zvokov;
- snovanje idej in oblikovanje glasbenih zamisli;
- oblikovanje glasbene celote (Borota, 2015).

Predstavlja bom nekaj zvočnih slik, ki smo jih z učenci vstavili v besedilo:

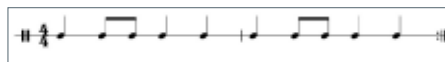
- Bojevanje vitezov dveh gradov. Izvajamo s činelami.

- Šumenje potokov. Izvajamo z ropotuljo in glasovno – ŠŠŠŠŠ.

- Glas kopit oponašamo s tleskanjem z jezikom.
- Prihod čolnov pred karlovški grad. Izvajamo z malim bobnom, ropotuljo in tamburinom.

- Melodična tema zaljubljenega para. Izvaja duet violin.

- Prihod Šteberčana s spremstvom pred karlovški grad. Fanfare izvaja trobenta.

- Melodična tema povodnega moža. Izvaja duo flavte in kitare.

- Nevihta. Izvajajo vsi učenci z lastnimi instrumenti. Upoštevamo naslednje zaporedje zvokov: drgnemo dlan ob dlan – tleskanje s prsti – tleskanje z jezikom – tolčemo z rokami po kolenih – z nogo udarjamo ob tla – tolčemo z rokami po kolenih – tleskanje z jezikom – tleskanje s prsti – drgnemo dlan ob dlan.

Priložnost za vse učence

S projektom Preoblecimo ljudsko pravljico smo z učenci spoznali pravljico iz bogate ljudske zapuščine. Zgodbo so poslušali z velikim zanimanjem, saj je dogajanje postavljeno v njihov kraj in so si ga zlahka predstavljali. Zelo so bili ponosni, da ima njihov kraj tako zanimivo zgodovinsko legendo.

Ponavadi na šolskih prireditvah nastopajo učenci, ki so na določenem področju bolj nadarjeni; glasbeno nadarjeni nastopajo v zborih ali pa pripravijo glasbene točke s svojimi instrumenti, dramsko nadarjeni nastopijo v predstavah. Ob strani pa ostajajo učenci, ki v ničemer ne izstopajo dovolj. Tako nekateri učenci nikoli ne dobijo priložnosti, da bi nastopili za svoje starše. Mislim, da je bil nastop mojih četrtošolcev v tem pogledu redka izjema in da smo bili na koncu res lahko veseli in ponosni na to, kar smo prikazali.

Literatura

- Borota, Bogdana (2015): *Glasbene dejavnosti in vsebine*. Kopernik: Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta.
- Jenče, Ljuba (2015): *Povedka o nastanku Cerkniškega jezera*. Cerknica: Pajn, Zavod za sonaravno bivanje.
- Pergar, Saša (2011): *Prepovedana ljubezen*. Murska Sobota: Ajda.

Zgodbe so ubesedeno življenje

■ **Ifigenija Simonovič** je slovenska pesnica, esejistka, pisateljica, prevajalka in lončarka. Pomembno je zaznamovala sodobno slovensko književnost s poezijo za odrasle in otroke ter esejistiko. Leta 2009 je prejela Rožančevo nagrado za zbirko esejev *Konci in kraji*, 2017–2020 pa je bila predsednica Slovenskega centra PEN.

Premišljevala sem v smeri Gabrijelčičeve misli: v novem tisočletju je treba narediti nekaj tako velikega, da bo zapustilo sledi, tako močne sledi, kakor so jih zapuščali pajdaši Trubarja v 16. stoletju, Valvazor v 17. stoletju, Vodnik v 18., romantiki in realisti v 19. stoletju, v 20. stoletju modernisti, simbolisti, eksistencialisti, v 21. stoletju pa smo na vrsti mi, da poskrbimo, da za nami ostane nekaj trajnega.

Ob 25. obletnici Rastoče knjige

Rastoča knjiga kot gibanje za slovensko kulturo in za rast posameznika, posebej ali v skupnosti, mi je blizu že od vsega začetka, čeprav sem šele 14. aprila letos na prazničnem druženju ob 25. obletnici Rastoče knjige v dvorani Državnega sveta Republike Slovenije pravzaprav izvedela, kako je bilo na začetku. Gospod Janez Gabrijelčič je svoji skromnosti primerno govoril o vseh zaslužnih za to, da se je 'rast' prijela. Ni šlo gladko od začetka, a sčasoma, z vztrajnostjo je šlo vedno lažje. Zdaj se porajajo že ideje o Rastočih gozdovih! Gospod Gabrijelčič, kje so meje vašega entuziazma!?

Za gospodom Gabrijelčičem se je oglašil Milček Komelj, ki je povedal – v zase značilnem anekdotičnem stilu – kako je bilo tik pred letom 2000 v Novem mestu, kjer se je vse skupaj začelo. Izvirna ideja je bila tako nora, da je bilo težko prepričati ljudi, da so pristopili. Nastala naj bi velikanska palača, ki bi poosebila, ponotranjila in pozunanjila knjigo kot simbol vsega, kar nas je stoletja držalo pokonci kot Slovence. Bilo je več skeptikov, a najbolj duhovito se mi je zdelo, da je Niko Grafenauer, idealist v najzlahtnejšem pomenu besede, povomil o naslovu gibanja. Baje je rekel, da knjige ne rastejo tako kot gobe po dežju! Seveda ne, treba jih je napisati in brati!

Knjiga naj nam bo hrbtenica

Knjiga naj nam bo hrbtenica še naprej! In se je začelo: prireditve, obujanje spominov na kulturnike in zgodovinske osebnosti iz različnih slovenskih mest in pokrajin, potem širitev teme iz literature in zgodovine k okoljevarstveništvu. Naj omenim gibanje Korenček v Novem mestu, ki ga je predstavila Branka Kalenič Romšak. Pater Silvo Šinkovec je izpostavil vzgojo in vlogo družine.

Omenil je, da je za gibanje Rastoča knjiga izvedel od dr. Kraševca ob pripravi razstave o Svetem pismu, ki je bila del svetovnega kongresa bibličistov v letu Svetega pisma 2007 v cerkvi sv. Jožefa v Ljubljani. V antologijsko izdajo velikega mednarodnega knjižnega projekta Biblija Slavica, kjer so zbrani prvi prevodi Svetega pisma v slovanske jezike, so tisto leto zaradi izjemnega in prepričljivega prizadevanja Jožeta Krašovca vključeni tudi prevodi, ki sta jih Trubar in Dalmatin naredila še pred izdajo Dalmatinove knjige (še preden so drugi slovanski narodi dobili prevode v svoje jezike!). Velika čast. In nam v velik ponos! Hvala, protestanti! Prav zaradi tako veličastnih dogodkov

Foto: Rebeka Hozjan

se je 'očetom' in 'materam' Rastoče knjige porodila želja po širitvi gibanja čez slovenske meje. Tako že nekaj let nastaja park Navje v Ljubljani, park s kipom Deklica s knjigo (kip Jerneja Malija), kjer dobivajo mesto klasiki svetovne literature. Gibanju se je pridružilo že sedemnajst držav. Če to ni uspeh! Ampak o vsem tem bodo pisali novinarji, ki imajo posluš za dobre (ne le katastrofalne, senzacionalistične) novice. Upam vsaj.

Vrednote in želje mladih

V tem skromnem poročilu bi rada izpostavila predvsem nastop mladih v prvem delu srečanja. Poleg tega, da so nastopali kot pisatelji in glasbeniki, so odgovarjali tudi na vprašanja odraslih in zastavljali svoja. Katere so njihove najvišje vrednote? Prijateljstvo, solidarnost, mir ... do izraza je prišla tudi ljubezen. Branje, ker širi obzorje, bogati besedni zaklad (ki sploh omogoča sposobnost izražanja) in prikazuje svet z najrazličnejših zornih kotov, in ljubezen, ki naj bi pomagala ohraniti mir na zemlji. Ko so dobili besedo, so prosili nas, odrasle v dvorani, naj jim prisluhnemo, naj jim zaupamo, naj upoštevamo, da so tudi njihove izkušnje pristne in jim omogočajo globljo presojo ter pametno rešitev problemov. Tudi otrok ima lahko prav in prav je, da mu dovolimo, da misli po svoje. Radi bi imeli pogovore s starši, ne preprirov. Medsebojno spoštovanje je nujno za medsebojno ljubezen. Torej tudi pogoj za mir na svetu.

Učiti živeti in vera v dobro

Zanimivo se mi je zdelo to, kar so izrekli učitelji oziroma ravnateljci nekaterih šol: učiti živeti! Niso mogli odgovoriti na vprašanje, kako doseči rezultate, a vse svoje pedagoško delo naslanjajo na upanje, da jim bo uspelo.

Zvezda srečanja je bila Marijana Kolenko, ravnateljica Osnovne šole Lava v Celju. Kot predsednica gibanja Rastoča knjiga ostaja zvesta sama sebi in v sebi lastnem slogu vodi dogodek brez trohice zadrege. Od kod njena moč, samozavest, navdušenje? Prepričana sem, da izvira iz vere v dobro vsega, kar dela, v dobro gibanja in v dobro ljudi, ki so gibanju naklonjeni in ga

podpirajo po svojih močeh. Tudi dejstvo, da je Državni zbor RS pokrovitelj Rastoče knjige in da je Krka več kot finančna podpornica, dviga raven celotnega gibanja. Če bi se zanimali še mediji, bi gibanje raslo hitreje in močnejše – a že v tem zdajšnjem objemu privrženecv meji na slovenski kulturni čudež.

Pomen in moč besede

Kdaj človek dojame, da beseda ni konj? Če prisluhnemo sogovorniku, če premislimo, kaj nam sporoča, če pretehtamo resničnost sporočila, če se sogovorniku posvetimo, potem besedo tako rekoč opolnomočimo. Sama po sebi je beseda nestvarna stvar, v stiku s poslušalcem, bralcem, govornikom, piscem pa zaživi, tako rekoč steče. Samo živa beseda ima moč, da zmore nositi in prenesti pomen, da postane pretočna, da postane jezik, ki je zelo konkretno orodje sporazumevanja. Beseda sama po sebi, brez nas, brez ljudi, je brez moči. Je nema, jalova, brez prihodnosti.

Pripovedujemo zgodbe

Pripoved je treba tudi zapisati, sicer se porazgubi v trenutku, dogodka, v spominu

poslušalcev ... Beseda ima največjo moč, če je v družbi drugih besed, kakor ogrlica, nasnuta v vrstice, stisnjena med ločila, vprašaje, klicaje, podaljšana s tremi pikicami ... V pripovedih, pesmih, romanih, esejih, časopisnih člankih, na gledališkem odru, v razredu ali ob gostilniškem omizju besede rastejo v zgodbe ... kakor drevesa, kakor kvašeno testo, kakor zdravilni izviri. Zgodbe so ubesedeno življenje. V zgodbah so besede najbolj žive, trdožive, celo nesmrtnne. ◀

Tema naslednjega žarišča:
**Papež Francišek
in okolje**

Glasba je nihanje strune, vpete med nebom in zemljo

Naš pogovor: Helena Fojkar Zupančič

■ **Silvo Šinkovec** je predavatelj, terapevt, voditelj seminarjev in duhovnih vaj, urednik revije *Vzgoja*, duhovni asistent DKPS in direktor IFP.

Helena Fojkar Zupančič je ena najvidnejših slovenskih zborovskih dirigentk, pedagoginj in strokovnjakinj za vokalno tehniko. Po izobrazbi je glasbena pedagoginja in diplomirana solopevka. Dolga leta deluje v Zavodu sv. Stanislava v Ljubljani, kjer vodi Dekliški zbor sv. Stanislava in poučuje vokalno tehniko. Vodi Zbor sv. Nikolaja Litija, vodila je tudi Slovenski otroški zbor ter sodelovala s Komornim zborom Radia Slovenija in Zborom Slovenske filharmonije. Njeni zbori redno dosegajo vrhunske rezultate na domačih in mednarodnih tekmovanjih, med največjimi uspehi pa je absolutna zmaga na tekmovanju Let the Peoples Sing v Oslu leta 2009.

Med večjimi uspehi dekliškega zbora je zmaga na evroradijskem tekmovanju EBU Let the Peoples sing (Oslo 2009), povabilo in sodelovanje na dveh najpomembnejših svetovnih zborovskih dogodkih: Svetovnem zborovskem simpoziju (Barcelona 2027) in Nacionalna konferenca ameriških dirigentov (Kansas City 2019). Zelo pomemben, za dirigentko najpomembnejši in najbolj dragocen umetniški dosežek je bil projekt Critas abundat in omnia z glasbo srednjeveške mistikinje in opatinje sv. Hildegarde iz Bingna. Glasba tega projekta je pred nekaj meseci izšla na novi zgoščenki. Za svoje delo je prejela številne nagrade, med drugim državno priznanje za posebne dosežke na področju glasbenega šolstva in srebrno Gallusovo plaketo. Kot umetnica se odlikuje po poglobljenem razumevanju pevskega glasu, izjemno izpiljenem zborovskem zvoku, izraziti muzikalnosti in inovativnih interpretacijah različnih glasbenih slogov. Pogosto naroča in izvaja nova dela slovenskih skladateljev ter tako pomembno prispeva k razvoju sodobne slovenske zborovske literature.

Njeno osebnost sodelavci in pevci opisujejo kot odločno, zahtevno in strokovno, hkrati pa tudi toplo, razumevajočo in navdihujočo. S svojim pedagoškim delom, umetniško vizijo in sposobnostjo navduševanja mladih že več desetletij pomembno oblikuje slovenski zborovski prostor in vzgaja nove generacije pevcev ter glasbenikov.

V Društvu katoliških pedagogov Slovenije smo ji z veseljem in zanimanjem prisluhnili na 59. Mednarodnem kongresu SIESC 2014 Umetnost, duhovnost in vzgoja v Kranju, kjer je imela navdihujoče predavanje z naslovom Glasba je nihanje strune, vpete med nebom in zemljo. Njen najnovejši in verjetno največji dosežek v zadnjem obdobju je zmaga Zbora sv. Nikolaja Litija na tekmovanju za veliko zborovsko nagrado Evrope 2026, enem najprestižnejših zborovskih tekmovanj na svetu. Zbor je pod vodstvom Helene Fojkar Zupančič aprila 2026 v Mariboru osvojil prvo mesto med najboljšimi evropskimi zbori. Ta dosežek je bil povod za pogovor s to izjemno pedagoginjo.

Vaš zbor je dosegel izjemen uspeh na evropskem tekmovanju.

Gre za tekmovanje za veliko nagrado Evrope oz. European Choral Grand Prix, ki je najpomembnejše zborovsko tekmovanje. Le-to ni omejeno samo na evropske zборе, temveč združuje najboljše zборе z vsega sveta, ki se lahko v finale tekmovanja uvrstijo šele kot zmagovalci petih mednarodnih tekmovanj v okviru zveze, ki potekajo v pretekli pevski sezoni. Naši sotekmovalci so prišli iz ZDA, Indonezije, Italije, poleg

nas pa je bil v finalu tudi APZ Tone Tomšič. To je bilo res posebno in tudi razlog za ponos, saj sta bila v finalu kar dva slovenska zbora. Na koncu smo zmagali in se uvrstili med le tri slovenske zборе, ki smo do zdaj prejeli ta prestižni naziv.

Kakšni so bili vaši občutki ob zmagi?

S pevci smo se pred tekmovanjem veliko pogovarjali o tem, zakaj gremo na tekmovanje in kaj želimo v času do tekmovanja

doseči, kakšni želimo biti na tekmovanju oz. konkretno – na tekmovalnem odru. Pogovarjali smo se o tem, da so tekmovanja relativna in da se lahko zgodi karkoli. Naš cilj je bil, da v času priprav na tekmovanje kar najbolj napredujemo in da gremo na oder pokazati, kaj smo 'pridelali'. Seveda smo se pogovarjali tudi o tem, kaj bo, če zmagamo, in kaj bo, če ne. Zmaga bi bila sladka – kdo si je ne želi? A uspeli smo se tako naravnati, da smo želeli zmagati sami s seboj. V smislu, da se kar najbolje pripra-

vimo in da na odru kar najbolj odpojemo. In da ob tem tudi uživamo, da naredimo lépo in nepozabno doživetje sebi, pa tudi poslušalcem v dvorani. Da se zavedamo, da je biti finalist evropskega Grand Prix verjetno naša edina priložnost, zato jo dajmo kar najbolj izkoristiti. V zboru smo precej povezani in to se je gotovo odražalo tudi v muziciranju na odru.

Zato so meni bolj pomembni občutki, ki so bili prisotni med pevci, ko smo prišli z odra po tekmovalnem nastopu. Bili so ganjeni, srečni, zadovoljni in hvaležni. Objemi, solze ... In govorili so: Mi smo zase že zmagali, od tu naprej pa ni več pomembno. Res smo dobro odpeli in to je bilo to! Sama sem se po prihodu z odra počutila pomirjeno in zadovoljno in na nek pozitiven način izpraznjeno. Naredila sem, kar sem lahko, dala sem, kar sem lahko. Zmage smo bili seveda vsi veseli. Vedeli smo, da smo bili dobro pripravljeni, da je bila mentalna naravnost prava – ne premagati drugih, ampak dati od sebe v ključnem trenutku največ in najboljše. Vse skupaj se je postavilo v pravem trenutku na pravo mesto. V meni pa je bilo: Aleluja! Aleluja! Aleluja!

Kakšni so bili odzivi v domovini ob tem dosežku?

V prvih nekaj dneh so bili odzivi kar intenzivni, predvsem zato, ker je novica našla pot tudi na javno TV, Planet TV in v nekatere druge medije. Veliko je bilo podpore in čestitk stanovskih kolegov doma in iz sveta. Pa tudi odobravanja s strani splošne javnosti.

Kaj po vašem mnenju naredi zbor vrhunski?

Zbor je zelo zanimivo, živo in spreminjajoče se telo, v katerem je povezanih veliko različnih ljudi in hotenj. Da zbor postane vrhunski, je potrebnega veliko trdega dela in jasne vizije. Če je cilj zbora, da zmaga na tekmovanjih, postane storilnostno naravn in tu počasi ni več prostora za sproščeno raziskovanje, uživanje ob glasbi in umetniški polet.

Zbor je tek na dolge proge ter šola v vztrajnosti in zvestobi. Vrhunskega zbora ne naredijo le vrhunski pevci ali vrhunski di-

rigent. Ko hodimo po poti radovedno in se veselimo drug drugega, se medsebojno povezujemo, podpiramo in se imamo radi, smo pripravljeni za skupno dobro marsikaj narediti. Ko pevci začutijo, da je nekaj vredno, potem v to dejavnost poleg svojega časa vložijo tudi veliko ljubezni, kar je najbolj pomembno. To je namreč vezivo, ki iz različnih posameznikov naredi skupnost, zbor, ki je eno telo in en duh. To se potem čuti tudi pri muziciranju in to začutijo tudi poslušalci v dvorani.

Kakšna je vloga pevskih vaj in osebne dela pevcev?

Petje v zboru je skupinska dejavnost. Če bi pevci skladbe naštudirali sami doma in bi se potem skupaj dobili na nekaj vajah pred tekmovanjem, bi bil rezultat popolnoma

drugačen. Na vajah se je treba poslušati, usklajevati barve, glasnost, fraziranje, se navaditi na dih drug drugega, na intenziteto zvoka, poslušati sebe, soseda in skupinsko zvočno sliko, začutiti drug drugega. Tu je toliko skupnega dela, ki aktivira vse naše čute, čustva in duha. Vse to nas dela bolj žive in nas tudi poveže. Neverjetno je, kako lahko v nekem trenutku začutimo, da smo zazveneli kot eno telo in en duh. To je nekaj najlepšega.

Včasih res prosim pevce, da note doma vzamejo v roke, a to bolj v smislu, da se naučijo na pamet besedilo, ki je v tujem jeziku. Nekaj pevcev pri nas ne bere not. Med seboj si tako pomagajo, da jim bolj izkušeni sopevci posnamejo glasovne linije, ki jih potem doma poslušajo. Sicer pa je bistvo zbora v skupinskem delu.

Kakšna je razlika med zborovskim in solističnim petjem?

Nekaj sem že povedala o tem. Bistvena razlika je po mojem v tem, da je pri petju v zboru, poleg pozornosti nase, treba ogromno pozornosti usmeriti še na drugega in na celoto. Posledično je potrebna ogromno usklajevanja, prilagajanja, sprejemanja drugačnosti, sodelovanja in medsebojne podpore. Pa tudi vztrajanja, zvestobe in potrpežljivosti. Hkrati pa je pomembno tudi zavedanje, da ni vse odvisno le od mene, ampak da sem jaz pomemben del neke večje celote, katere delčki so medsebojno povezani in se podpirajo.

Kako zborovsko petje vpliva na osebni razvoj in identiteto mladih pevcev?

Za mladega človeka je pomembno, da se dokaže, izkaže, da 'stopi na oder in zažari'. Zbor je za to idealen prostor, saj pevec v varnem in podpornem okolju lažje presega svoje frustracije in omejitve ter ob tem osebno napreduje. Petje v zboru je precej več kot le dobro odpeta pesem. To je pravzaprav šola za življenje. Poleg tega, da se v zboru nevede urimo v veččinah, ki so nujno potrebne za uspešno življenje

in sem jih prej že omenila, se pevec lahko tudi čustveno in duhovno odpira. V zboru pevec kaj hitro ugotovi, kje so njegovi osebni izzivi. Včasih se zdi, kot da so zborovski pevci samo veseljaki in najbolj odprti ljudje. Še bolj pogosto v zbor pridejo ljudje, ki so bolj zadržani, negotovi in iščejo podporo skupnosti. V interakciji s sopevci se medsebojno brusijo in tudi socialno zorijo.

Glasba je nekaj čarobnega. Vsak človek poje. Sam, skupaj z drugimi.

Glasba je najljubeznejši izraz Boga do človeka. Glasba, zvoki, to je vsepovsod okrog nas in tudi v nas. V sebi ima nekaj mističnega. Glasbo si lahko pojem ali jo slišim, ne da bi jo resnično pela z glasom ali slišala iz nekega zunanega vira. Lahko se odvija samo v meni in je zato še toliko bolj dragocena – glasbe mi ne more nihče vzeti. Je umetnost, ki presega materijo, čas in prostor. Glasba je posebna tudi zato, ker neposredno nagovarja človekova čustva, ne glede na to, ali sam aktivno muzicira ali glasbo le posluša. Glasba je tudi neverbalno sredstvo sporazumevanja. Je univerzalni jezik stvarstva in zmora povezati ljudi različnih starosti, jezikov, veroizpovedi, prepričanj, stanov.

Glasba niso samo vaje, tehnika, razum in čustva. Glasba vznikne iz tišine. Preplet tišine in zvoka. Kaj je glasba? Platon pravi, da je za telo gimnastika, za dušo pa 'muzična vzgoja'.

Tako kot je govor niz besed in premorov, je tudi glasba preplet zvočnega žuborenja in tišine. Bolj je ta preplet urejen in harmoničen, bolj je prijeten za človekovo uho in 'koristen' za dušo.

Platon je glasbo razumel celostno. Ne zgolj kot umetnost ali zabavo, ampak kot silo, ki oblikuje človeka na telesni, duševni in duhovni ravni. V antični Grčiji je beseda musiké pomenila veliko več kot današnja beseda glasba: vključevala je petje, igranje instrumentov, poezijo, ritem, ples ter vzgojo duše, skratka celostno oblikovanje človeka. Učil je, da harmonija in red v glasbi ustvarjata harmonijo v človeku, neurejena ali pretirano čustvena glasba pa lahko povzroči notranji kaos.

Verjetno je prav vsak izmed nas že izkusil, kako lahko glasba vpliva na naše počutje, čustvovanje in vedenje.

Slovenci radi pojemo. Zakaj je tako?

Res je, da imamo Slovenci skupinsko petje kar nekako vgrajeno v naš DNK. Petje je bilo v preteklosti še močnejše sredstvo združevanja, saj je spremljalo vse naše običaje. Je medij, s pomočjo katerega so se prenašale in ohranjale zgodbe in legende ter je vtkan v našo kulturno in narodovo dediščino.

Kakšno mesto naj ima petje v šolskem življenju?

V naših šolah je petja vse manj. Žal je pomnjenje glasbenozgodovinskih in teoretičnih podatkov nadomestilo aktivno muziciranje. Verjetno zato, ker je to lažje numerično vrednotiti in ker je na vsak način vse treba oceniti, spraviti v neke vrednosti in številke.

Aktivno muziciranje, sploh petje v zboru, pa na učence vpliva zelo spodbudno, saj v možganih sproža vedno nove povezave med levo in desno možgansko hemisfero. Izboljša koncentracijo, spomin, sposobnost pozornosti na več stvari hkrati, izboljša tudi

logične sposobnosti, prostorsko predstavo, jezikovne sposobnosti. Učenci, ki pojejo v zboru, so praviloma bolj uspešni tudi na drugih področjih, bolj organizirani, socialno močnejši, bolj empatični in sočutni. O tem je bilo narejenih že veliko raziskav. Če bi se odločujoči zavedali, kakšne dobrobiti ima petje v zboru na človeka in posledično na razvoj zdrave družbe, bi bili predmetniki v šolah precej drugačni.

Kakšna je razlika pri petju na koncertih in pri bogoslužju?

Mislim, da ni bistvene razlike med petjem pri bogoslužju ali na koncertu, bolj gre za razliko v namenu in seveda v naboru skladb, ki so pri bogoslužju specifične. Pravimo, da kdor poje, dvakrat moli. A s pesmijo lahko molimo tudi na koncertu in po drugi strani pri bogoslužju lahko sledim le lepim glasovom in harmonijam in ob tem ne molim. Gre za pevčevo naravnost do tega, kar poje in kako poje. Ali pojem samo note in iščem le lepoto harmonije ali pa iščem neki globlji smisel tudi v vsebini? Sem ob petju iskrena, pristna, odprta? Zmorem pesem izpeti oz. izmoliti tako, da me vsebina nagovori in spremeni, ali pa glasbi in vsebini ne pustim blizu? Ali se zmorem v pesem spustiti do te mere, da postanem eno s pesmijo, da postanem pesem sama? Ni preprosto, ker ob tem postanem odprta in ranljiva. A le v takšen prostor lahko vstopa Bog.

Kaj bi radi sporočili glasbenim pedagogom in staršem?

Petje v zboru povezuje in otroke na zabaven način uči medsebojnega poslušanja, sodelovanja, odgovornosti in discipline. V otroku vzbuja najbolj pristne občutke in nudi prostor, da preko pesmi izrazi različna čustva, ki so se nabrala čez dan. V otroku vzgaja občutek za lepo in harmonično, ga umirja in ureja. Hkrati ga v času, ko je vse dosegljivo na en klik, uči, da se je za lepo odpeto pesem treba potruditi in biti vztrajen. Zato veliko pojmo, v mislih pa imejmo tudi, s kakšno glasbo hranimo naše otroke in tudi sebe.

Hvala vam za pogovor. ◀

ABC-analiza

■ **Albin Vrabič**, mag. znanosti, je upokojenec. Delal je v gospodarstvu in šolstvu, bil je inženir, učitelj in ravnatelj. Je avtor in soavtor gradiv s področja srednješolske mehanike in strojništva ter soavtor priročnikov o ugotavljanju in zagotavljanju kakovosti dela v šolah s poudarkom na samoevalvaciji.

V knjigi Srce in razum v šoli – iz ravnateljjeve prakse za učitelje, starše in stare starše, ki je izšla leta 2026, je več pomembnih pedagoških tem. Pisali smo že o pomenu in načinu ocenjevanja (Vzgoja 109), v tem članku obravnavam vprašanje ABC-analize, ki je ključnega pomena za uspešno poučevanje.

Italijanski inženir, ekonomist in sociolog Vilfredo Pareto je že v 19. stoletju utemeljil ABC-analizo. Opreделil je tri skupine dejavnikov:

- A (20 %) so ključni, ker prispevajo 80 % vrednosti (npr. ključna znanja pri pouku ali pomembne naloge pri vodenju šole).
- B (30 %) so srednje pomembni in prispevajo 15 % vrednosti.
- C (50 %) so manj pomembni in prispevajo le 5 % vrednosti.

Pri vsaki stvari, ki jo začnemo, je vedno veliko bolj ali manj pomembnih dejavnikov,

ki so prisotni pri reševanju izziva. Odločilno pa je, da nam uspe prepoznati bistvene, ki jih ni veliko, samo 20 %, in če se ukvarjamo z njimi, bomo lahko obvladovali 80 % vrednosti izziva, s katerim smo soočeni. Krivulja ABC-analize pri šolskem predmetu, npr. mehaniki, in ravnateljstvu šole:

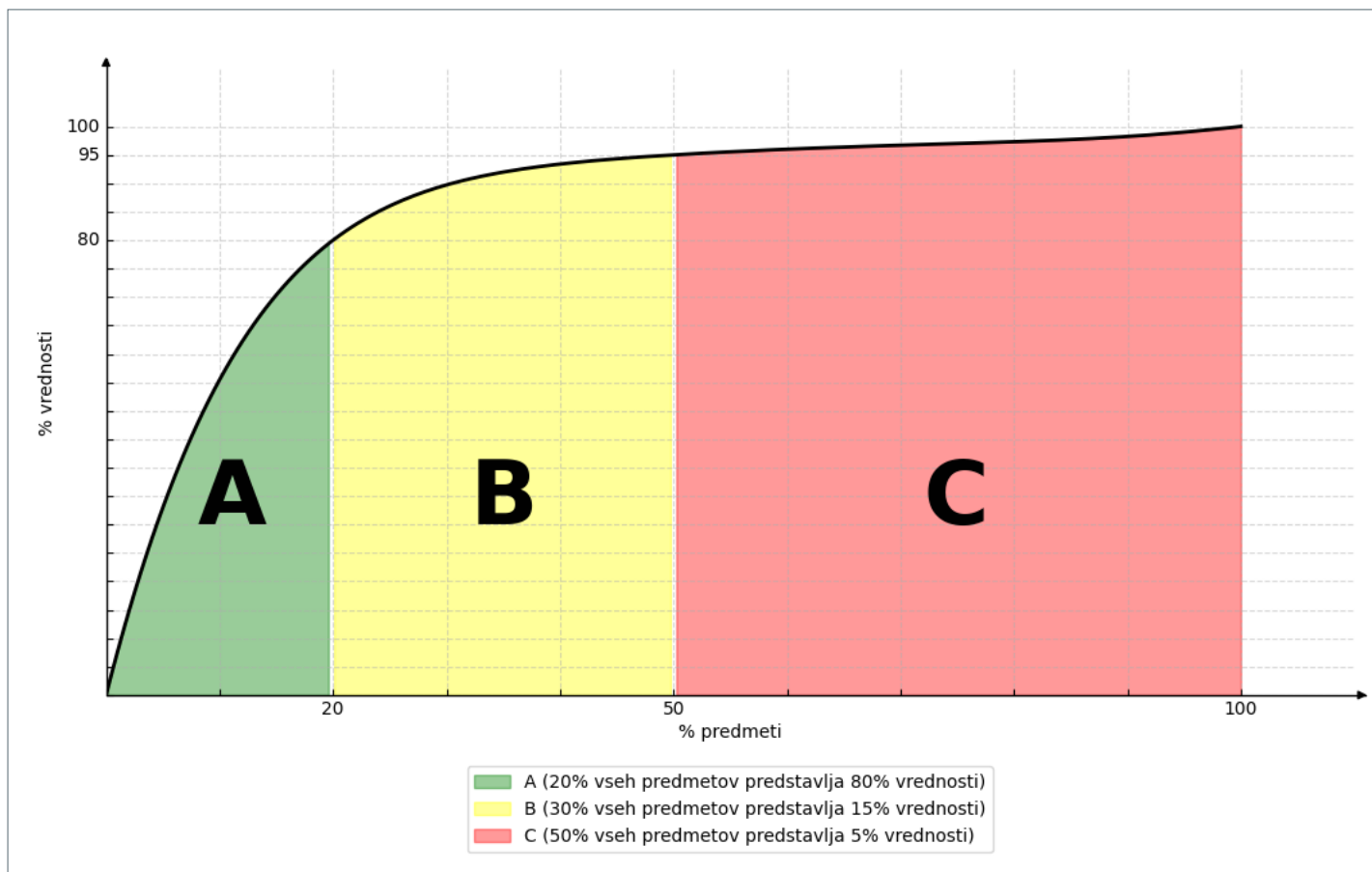
- Abscisa (vodoravna ali x-os): različna dejstva, znanja in povezave, ki so potrebne za razumevanje predmeta poučevanja, npr. mehanike, v odstotkih.
- Ordinata (navpična ali y-os): doseženo razumevanje predmeta, npr. mehanike, v odstotkih.

Področje A pri pouku

Samo 20 % dejstev in povezav (abscisa) lahko prinese 80 % doseženega razumevanja snovi predmeta (ordinata).

Pri vsakem predmetu – gledano z vidika učitelja – je veliko število dejstev, povezav, premislekov, ki so seštevki področij A, B in C.

Na kaj od tega se osredotočiti v 45 minutah, kolikor traja ena šolska ura, da bodo dijaki predstavljeno razumeli, je za dobrega učitelja ključno vprašanje, vredno največje pozornosti. Določiti moramo

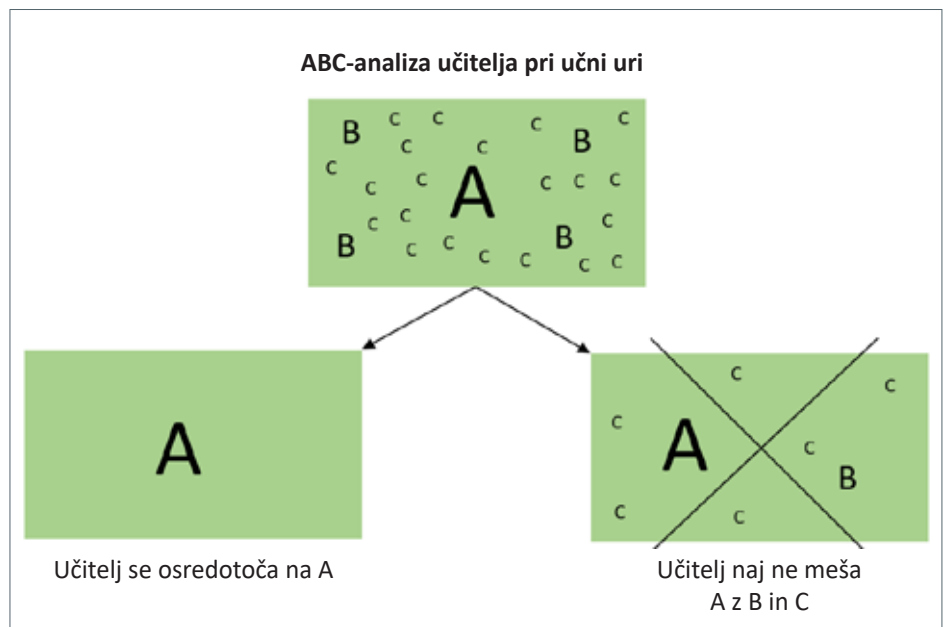
ključne vsebine, to osvetliti in razložiti z različnih zornih kotov, ponazoriti s primeri iz vsakdanjega življenja ter na koncu še utrditi z vajo. Na področju B in C ostanejo manj pomembna dejstva in povezave, ki pa jih je pri vsakem predmetu veliko. Te moramo načrtno izpustiti, ker samo begajo in zamegljujejo uvid v bistvo problematike, ki jo obravnavamo. Obravnavamo jih izjemoma, ko smo področje A že utrdili. Lahko bi tudi rekli, da je manj več, a ob jasnem zavedanju, da točno vemo in opredelimo, kaj je manj – to so ključna dejstva in povezave področja A. Zato je naša naloga, ki jo moramo imeti vedno pred očmi, izluščiti najbolj pomembno od naštetega. To je v diagramu območje A. Gre za to, da se trudimo, da te bistvene stvari predstavimo dijakom čim bolj nazorno in s primeri. Samo nekaj stvari je, ki so res pomembne, in z njimi se v šoli pri razlagi temeljito ukvarjamo. Pri tem poskusimo najpomembnejše pri predmetu še izčistiti in povezati z uporabo v vsakdanjem življenju. Poskrbimo, da jih vsi dijaki usvojijo pri pouku že v šoli, če le pazljivo poslušajo. To mora zadostovati vsaj za pozitivno oceno. Ne pozabimo, da so dijaki ure in ure v šoli. Najpomembnejša naloga učitelja je, da velik fond ur skrbno uporabi za to, da se po njegovi profesionalni presoji ključne vsebine 'usedejo' že v šoli. Rečeno z drugimi besedami: pazimo na izkoristek ur. Ne pozabimo, da so po pravilu vsi učni načrti različnih predmetov preobsežni. Na žalost se pri vsaki prenovi obseg učnih načrtov samo povečuje, in to pri enakem ali celo zmanjšanem obsegu ur pouka za vsak predmet v šoli.

Torej, učitelj mora v preobilici učnih vsebin izluščiti ključnih 20 % (področje A), jih nazorno razložiti, ponazoriti in utrditi, saj prav te temeljne povezave omogočajo največ razumevanja in trajno znanje dijakov.

Primera za področje A

Poštevanka v osnovni šoli

V tretjem razredu osnovne šole se učenci srečajo s poštevanko, ki pri matematiki prav gotovo sodi na področje A. Je temelj za različne matematične operacije in pomembna v vsakdanjem življenju za hitro

orientacijo in praktično oceno vrednosti marsičesa, s čimer se pogosto srečujemo. Zato morajo v tretjem razredu vseh 100 kombinacij znati vsi na pamet. Včasih smo rekli, da tudi če te zbudim ob polnoči, moraš poštevanko znati. Praksa kaže, da je ne znajo vsi. Običajno sem zelo presenetil dijake v zaključnem letniku strojne tehniške šole, pri njihovih 18 letih, ko sem pri prvi kontrolni nalogi dodal nekaj vprašanj iz poštevanke, kar sem napovedal vnaprej. Približno petina jih je imela s tem težavo. Vztrajal sem in po ponovitvah kontrolne naloge so se poštevanko le naučili. Na obletnicah mature se o tem v smehu radi pogovarjamo in ugotovimo, da je bilo prav in koristno.

Desetprstno slepo pisanje besedil

V vseprisotni digitalizaciji, ki se samo še stopnjuje, je čedalje bolj koristna in pomembna spretnost desetprstnega slepega pisanja besedil. Težava pa je, ker se te spretnosti v osnovni ali srednji šoli ne učimo – z redkimi izjemami nekaterih administrativnih šolskih programov. Po mojem mnenju je usvojena kompetenca desetprstnega slepega pisanja besedil tipična kategorija A. Pomislimo samo, koliko časa izgublja vsak posameznik dnevno ali v cellem letu, če te tehnike ne obvlada. Zato bi morali načrtovalci šolskih programov na nacionalni ravni to kompetenco uvrstiti v pouk, tako kot je npr. uvrščena v večini ameriških šol.

Sklepna ugotovitev

ABC-analiza nas uči, da pri pouku in ravnateljstvu ključnih 20 % vsebin in izzi-
vov (področje A) zagotavlja 80 % učinka, zato je najpomembnejša naloga učiteljev in ravnateljev, da jih znajo prepoznati, osredotočeno obdelati ter zavestno ločiti od manj bistvenih področij B in C. ◀

Več informaciji o knjigi
Srce in razum v šoli na:

<https://albinvrabic.com/>

Medvrstniško nasilje v prvem razredu

■ **Mateja Ilar**, dipl. vzg. predšolskih otrok, je druga učiteljica v prvem razredu na Osnovni šoli Šentjernej.

Medvrstniško nasilje je pojav, ki se lahko pojavi že v najzgodnejših letih šolanja in ima dolgoročne posledice za čustveni, socialni in učni razvoj otrok. V prvem razredu osnovne šole otroci intenzivno razvijajo socialne kompetence, oblikujejo prva trajnejša prijateljstva ter se učijo osnovnih pravil sobivanja. Nasilje, tudi v obliki drobnih posmehov, izključevanja ali fizičnih oblik, lahko negativno vpliva na otrokovo samozavest, občutek varnosti in pripravljenost za učenje.

Otroški konflikti

Medvrstniško nasilje je vedenje, s katerim posameznik ali skupina namerno in ponavljajoče se škoduje drugemu otroku ali otrokom. Po Olweusu (1993) je za nasilje značilno neravnovesje moči med izvajalcem in tarčo ter ponavljanje dejanj skozi daljše časovno obdobje. To lahko vključuje fizično nasilje (udarjanje, brcanje), verbalno nasilje (posmehovanje, grožnje), socialno izključenost (ignoriranje, izključevanje iz igre) ter digitalno nasilje, ki je sicer pogostejše pri starejših otrocih.

V prvem razredu se nasilje pogosto kaže v na videz manjših oblikah: izključevanje iz igre, posmehovanje, vlečenje ali jemanje igrač, zasmehovanje ob napakah pri branju ali pisanju. Čeprav se takšno vedenje odraslim včasih zdi kot običajni otroški konflikti, lahko pomembno vpliva na otrokovo čustveno dobrobit in občutek varnosti v šoli. Otrok, ki se počuti ogroženega ali zavrženega, težje sodeluje pri pouku, se redkeje vključuje v skupinsko delo in lahko razvije odpor do šole.

Foto: Matej Hozjan

Prepoznavanje in preprečevanje nasilja v zgodnjih letih je ključno za razvoj otrokove socialne kompetence, empatije in sposobnosti reševanja konfliktov. Zgodnje ukrepanje zmanjšuje možnost, da bi se nasilni vzorci vedenja utrdili in prenesli v višje razrede.

Vzroki medvrstniškega nasilja

Vzroki za medvrstniško nasilje so kompleksni in jih ne moremo pripisati zgolj eni okoliščini. Gre za preplet individualnih značilnosti otroka, družinskega okolja, vrstniške dinamike ter širšega šolskega in družbenega konteksta.

• Družinski dejavniki

Družina predstavlja primarno okolje socializacije. Otroci, ki so doma izpostavljeni pogostim konfliktom, nepredvidljivim odzivom odraslih ali celo nasilju, lahko takšne vzorce vedenja ponotranjijo kot sprejemljive načine reševanja sporov. Tudi pretirano kaznovalni ali ponižujoči vzgojni pristopi lahko povečajo tveganje za agresivno vedenje, saj se otrok uči, da je moč sredstvo za doseganje ciljev (Olweus, 1993). Po drugi strani lahko pomanjkanje meja in doslednosti vodi v slabše razvito samokontrolo.

• Osebnostni in razvojni dejavniki

Otroci z nižjo stopnjo samoregulacije, impulzivni otroci ali otroci, ki težje prepoznavajo in izražajo čustva, so lahko bolj nagnjeni k agresivnim odzivom.

Pri nekaterih je prisotna tudi potreba po prevladi ali nadzoru nad drugimi. Pomembno je poudariti, da so lahko otroci z nizko samozavestjo tako izvajalci kot tudi tarče nasilja.

• Vrstniški vplivi in skupinska dinamika

V razredu se hitro oblikujejo socialne hierarhije. Otroci si prizadevajo za pripadnost skupini, status ali pozornost. Če skupina tolerira posmehovanje ali izključevanje, se takšna vedenja utrjujejo. Raziskave kažejo, da ima pomembno vlogo tudi odziv opazovalcev – pasivnost lahko nasilje spodbuja, medtem ko podpora tarči deluje zaščitno (Salminen, 2010).

• Šolska klima

Okolje, kjer pravila niso jasno opredeljena ali kjer odrasli ne reagirajo dosledno, lahko poveča tveganje za nasilje. Nasprotno pa jasna pričakovanja, spoštljiva komunikacija in pozitivna razredna klima delujejo kot varovalni dejavniki (UNESCO, 2019).

Razumevanje teh dejavnikov omogoča učitelju, da ukrepa premišljeno in celostno, ne zgolj kaznovalno.

Oblike medvrstniškega nasilja

Medvrstniško nasilje se lahko kaže na različne načine, pogosto pa se posamezne oblike med seboj prepletajo.

• Fizično nasilje

Gre za najbolj vidno obliko nasilja in vključuje udarce, brce, porivanje, vlečenje, metanje predmetov ali uničevanje lastnine. Pri mlajših otrocih se lahko pojavlja tudi v obliki prerivanja med igro, ki pa ob ponavljanju in namernosti presega okvir običajnega konflikta.

• Verbalno nasilje

Obsega žaljivke, posmehovanje, grožnje, poniževanje ali zasmehovanje ob napakah. Ta oblika je lahko posebej boleča, saj posega v otrokovo samopo-

dobo. Dolgotrajno zasmehovanje lahko vodi v zmanjšano samozavest in socialni umik.

- **Socialno nasilje (relacijsko nasilje)**
Vključuje izključevanje iz skupine, ignoriranje, širjenje govoric ali manipuliranje z odnosi. Ta oblika je pogosto prikrita in zato težje prepoznavna, vendar ima lahko dolgotrajne posledice za občutek pripadnosti in varnosti.
- **Digitalno nasilje**
Čeprav je v prvem razredu redkejša, ga zaradi zgodnje uporabe digitalnih naprav ne smemo zanemariti. Vključuje pošiljanje žaljivih sporočil, širjenje neprimernih vsebin ali spletno ustrahovanje.

Pomembno je, da učitelj otrokom pomaga razlikovati med šalo in vedenjem, ki prizadene drugega. Jasno poimenovanje različnih oblik vedenja zmanjšuje njihovo normalizacijo.

V prvem razredu prevladujeta fizična in verbalna agresija ter socialno izključevanje. Ker otroci pogosto ne razumejo posledic svojih dejanj, je naloga učitelja, da vedenja jasno poimenuje in razloži njihov vpliv.

Znaki, da je otrok tarča ali izvajalec nasilja

Tarča nasilja:

- umik iz igre ali skupinskih dejavnosti;
- strah pred šolo ali določenimi učenci;
- pogost jok ali živčnost;
- nepojasnjene poškodbe;
- zmanjšana samozavest.

Izvajalec nasilja:

- pogosto agresivno vedenje;
- težave pri upoštevanju pravil;
- pomanjkanje empatije;
- iskanje pozornosti na neprimeren način.

Zgodnje prepoznavanje znakov omogoča pravočasno ukrepanje in sodelovanje s starši ter strokovno službo.

Vloga učitelja

Učitelj ima ključno preventivno in interventno vlogo. Vzpostavitev jasnih pravil in doslednost pri njihovem izvajanju otrokom daje občutek varnosti. Pomembno je, da pravila oblikujemo skupaj z učenci, saj jih tako lažje sprejmejo.

Sistematično poučevanje socialnih in čustvenih veščin – prepoznavanje čustev, re-

ševanje konfliktov, empatija – pomembno prispeva k zmanjševanju nasilja (Espelage in Swearer, 2003).

Sodelovanje s starši je ključno za enotnost vzgojnih pristopov. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS (Smernice za ..., 2018) poudarja pomen celostnega pristopa, ki vključuje vse zaposlene na šoli.

Strategije preprečevanja

Preprečevanje nasilja mora biti sistematično, dosledno in dolgoročno.

- **Oblikovanje razrednih pravil**
Pravila naj bodo jasna, konkretna in oblikovana skupaj z učenci. Ko otroci sodelujejo pri oblikovanju pravil, jih lažje ponotranjijo in prevzamejo odgovornost za njihovo spoštovanje.
- **Redni pogovorni krogi**
Pogovorni krogi omogočajo otrokom, da izrazijo občutke, delijo izkušnje in razvijajo empatijo. Takšne dejavnosti krepijo zaupanje in odprto komunikacijo.
- **Poučevanje socialno-čustvenih veščin**
Sistematično učenje prepoznavanja čustev, aktivnega poslušanja, asertivne komunikacije in reševanja konfliktov dokazano zmanjšuje pojavnost nasilja (Espelage in Swearer, 2003).
- **Igra vlog in dramatizacija**
Otroci skozi igro varno preizkusijo različne odzive in spoznajo posledice določenega vedenja.
- **Pozitivna okrepitev**
Pohvale za prosocialno vedenje – pomoč, prijaznost, sodelovanje – krepijo zeleno vedenje. Pozitivna klima zmanjšuje potrebo po iskanju pozornosti z negativnimi dejanji.
- **Sodelovanje s starši in strokovnimi službami**
Redna komunikacija s starši omogoča usklajenost pristopov. Pri zahtevnejših primerih je pomembno vključevanje svetovalne službe.

Učinkoviti programi preprečevanja so tisti, ki vključujejo celotno šolo in niso omejeni zgolj na posamezne intervencije (Smernice za ..., 2018).

Primer iz prakse

V razredu sem opazila ponavljajoče se izključevanje učenke iz skupinskih de-

javnosti. Sošolci so jo pogosto zavračali z besedami, da se z njo ne želijo igrati. Po individualnem pogovoru z učenko in opazovanju razredne dinamike smo izvedli pogovorni krog o občutkih in prijateljstvu. S pomočjo igre vlog so otroci preizkusili drugačne odzive. Uvedli smo tudi strukturirano delo v manjših skupinah, kjer so se učenci menjavali v vlogah vodje in pomočnika. S postopnim spremljanjem in sodelovanjem s starši se je razredna klima izboljšala, učenka pa se je začela bolj samozavestno vključevati.

Primer potrjuje, da sistematično in empatično ukrepanje prinaša pozitivne rezultate.

Zgodnje prepoznavanje nasilja

Medvrstniško nasilje je kompleksen pojav, ki se lahko pojavi že v prvem razredu, ko otroci šele razvijajo temeljne socialne kompetence. Čeprav se lahko začne v na videz majhnih oblikah, ima lahko dolgotrajne posledice za otrokovo samopodobo, občutek varnosti in učno uspešnost.

Ključnega pomena je zgodnje prepoznavanje znakov ter sistematično preventivno delo. Učitelj kot vodja razreda, zgled in mediator pomembno vpliva na oblikovanje razredne klime. Z doslednim spodbujanjem empatije, spoštovanja in odgovornosti postavljamo temelje za zdrave medosebne odnose.

Le celostni pristop, ki vključuje učitelje, starše, strokovne službe in učence, lahko dolgoročno zmanjša pojavnost nasilja ter prispeva k oblikovanju varnega in vključujočega šolskega okolja, v katerem se vsak otrok počuti sprejetega in cenjenega.

Preprečevanje medvrstniškega nasilja v zgodnjem obdobju šolanja predstavlja tudi pomembno naložbo v razvoj odgovorne, empatične in socialno kompetentne družbe.

Literatura in viri

- Espelage, Dorothy L.; Swearer Napolitano, Susan M. (2003): *Research on school bullying: What we know and what we can do*. Teachers College Press.
- Olweus, Dan (1993): *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Salmivalli, Christina (2010): *Bullying and the peer group: A review*. *Aggression and Violent Behavior*, 15(2), 112–120.
- Smernice za preprečevanje nasilja med vrstniki v osnovni šoli (2018). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije.
- UNESCO (2019): *Behind the numbers: Ending school violence and bullying*. Paris: UNESCO.

Pisanje kot krepitev lastnih in narodnih korenin

■ **Mihaela Kastelec**, magistrica znanosti, prof. slovenščine in nemščine, pedagoginja montessori 3–6 in 6–12, je učiteljica slovenskega jezika na *Inštitutu Montessori*, zavodu za pomoč staršem pri razvoju otroka v Ljubljani.

Pisanje je ključna dejavnost osnovnošolcev, saj jim pomaga pridobiti spoznanja o lastni identiteti, pripadnosti določeni skupnosti, kar posledično vpliva tudi na njihovo narodno identiteto. Na naši šoli osmošolci vsako leto v okviru projekta Mladi pisatelj napišejo svojo prvo knjigo in pridobijo zelo uporabne veščine za življenje tako s področja slovenščine kot razvijanja kognitivnih ter ustvarjalnih zmožnosti in usvajanja znanja s področja informacijske tehnologije.

Pomen pisanja za osnovnošolce

Na Zasebni osnovni šoli Montessori pisanju v maternem jeziku posvečamo veliko pozornost, saj najstniki že v osmem razredu napišejo svojo prvo knjigo. Pisanje knjig imajo na programu na nekaterih ameriških šolah. Ameriški učitelj Rafe Esquith je v knjigi z naslovom *Teach Like Your Hair's on Fire* (2007) v poglavju o branju in pisanju predstavil svojo izkušnjo s pisanjem knjige v obliki celoletnega projekta Mladi avtor.

Po njegovih besedah sta učenje branja in razvijanje ljubezni do branja prioriteta učiteljev (Esquith, 2007: 30). Avtor si želi, da njegovi učenci radi berejo, »saj je branje temelj življenja, dejavnost, ki jo ljudje, ki se ukvarjajo s svetom, počnejo ves čas« (prav tam: 33).

Esquith še pravi, da se mladi, ki radi berejo, lažje povežejo s svetom okoli sebe. Ustvarjajo asociacije med liki in situacijami, ki lahko vplivajo na njihove odločitve (prav tam: 42). Hkrati pa tudi verjame, da bodo imeli mladi boljše življenje, če razvijajo ljubezen do branja.

Avtor želi, da se njegovi učenci natančno izražajo: »Želim, da dobro pišejo, ne zaradi bližajočega se testa, ampak zato, ker jim bo dobro pisanje pomagalo do konca življenja, ne glede na to, ali se prijavljajo na fakulteto ali v službo« (prav tam: 49). Po njegovem mnenju je treba najti dobre strategije in aktivnosti, ki bi otrokom pomagale, da bi boljše pisali. S svojimi učenci počne naslednje štiri stvari:

- vsakodnevne slovnične vaje;
- tedenski spisi;
- mesečno poročilo o knjigi (neke vrste domače branje);
- projekt Mladi avtorji.

Projekt Mladi avtorji

To je projekt, v katerem ima vsak učenec eno leto časa, da napiše svojo knjigo. Poti, kako to doseči, je več. Avtor se zaveda, da je ta projekt težko izvesti, saj zahteva veliko časa in potrpljenja. Pisanje v njegovem razredu poteka po naslednjih korakih:

- Najstniki večino svojih knjig pišejo med poukom dvakrat do trikrat na teden od trideset do petinštirideset minut.
- Po vsakem pisanju se učitelj s petimi ali šestimi učenci pogovori, o čem pišejo. Povedo mu, kaj so napisali, in tako lahko pomaga pri slovničnih in pravopisnih napakah. Predstavijo mu svoje like, saj meni, da se najboljše zgodbe vrtijo okoli likov, ki jih imamo radi.
- Večkrat na leto učitelj razdeli razred v majhne skupine treh ali štirih otrok, ki delijo svoje zgodbe in pomagajo drug drugemu pri nastajanju vsebine. V skupini se učijo pisanja tako, da pomagajo drugim in dobijo koristne nasvete. S tem učitelj prihrani čas, ker na ta način mladi popravijo številne površne napake, preden oddajo končne zgodbe.

Podelitev knjig na Gala večeru 2021. Foto: Katarina Jerele

- Med pisanjem učence spodbuja k uporabi pesniških sredstev, k primeram, poosebitvam, metaforam ...
- Učenci zgodbe v celoti napišejo na roke in jih uredijo, potem pa pretipkajo v računalnik, pri tem pustijo prostor za ilustracije. Risbe naredijo posebej in jih prilepijo v knjigo.
- Knjigo, pripravljeno za vezavo, zvežejo skupaj z učiteljem. Pri tem uporabijo debel karton za platnice knjig in ustvarjajo vezave s kontaktnim papirjem, lepilom in maskirnim trakom (prav tam: 59).

Projekt Mladi pisatelj na naši šoli

Naša šola izvaja ta projekt že od prve generacije osmošolcev (od šolskega leta 2017/2018). Letos je začela pisati knjigo v osmem razredu že deveta generacija. Doslej je svojo prvo knjigo napisalo že 85 osmošolcev. Nekateri izmed njih knjigo pišejo tudi v devetem razredu. Ena učenka, ki je zdaj v četrtem letniku srednje šole, piše že svojo tretjo knjigo. V okviru projekta je ena učenka v enem letu napisala rekordno število strani, saj je v enem letu napisala kar dve knjigi.

Nekatere učenke so s svojo knjigo sodelovale na natečaju za mlade avtorje med desetimi in sedemnajstim letom starosti, ki ga vsako leto razpiše Založba SKA.

Projekt enoletnega pisanja knjige je zahteven projekt, ki od najstnika poleg jezikovnega znanja, vztrajnosti in jasne zgradbe zahteva tudi obilo ustvarjalnosti. O sadovih ustvarjalnosti in pisanja piše Milena Mileva Blažič v priročniku *Kreativno pisanje* (2003). S pisanjem po njenem razvijamo divergentno mišljenje (fluentnost, fleksibilnost, originalnost in elaboracija), logično mišljenje (analiza, abstrahiranje, posploševanje, sklepanje), domišljijo, opazovanje, spomin in smisel za humor. Pisanje vpliva na splošno razgledanost, besedišče, branje z razumevanjem, izražanje v različnih književnih zvrsteh in vrstah. Po njenem mnenju pisanje vpliva na motivacijo, prizadevanje in uresničevanje ciljev, radovednost in vztrajnost pri nalogah. Ko ustvarjamo, doživljamo zadovoljstvo, razvijamo občutek za pravičnost in sposobnost življenja. Ustvarjalno pisanje ima velik vpliv na

razvijanje sedmih tipov inteligentnosti (prim. prav tam: 8–9).

V okviru našega projekta Mladi pisatelj na šolo vabimo različne ustvarjalce, da nam predstavijo svoje ustvarjanje in način pisanja. Znanega mladinskega pisatelja Petra Svetino smo povprašali, katere lastnosti mora imeti pisatelj, da napiše dobro knjigo. Odgovoril je, da »mora biti dobra knjiga napisana tako, da so jezik, zgodba in literarni liki v dobrem ravnovesju in prepričljivi. Če želimo, da bo zbudila bralcu pozornost, mora s čim presenetiti. Malo humora ne škodi« (zasebni zapis iz intervjuja).

Mladim priporočam, naj veliko berejo in opazujejo, kako kdo od pisateljev ali pisateljic kaj pove, na kakšen način s pripovedovanjem doseže določen učinek na tistega, ki bere. Nato naj tekst, ko ga napišejo, pustijo nekaj tednov čisto pri miru in ga potem ponovno preberejo in 'pomečejo' ven čisto vse, kar se jim ne zdi več bistveno. Pomaga tudi, če ustvarjeno pesem ali zgodbo prebere nekdo drug na glas. Svetina je prepričan, da lahko čisto vsakdo napiše knjigo.

Časovnica projekta Mladi pisatelj

V začetku septembra se najstniki na pisanje pripravijo tako, da določijo temo (rdečo nit) svoje zgodbe, si zamislijo glavno osebo, njene značilnosti, določijo kraj in čas dogajanja. S pisanjem začnejo običajno v tretjem tednu septembra, nekateri pa so nad pisanjem tako navdušeni, da začnejo pisati že med poletnimi počitnicami. S pi-

Tabela 1: Časovnica projekta Mladi pisatelj na naši šoli

September	Priprava: določitev teme, junakov ... Začetek pisanja v tretjem tednu septembra.
Oktober–november	Tedensko pisanje in pogovor.
December–marec	Branje odlomkov knjig in pogovor o slogu. Tipkanje rokopisov na računalnik.
April	Knjige so napisane in pretipkane.
Maj	Pisanje kolofona, izdelovanje naslovnice. Vstavljanje ilustracij, risb ali fotografij.
Junij	Oddaja knjig v tisk. Slavnostna podelitev knjig na gala večeru.

sanjem nadaljujejo tedensko po petinštideset minut v zvezek za spise. Najstniki lahko svojo knjigo sproti ilustrirajo. Mladi se z mentorico občasno dobijo v dveh skupinah in se pogovorijo o knjigah ter o pravopisnih in slovničnih izzivih pri pisanju. Nato začnejo s prepisovanjem svojih rokopisov na računalnik. V tabeli so zapisane še druge dejavnosti, ki jih izvedemo. Dejavnosti v časovnici so okvirne, saj nekateri najstniki knjigo napišejo pred dogovorjenim rokom, nekateri pa knjigo pišejo z zamudo.

Zaključek

Projekt Mladi pisatelj je zelo obogatil ustvarjanje najstnikov na naši šoli. Projekt je miselno zelo zahteven, saj zahteva celoletno delo, zbranost in razvija miselne sposobnosti najstnikov, hkrati pa najstniki napredujejo tudi na področju informacijske tehnologije, saj knjigo oblikujejo, vstavljajo ilustracije, fotografije, ustvarjajo naslovnice. Projekt prinaša številne večine in pokriva veliko standardov znanja s področja besediloslovja, skladnje, pravopisa, književnosti. Predstavlja celovit pristop do spoznavanja slovenske kot našega maternega jezika, saj je to jezik, v katerem sta naše čustvovanje in razmišljanje izjemno povezana z našo identiteto, pripadnostjo primarni družini in pripadnostjo narodu. ◀

Viri in literatura

- Blažič, Mileva Milena (2003): *Kreativno pisanje: vaje za razvijanje sposobnosti kreativnega pisanja*. Pridobljeno 16. 2. 2024 s spletne strani: <https://www.dlib.si/results/?query=%27keywords=Bl%C5%BEi%C4%8D.%20Milena:%20Kreativno%20pisanje%27&pageSize=25>.
- Esquith, Rafe (2007): *Teach Like Your Hair's on Fire*. Penguin Books.

Vrnitev k srcu

Umetna inteligenca in Katoliška cerkev

■ **Octavian M. Machidon**, dr. znanosti iz elektrotehnike in telekomunikacij ter diplomirani teolog, je docent na Fakulteti za računalništvo in informatiko Univerze v Ljubljani.

V naših prejšnjih člankih o umetni inteligenci (UI) smo raziskovali, kako je ta postala globalna preoblikovalna sila, ki ne spreminja le naše družbe, načina življenja in medosebnih odnosov, temveč tudi naše razumevanje, kaj pomeni biti človek. Priča smo resničnemu civilizacijskemu premiku, ki ni le tehničen, ampak globoko antropološki, kulturni in duhovni. Pomembno je poudariti, da Katoliška cerkev ob tem ni ostala tiho. Prav nasprotno – leti 2024 in 2025 bosta morda v prihodnosti videni kot prelomni točki, ko je Cerkev odgovorila z izjemno teološko in moralno jasnostjo.

Sporočila papeža Frančiška

Leta 2024 je papež Frančišek podal močna globalna sporočila: na svetovni dan miru, svetovni dan družbenih komunikacij in celo na vrhu G7, kjer je pozval k »etični UI«, ki varuje človeško dostojanstvo. Predstavil je pojem algorethics – etični okvir, utemeljen na bratstvu in skupnem dobrem. Oktobra 2024 je nato izdal svojo temeljno encikliko *Dilexit Nos* (Ljubil nas je), s katero je razpravo dvignil še višje: ne le k etiki, ampak k teološki antropologiji. Ne le k smernicam, ampak k viziji človeka, ki temelji na ljubezni, ranljivosti in Božji bližini.

Januarja 2025 je Cerkev svoje razmišljanje še poglobila z objavo dokumenta *Antiqua et Nova: O človeku v dobi UI*, ki ga je izdal Dikasterij za nauk vere. To pomembno besedilo opozarja, da v dobi UI obstaja nevarnost, da bi človeka na novo opredelili zgolj kot vozlišče v mreži, kot reševalca problemov ali nosilca podatkov, namesto kot skrivnost, ki jo je treba ljubiti in odrešiti.

Ti dokumenti skupaj oblikujejo močan teološki odgovor na naš zgodovinski trenutek. Prepoznavajo, da prava nevarnost UI ni v uporabi strojev, temveč v zmanjšanju človeka na nekaj, kar lahko stroj posnema. Cerkev zato v ospredje ne postavlja možganov, ne kode, ampak srce – kot pravo središče človeškega dostojanstva. Ta članek želi pokazati, da ta izbira ni nostalgična, ampak preroška. Kajti doba UI bo preizkusila ne le našo etiko, temveč tudi našo človeškost. Le

z vračanjem k srcu – kraju ljubezni, svobode in srečanja – se bomo lahko uprli pritisku, da postanemo bolj učinkoviti, a manj človeški.

Razosebljanje človeške osebe

UI ne spreminja le tega, kar počnemo – preoblikuje tudi to, kdo smo. Ne gre zgolj za avtomatizacijo nalog; UI posega globoko v našo identiteto in medosebne odnose. Jasen primer so UI-spremljevalci oziroma klepetalni boti. Aplikacije, kot sta Character.ai in Replika, ljudem omogočajo, da vzpostavijo navidežno intimne odnose z boti, ki se vedno strinjajo, vedno poslušajo in nikoli ne izzivajo. Ponujajo naklonjenost brez zahtevnosti resničnih odnosov. Toda ta 'popolna' intimnost ima visoko ceno: zmanjšuje našo sposobnost za soočanje s konflikti in povzroča, da se resnični odnosi zdijo dolgočasni ali nezadovoljivi. V skrajnih primerih to vodi celo v čustveno odvisnost in tragične izide, vključno s samomori.

Poleg odnosov UI ruši tudi naše notranje življenje. Stalna digitalna stimulacija otežuje tišino, razmislek, molitev in preprosto prisotnost – trenutke, ki so bili nekoč namenjeni duši. Ko vera in duhovnost postaneta le orodji za tolažbo ali nadzor, ju tehnologija zlahka nadomesti.

Ta trend vodi k t. i. »digitalni razosebljenosti«, življenju, ki je vse bolj odmaknjeno od telesa, skupnosti in resnične človeške prisotnosti. Kanadski mislec Marshall

McLuhan je na to opozarjal že pred desetletji, ko je poudarjal, da nove tehnologije tvegajo, da nas bodo oddaljile od čutne in odnosne globine.

Podoben logični vzorec je opazen tudi pri razvoju novih, z UI podprtih genskih tehnologij, ki si prizadevajo 'izpopolniti' bodoče otroke s predhodnim izbiranjem lastnosti v postopku oploditve z biomedicinsko pomočjo. Te tehnologije ne stremijo več zgolj k temu, da bi izboljšale otrokovo zdravje v odrasli dobi; ciljajo tudi na povečanje inteligence, lepote, višine, moči in drugih lastnosti. V tem prizadevanju po popolnem nadzoru nad življenjem se učimo zavračati ranljivost in nepopolnost – prav ti pa nas delata za res človeške.

Učiteljstvo Cerkve in sporočila papeža Frančiška, še posebej v njegovem zadnjem letu pontifikata, nas spominjajo, da ljubezen živi v ranljivosti in skrivnosti. Če to izbrišemo, tvegamo, da izgubimo svojo človeškost.

Učinkovitost brez ljubezni

UI ne spreminja le naših odnosov – spreminja tudi to, kaj cenimo pri človeku. Priča smo novemu načinu razmišljanja, ki ga oblikujejo stroji in ki povzdiguje učinkovitost, predvidljivost in uspešnost nad vse drugo. Te vrednote same po sebi niso slabe, vendar postanejo nevarne, če jih začnemo uporabljati kot merilo za vse, saj s tem izkrivljajo naše razumevanje človeškosti.

To jasno vidimo v naši obsedenosti z optimizacijo. Od zmenkarskih aplikacij do genetskega presejanja zarodkov; življenje vedno bolj dojemamo kot nekaj, kar je treba zasnovati in izpopolniti. Tehnologije, ki obljubljajo odpravo napak že pred rojstvom – odpravljanje bolezni, pa tudi izbira lastnosti, kot sta inteligenca ali videz – tvegajo, da bodo otroke spremenile v 'projekte' namesto v dar.

To odpira globoko vprašanje: Kakšna je vrednost življenja, ki ga ni mogoče optimizirati? Kaj se zgodi z invalidnim otrokom, ostarelo osebo z demenco ali z vsakim, ki po družbenih merilih »ne dosega standardov«? Cerkev pred tem opozarja že dolgo. V dokumentu *Dignitas Personae* (2008) je Vatikan odločno zavrnil miselnost, da so vredni le 'popolni', in nas spomnil, da ima vsako življenje, ne glede na svojo krhkost, enako dostojanstvo.

Enaka logika se vse pogosteje prikrade tudi v naše odnose in celo v duhovno življenje, saj UI prodira tudi tja. Ljubezen začnemo dojemati kot nekaj, kar naj bi nas takoj zadovoljilo, potolažilo ali potrdilo. In če tega ne stori, poiščemo drugega – tako kot s potegom prsta na telefonu poiščemo naslednjo vsebino. Tudi molitev lahko postane zgolj orodje za samouresničitev namesto zaupljivega srečanja z Bogom.

Toda prav tu UI razkrije svoje meje. Lahko posnema poslušanje, ne more pa resnično trpeti z nami. Lahko nam odgovarja, ne more pa nositi naših bremen. Lahko posnema prisotnost, a se ne more podariti v ljubezni. Učinkovitost nas nikoli ne bo naučila ljubiti. In ko človeško vrednost merimo le po uporabnosti, tvegamo, da bomo zavrgli najbolj ranljive med nami.

Papež Frančišek nas v *Dilexit Nos* opozarja, naj ne pademo v to past. Spominja nas, da če izgubimo srce – prostor ljubezni, usmiljenja in resničnega srečanja – izgubimo tisto, kar nas dela človeške. Prav zato se moramo v tem času meriti ne po strojih, ampak po srcu.

Srce kot zadnje svetišče

Če nas UI preseže v znanju, spominu in celo ustvarjalnosti, kaj nam ostane resnično človeškega? To ni teoretično vprašanje. Ko UI postaja vse bolj sposobna – piše pesmi, postavlja diagnoze, komponira glasbo, celo poučuje – se soočamo z globoko identitetno krizo: Kaj še ostane za nas? Papež Frančišek v *Dilexit Nos* (2024) ponudi jasen in radikalen odgovor: srce.

Toda ne misli na srce kot na čustvo ali sentimentalnost. V svetopisemskem pomenu je srce središče spomina, vesti, ranljivosti in ljubezni. To je prostor, kjer drugega ne vidimo kot podatek ali spletni profil, temveč kot osebo. Tam začutimo sočutje, odpuščanje in milost. Prav tam smo tudi

Foto: BS

ranjeni – in tam se začne zdravljenje. Takšnega srca ni mogoče posnemati ali programirati.

Papež opozarja, da naša kultura prehaja od oseb k profilom, od resničnega poslanstva k zgolj optimizaciji, od srečanja k vmesniku. UI ne zamenjuje le nalog, temveč spreminja skrivnost v meritev. Stroji ne morejo zares upati, trpeti ali odpustiti. Ne morejo pogledati človeka in reči: »Ljubim te, ne zato, ker si popoln, ampak kljub tvojim pomanjkljivostim.« Ne morejo objeti nepopolnosti, ker ne morejo biti ranjeni. Človeško srce pa to zmore. In prav v tem paradoksu tiči upanje našega časa: bolj kot so stroji močni, bolj se moramo vračati k temu, kar je krhko in resnično.

V svetu, obsedenem z uspehom, nas Cerkev spominja, da ranljivost ni napaka, ampak izvir ljubezni. Srce zato ni umik pred tehnologijo, ampak najgloblja oblika odpora proti temu, da bi postali kot stroji. Spominja nas, da smo dragoceni; ne zato, ker smo koristni, ampak zato, ker smo ljubljani.

Presveto Srce proti tehnokratski paradigmi

V središču *Dilexit Nos* (papež Frančišek, 2024) stoji močna podoba: presveto Srce

Jezusa. Nekaterim se to morda zdi zastarelo ali nepovezano z razpravami o UI. A papež Frančišek ga postavi prav v središče sodobne krize. V svetu, obsedenem z optimizacijo, nadzorom in učinkovitostjo, nas presveto Srce spominja na nekaj, česar noben algoritem ne more zajeti: na skrivnost in globino človeškega bivanja. Jezus, ki je Bog, ni okleval sprejeti naše ranljive človeškosti po svojem presvetem Srcu. S tem nam je pokazal, da prava ljubezen pomeni sprejemanje krhkosti in trpljenja. Tudi mi smo poklicani, da še naprej sprejemamo to človeškost in ne zapademo v očaranost nad tehnologijami, ki obljublajo popolnost, učinkovitost in napredek, a hkrati tvegajo, da nam odvzamejo našo bistveno identiteto.

Papež Frančišek piše: »Jaz sem svoje srce, saj je moje srce tisto, kar me dela edinstvenega, oblikuje mojo duhovno identiteto in me povezuje z drugimi.« Medtem ko algoritmi razkrivajo, kako predvidljive so naše misli, srce po njegovih besedah ostaja svobodno in nepredvidljivo (papež Frančišek, 2024: št. 14).

UI lahko posnema naše misli in pogovore, a ne more se dotakniti našega najglobljega jedra – prostora spomina, nežnosti, ranljivosti in ljubezni. Kot lepo oriše Frančišek, noben algoritem ne more za-

jeti nostalgije ob tem, ko z babico zapiramo robove pite, veselja ob skupnem nasmeihu ali nežnosti, ko najdemo ptička, ki je padel iz gnezda (papež Frančišek, 2024: št. 20).

Ti drobni, tihi trenutki so za tehnologijo brez vrednosti – neučinkoviti, neprofitni, nemerljivi. A prav ti trenutki dajejo življenju smisel. UI lahko obdeluje podatke, a ne

more nositi pomena, tako kot ga nosi človeško srce: z ljubeznijo in bolečino.

Frančišek nas spomni, da je vsak človek ustvarjen predvsem za ljubezen. To ni le poezija. To je klic, da se spomnimo: nismo ustvarjeni zato, da bi postali bolj učinkoviti ali optimizirani, ampak da bi postali bolj človeški, bolj sposobni ljubiti in biti ljubljene.

Od raztelesenosti k srečanju

Videli smo, da UI ni le nevtralno orodje. Postaja močna sila, ki oblikuje ne le naše delovanje, ampak tudi to, kako se povežemo, kako se spominjamo, premišljujemo in celo ljubimo. V tem spreminjajočem se svetu ni dovolj vprašati: Kaj zmore UI? Moramo si upati vprašati tudi: Kaj dela z nami? Katoliška tradicija – kot nas tako lepo spominjata *Dilexit Nos* (2024) in *Antiqua et Nova* (2025) – ne dovoli, da bi tehnologija določila, kaj pomeni biti človek. Nismo samo um, poln podatkov, ali telo, ki ga vodijo želje. Smo srca s svojo zgodbo, ustvarjena ne za učinkovitost, ampak za občestvo. Ko papež Frančišek postavi presveto Srce v središče svojega razmišljanja, nam ne ponuja le pobožne podobe, ampak močno povabilo: vrniti se k temu, kar nas resnično dela človeške – k odnosu, ranljivosti in ljubezni. V svetu, ki nas vabi, da bi živeli v urejenih profilih in digitalnih iluzijah, nas Cerkev kliče nazaj k navzočnosti in srečanju.

V tem paradoksu se skriva srčika krščanske vere: najbolj človeški postanemo ne prek nadzora in popolnosti, ampak prek daru, medsebojnega zaupanja in deljene krhkosti.

Pravi izziv, ki ga UI postavlja Cerkvi in družbi, ni le tehnološki, ampak globoko človeški: se bomo pustili zmanjšati na potrošnike in profile ali se bomo spomnili, da je vsak človek edinstvena skrivnost, ustvarjena iz ljubezni in za ljubezen? Naša naloga zato ni samo kritika ali prilagajanje, ampak pričevanje in utelešenje vizije človečnosti, ukoreninjene v milosti in odnosu – vizije, ki srce ohranja v središču, tam, kamor noben algoritem ne more prodreti. ❖

Viri

- *Dignitas Personae* (2008). Dostopno na spletni strani: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20081208_dignitas-personae_en.html.
- Dikasterij za nauk vere (2025): *Antiqua et Nova: Note on the Relationship Between Artificial Intelligence and Human Intelligence*. Dostopno na spletni strani: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_dcf_doc_20250128_antiqua-et-nova_en.html. Izdaja v slovenskem jeziku: *Antiqua et nova*: navodilo o razmerju med umetno in človeško inteligenco (Cerkveni dokumenti 181, Založba Družina).
- Papež Frančišek (2024): *Encyclical Letter Dilexit Nos of the Holy Father Francis on the Human and Divine Love of the Heart of Jesus Christ*. Vatican.va. Dostopno na spletni strani: <https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/20241024-enciclica-dilexit-nos.html>. Izdaja v slovenskem jeziku: *Dilexit nos*: o človeški in Božji ljubezni srca Jezusa Kristusa: okrožnica (Cerkveni dokumenti 178, Založba Družina).

Foto: Peter Prebil

Pesem in otroci s posebnimi potrebami

■ **Katja Lavrin**, prof. specialne in rehabilitacijske pedagogike, je zaposlena na OŠ dr. Slavka Gruma Zagorje ob Savi.

Prispevek poleg teoretičnega uvoda prikazuje enega izmed možnih pristopov k obravnavi slovenske ljudske pesmi v posebnem programu vzgoje in izobraževanja. Posebna pozornost je namenjena učencem, ki imajo tudi primanjkljaje na področju komunikacije. Obravnava pesmi je tako zasnovana na podporni in nadomestni komunikaciji ter njeni uporabi pri učencih z motnjami v duševnem razvoju in avtističnimi motnjami.

Raziskovanje in spoznavanje korenin slovenskega naroda je zelo pomemben proces v vzgoji in izobraževanju. Eden od načinov spoznavanja zgodovine slovenskega naroda in njegovih korenin je poznavanje ljudskih pesmi. Včasih so jih prepevali med opravljanjem različnih opravil. Petje otrok je bilo pogosto združeno z rajalnimi igrami. Pesmi so bile preproste, kratke, melodije pri najmlajših otrocih enoglasne, pri starejših pa tudi večglasne. Ena melodija je imela lahko več različnih besedil in eno besedilo je imelo lahko več različnih melodij. Po poročanju sogovornikov v terenskih raziskavah so pesmi prepevali brez instrumentalne spremljave in dajanja intonacije na začetku petja (Novak idr., 2021: 14).

Glasba in učenci s posebnimi potrebami

»Najpomembnejši cilji glasbene vzgoje pri delu z učenci z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami v razvoju so:

- da imajo glasbo radi, da jim postane pomembna sopotnica v življenju in ji znajo prisluhniti;
- da doživljajo glasbene vsebine na svoj način, da se v skladu s svojimi možnostmi vživijo vanjo in jih čustveno sprejemajo ter začutijo v glasbi njene estetske komponente;
- da optimalno razvijejo svoje glasbene sposobnosti; predvsem ritmični in melodični posluš.

Kakšen bo nivo doseganja teh ciljev, bo seveda odvisno od mnogih dejavnikov,

predvsem pa od učenčevih sposobnosti.« (Roblek idr., 2004: 3)

Učenci z motnjami v duševnem razvoju lahko pri pouku doživljajo glasbo na poseben način. To večinoma ni glasba v notnem črtovju niti ne glasba s teoretičnimi vsebinami. Učenci se s pomočjo glasbe urijo v različnih socialnih veščinah. Za mnoge je glasba področje, na katerem so lahko prav tako uspešni kot drugi učenci. Izkušnje, ki jih učenci s posebnimi potrebami dobijo z glasbenim izražanjem, so pomembne tudi za čustveni in socialni razvoj otrok, saj z glasbo izražajo svoja čustva, pri čemer besede niso potrebne (Medved idr., 2023).

Marta Macedoni Lukšič v knjigi Glasba in avtizem (Habe in Sicherl Kafol, 2020) omenja, da lahko glasbo razumemo kot posebno okno v svet avtizma. Leo Kanner, ki je leta 1943 prvi opisal klinične značilnosti otrok z avtističnimi motnjami, je kar pri šestih od enajstih otrok opazil posebne glasbene sposobnosti. Kljub temu da se področji procesiranja jezika in glasbe v možganih delno prekrivata, so glasbene sposobnosti večinoma ohranjene, čeprav otrok ne govori ali govor in jezik uporablja slabše. Otroci z avtističnimi motnjami imajo radi ponavljajoče se vzorce in kode, kar glasba omogoča s pomočjo not, ki so hierarhično strukturirane in pričakovane. Ob glasbi otroci z avtističnimi motnjami razvijajo komunikacijske sposobnosti in socialne spretnosti. Gre za umetniško področje, kjer je otrok z avtistično motnjo lahko enako

sposoben (ali celo bolj) kot vrstniki. V glasbi se oseba dobro počuti in se čuti varno ter sprejeto. To pozitivno vpliva na njegovo samozavest in samopodobo (Habe in Sicherl Kafol, 2020).

Podporna in nadomestna komunikacija

Podporna in nadomestna komunikacija (PINK) je namenjena vsem, ki zaradi določenih vzrokov niso razvili govorno-jezikovne komunikacije ali njihov govor ni dovolj razumljiv za okolico. Z njo lahko podpremo in/ali nadomestimo govorno-jezikovno komunikacijo, kadar je ta motena. Gre za postopen in dolgotrajen proces, ki poteka v vseh življenjskih okoljih. PINK delimo na sisteme brez pripomočkov (npr. geste, mimika obraza, kretnje, znakovni jezik) in s pripomočki (enostavni komunikatorji, računalniški komunikatorji s sintetičnim govorom ter grafični komunikacijski pripomočki). Uporaba PINK v prvi vrsti spodbuja razvoj govorno-jezikovne komunikacije. Posameznik je tako samostojnejši, bolj vključen in ima boljšo kakovost življenja. Zmotno je prepričanje, da PINK zavira razvoj govora. Uporaba le-te omogoča razvijanje predverbalnih komunikacijskih spretnosti in veščin, izražanje potreb, misli, čustev in želja, krepitev samozavesti, izboljšanje razumevanja govora, širjenje socialnega kroga, lažje reševanje konfliktov, učenje izbire itd. (Bajc idr., 2019).

Obravnava pesmi s PINK

V posebnem programu vzgoje in izobraževanja pouk glasbene vzgoje prilagajamo glede na potrebe in sposobnosti učencev. Ob različnih dejavnostih naredimo uvod v obravnavo ljudske pesmi. Lahko jim predvajamo posnetek pesmi, pokažemo konkretne predmete v povezavi s pesmijo

ter se glede na učenčeve zmožnosti pogovorimo o vsebini in razložimo neznane besede. Pri petju ali pripevanju pesmi

učenci uživajo ob spremljavi učitelja na različne instrumente. Glede na zmožnosti pesem občasno spremljajo tudi sami, pri

čemer največkrat uporabljajo preprosta glasbila (palčke, ropotulje, bobne ...). Pri učencih, kjer je komunikacija manj razvita, se lahko lotimo obravnave pesmi s pomočjo PINK.

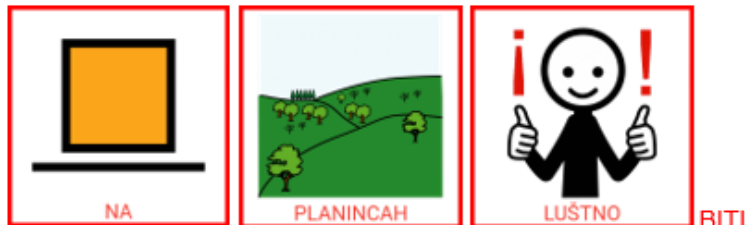
Pri mlajših učencih začnemo z enostavnimi ljudskimi pesmimi (npr. Marko skače, Majhna sem bila, Ringa raja, Mi se imamo radi, Na planin'cah sončece sije, Zima zima bela, Barčica po morju plava, Čuk se je oženil ...). V predstavitev pesmi lahko vključimo slikovni material in tako pesem izgleda podobno kot slikopis. Če je le možno, uporabljamo slikovni material, ki ga otroci poznajo. Mnogo ustreznih piktogramov lahko dobimo na spletni strani Arasaac (<https://arasaac.org/>). Tu najdemo tudi piktograme, ki so del osnovnega temeljnega besednjaka PINK. Pri obravnavi pesmi učenci spoznavajo novo besedišče, ki ga lahko podkrepimo s slikami, ali le utrjujejo že poznano besedišče. Lahko pa je slikovna podlaga zgolj pomoč za hitrejšo pomnjenje besedila pesmi.

Pomen individualizacije

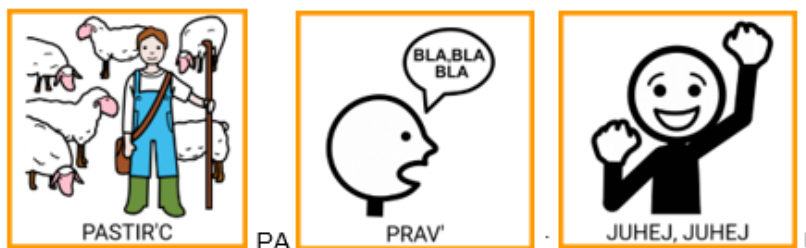
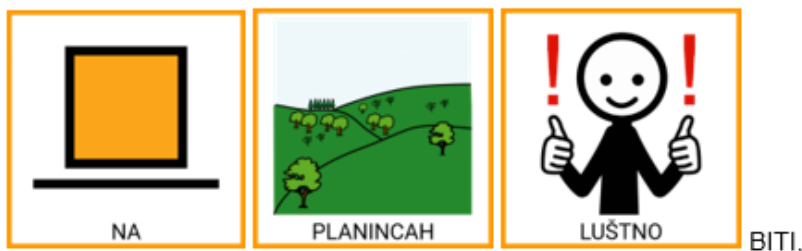
Obravnava učne snovi pri učencih z motnjami v duševnem razvoju in avtiističnimi motnjami je pri vsaki skupini drugačna in hkrati individualna za vsakega učenca posebej. Upoštevati moramo posameznikove sposobnosti. Tukaj izpostavljene pesmi in slikovni material so zgolj možni primeri, in nikakor ne edine možnosti za delo z učenci. Vedno znova se je treba prilagajati posameznikom in skupini. Pomembno je, da učenci ob ciljnih individualiziranega načrta čim bolj celostno spoznavajo slovensko ljudsko glasbo in v njej uživajo. ◀

Viri in literatura

- Bajc, A.; Bucik, K.; Glatz, A. idr. (2019): *Podporna in nadomestna komunikacija PINK* (zgodba). Društvo logopedov Slovenije. Sekcija za PINK. Pridobljeno 15. 8. 2025 s spletne strani: <https://cirus.splet.arnes.si/zdravstvo/medicinska-rehabilitacija/logopedija/nadomestna-komunikacija/>.
- Habe, Katarina; Sicherl Kafol, Barbara (ur.) (2020): *Glasba in avtizem*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Medved, Ana; Žgur, Erna; Jež Brezavšek, Brina (2023): Vpliv glasbe na otroke s težjo in težko motnjo v duševnem razvoju. *Glasba v šoli in vrtcu*, 1/2023, letnik 26, str. 23–31.
- Novak, Nina; Kmetec, Mojca; Lubej, Nežka (2021): *Priročnik za otroško ljudsko izročilo v šoli: Sija bija kam pa gre?* Maribor: Zveza kulturnih društev.
- Palao, Sergio (b. d.): *Piktogrami ARASAAC*. Licenca: CC BY-NC-SA. Lastništvo: Gobierno de Aragón (España). Pridobljeno 15. 8. 2025 s spletne strani: <http://www.arasaac.org>.
- Roblek, Irena; Sajovic, Loredana; Stergar, Irena idr. (2004): *Posebni program vzgoje in izobraževanje: učni načrt za področje glasbene vzgoje*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

(SLOVENSKA LJUDSKA PESEM)

Groharjeva gozdna pravljica

Ivan Grohar: Pravljica, olje, 1909

■ **Akad. Milček Komelj**, dr. znanosti, likovni kritik in pesnik, je do upokojitve leta 2011 predaval na Oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. Je redni član umetniških razredov Slovenske akademije znanosti in umetnosti in redni član Evropske akademije znanosti in umetnosti v Salzburgu ter častni občan Novega mesta. Deset let je bil predsednik Slovenske matice. Njegova bibliografija ima več kot 2200 objav, od tega več kot 30 knjig in vrsto katalogov.

Slikar Ivan Grohar (1869–1911) je v intimnem ustvarjalnem stiku z naravo domačo pokrajino dojemal kot v svetlobi drhteče živo bitje. V njeno tkivo je vse bolj projiciral lastna čustvena doživljanja, ki so vdihovala njegovemu impresionizmu poduhovljen pečat in ga nazadnje približala vizionarnemu simbolizmu.

Na sliki *Pravljica* (naslavljana je tudi kot *Bajka*) iz umetnikovega poznega ustvarjalnega obdobja pa je duha narave doživel celo antropomorfno.

Slikarsko zaledje za njegovo *Pravljico* lahko ugle damo v umetnikovih krajinskih podobah *Jesensko sonce* (*Praprot*) in *Na sedlu* iz približno istega časa, na katerih prevladuje enako rumena svetloba. Nad drevescema v dnu prve slike se dviga iz jesenske rumenine stkana praprotna preproga, raztopljen v barvito celovitost ornamentalno prelivajočih se umetnikovih potez. Pot na sedlu pod osenčeno, z drevesoma obdano zemeljsko strmino pa oživlja luč, ki ožarja tudi okoliško zelenje in samoto podobe oživlja z gozdno tišino in barvnim drhtenjem. Življenjski utrip take narave je umetnik očitno začel doživljati tako intenzivno, da je na sliki *Pravljica* najbrž povsem instinktivno postavil na dnu podobnega previsa še njeno antro-

pomorfno utelešenje, razvidno kot slutnja čarovnega ali demonskega bitja, ki bi lahko simboliziralo tudi dušo narave ali njenih skrivnih gozdnih pojavov in dreves, tako kot je v Murnovi pesmi o ajdi zimo zazna-

movala čarovnica in je o duši v naravi in gozdnih duhovih govoril tudi Ivan Cankar. Kettejevemu popotniku pa so v eni izmed pesmi starše in prijazne bratce zamenjala gozdna drevesa, dobre sestre svetle zvezde in »poljana krasna« *ljubico, ki ga drži v naročju in mu »šepeče tajne bajke«*. Kako je pesnik naravo oživil v pravljlično bitje, je v svoji ilustraciji tudi dobesedno prikazal Maksim Gaspari.

Na Groharjevi *Pravljici* se v mračno vijoličnem breznu pod obsijanem drevjem kot iz sanj dviga zabrisano naslikana prikazen. Drevesa nad njo obdajajo previsno globino, kot bi strmela v dogajanje pod sabo; smreka nad previsom celo radovedno spušča veje prek roba brezna, na tleh se zvija zveržen grm. Vse je naslikano skrajno širokopotežno in slikovito, kot bi umetnik dahnil v obsijano naravo še skrivnosten privid iz osrčja neznane pravljice, bajke ali legende, ki ga je dvignil iz globine lastnega občutenja kot slutnjo figure v modri halji, ki skuša z razprostrtimi rokami obredno zarotiti nevidne moči matere narave.

Ko je bila slika razstavljena v Jakopičevem paviljonu, je očarala že poročevalca Frana Kobala, ki je njen motiv takole opisal: »V istini očarljivo vpliva Groharjeva oljnata romantična fantazija '*Bajka*': pekoče solnce se vsiplje na razvaline gradu, v ozadju iz gozda sem mimo seči plaho stopa vila in krog in krog se poigravajo bleščeči solnčni žarki po listju.«

Ne glede na opis, ki je v sliki ugledal tudi romantične razvaline, pravljичnost take slike ni zajeta v folklornem smislu, saj ne ilustrira ljudskih pripovedovanj ali kake konkretne pravljice z grajskim ambientom, ampak sije neposredno iz občutenja, ki je prežarjeno s soncem in je zato žgoče, a prepojeno tudi s skrivnostno vijoličnim nelagodjem, saj v nakazani postavi vsaj toliko kot vilo slutimo sinjo čarovnico, ki spreminja realnost v pravljīčnost. Med Groharjevimi slikarskimi vrstniki je bila pravljīčnost blizu zlasti Rihardu Jakopiču, ki je svojo deklico s krono naslikal kot sicer mnogo bolj otipljiv privid iz pravljīčnega ali morda biblijskega sveta; čustveno doživljanje, ki ga lahko v človeška srca vliva poslušanje bajk ali pravljic, pa je vtisnil tudi v oblička sestrice, ki poslušata bajke, in kot Pravljico je naslovil podobo ležeče deklice s knjigo tudi že Ferdo Vesel. Prav prelivanje resničnosti v pravljīčne razsežnosti, ki lahko segajo tudi v ekstatično duhovne vizije, daje bistven pečat vsej Jakopičevi umetnosti, tako pa so umetnika doživljali tudi njegovi najzvestejši občudovalci, med katerimi je izstopal Božidar Jakac.

Kadar je Jakac še kot mladenič med obiski v Ljubljani prespal doma pri Jakopiču, je v njegovi sobi začudeno gledal prav Groharjevo Pravljico, ki je tam visela po Groharjevi smrti. Ta pravljīčna slika se mu je za vedno vtisnila v spomin. V poznejšem življenju je v pokrajinskih motivih rad poiskal bolj idilično pravljīčnost tudi sam, tako kot v jedkanici Barjanska pravljica s podobo samotne zveržene kočice na Ljubljanskem barju, in se je tega, da se človek v tegobah življenja zateka tudi k pravljici, posebej zavedal in to tudi nekajkrat zapisal. Ko je na Dolenjskem risal vejevje ob vodi, je značilno pomislil: »Mnogo lepega raste ob potoku, pretvarja se v lepo pravljico.« Najraje pa je kot pravljīčne označeval prizore z zasneženim vejevjem, ki jih je dojemal kot pravcato zimsko pravljico, torej kot pojem, dobro znan tudi iz literature.

Kot pravljico je doživljal tudi človeško življenje in o pomenu življenjske pravljice je na praznični novoletni dan leta 1953, ki mu je umirjeno potekel v tihi domačnosti z ženo Tatjano, takole tudi posebej razglašal: »Radio mi je prinašal zvok iz sveta in naju uspaval v lepoto in pravljico, ki je zato

tudi, da zamegli s prijetnimi, čeprav neresničnimi prividi mrzlo stvarnost. Le če življenje zmoredemo v vsem sprejeti kot nenavadno pravljico, nam vrednoti eksistenco življenja. Kajti globoko doživljena stvarnost je z vsem krutim vendarle neka svojstvena pravljica, prav vsled svoje bežnosti v kratkotrajnosti. Ko skozi kratko vidno pot prehajamo iz mraka v mrak.« Da je vsako življenje tudi pravljica, je v zvezi z Jakcem in Groharjem napisal tudi France Stele, ki je življenje umetnikov, če je le bilo mogoče, prav rad ugleдал skozi perspektivo tovrstnih pravljic ali legend in je v taki luči umetnike kdaj tudi primerjal. Umetnikov življenjepis pa si je rad zamislil kot umetniško zgodbo, ki jo je približal svojim predstavam o izpolnitvi ustvarjalnega življenja, ki se nazadnje spremeni v umetniško legendo. V monografiji o Ivanu Groharju je celo napisal, da je vsako življenje »nazadnje svojevrstna pravljica, bolj ali manj zanimiva, lahko pretresujoča pa tudi dolgočasna; nazadnje ni niti važno, ali je bilo veselo ali žalostno, še manj, ali je za nas poučno ali brezbrizno – naš čas nas je zadosti poučil, da je zgodovina pač zgodovina, poučiti pa nas razen o zgodbah ne more kaj dosti, kajti svojo vlogo mora vsak sam odigrati, kakor ve in zna.« Seveda so te življenjske pravljice lahko različne, srečne ali manj srečne, pa tudi tragične; pravljīčnost v umetnosti pa izžareva iz narave in življenjske naravnosti ustvarjalcev, vsaj tistih, ki pričakujejo od umetnosti še vse kaj drugega kot le golo realnost, izpostavljeno v pogosti krutosti življenja.

Tako kot v samih pravljicah prebiva pravljīčnost tudi v vseh zvrsteh umetnosti, pa naj si pod njo predstavljamo idilično zavečje pred tegobami sveta ali pa naj tudi vanjo vstopata groza in tegobnost realnosti. Tudi pravljice so namreč lahko polne tesnobe ali otožnosti, tako kot Grimmove ali Andersemove; spet druge pa nas predstavljajo v svet, kjer se na koncu pravljice cedita le med in mleko. Pravljīčnost sije že iz naslikanih svetniških legend, tako v srednjem veku na primer v prizorih s svetim Miklavžem ali v baroku, kjer na primer ob delu Kremser-Schmidta zaradi zasanjane atmosfere govorimo o pravljīčnosti celo ob prizorih svetniških mučeništev. Miha Maleš je na grafiki *Pravljica* antropomorfno oživil celo predmete; kot izsanjana pravljica ponekod

zazveni pokrajina v slikarstvu Franceta Pavlovca ali slikarsko potovanje Štefana Platinca v pisano izsanjane eksotične pravljīčne dežele, v kakršnih se je znašel tudi nežni Maksim Sedej, da ne govorim o barviti magičnosti nekaterih mlajših slovenskih ustvarjalcev.

Najbolj neposredno pa se kaže odnos do pravljic iz knjižnih ilustracij številnih slovenskih slikarjev, od katerih so nekateri nakazali tudi smisel za srhljivost (Ivan Vavpotič), spet drugi bolj za šegavost (Maksim Gaspari) ali eksotiko Indije Koromandije (Hinko Smrekar). V povojnem razcvetu slovenske ilustracije pa so se posebej odlikovale ilustratorke, ki jih pogosto celo strokovno označujemo kot pravljīčarke, a so tudi one svoje doživljanje sveta ob izboru upodobljenih pravljic lahko izrazile kot ustvarjalno osebno izpoved.

Ta izpoved je v osnovi razpeta med oznanjanje lepote in radosti človeškega življenja, ki se mu lahko prepuščamo z otroško predanostjo, in med trpkostjo bolečine, kakršna s poetično otožnostjo usodno zaznamuje posebno ilustracije Marije Lucije Stupica, ki jo je bilo mogoče tudi v njeni krhki osebnosti podobi doživljati kot pravcato otožno kraljično iz romantičnih pravljic. Nasploh pa za pravljico velja, da nam lahko ponuja beg iz realnosti in hkrati omogoča zazrtost v zakonitosti življenja, polnega negotovosti, strahu in bolečin, iz katerih je vzkliko romantično hrepenenje po idealnem svetu, ki je v romantiki, tako kot v kakem tedanjem romanu, lahko dojet celo kot utopičen nikogaršnji otok z angelskimi ljudmi, medtem ko je lahko birokratsko urejeni svet za romantika ali novoromantika v resnici kaos. Pravljica, ki nam presvetljuje življenje, pa je lahko tudi brezčasna resničnost, povzdignjena v sanje; in sanjam irealnega sveta, pa naj bo srhljiv ali blažilno idealen, se na skrivnostni sliki *Pravljica* približuje tudi ožarjena Groharjeva narava, saj se njena duša iz vijoličnih prepadnih globin učlovečuje v pravljīčnem bitju, ki je s svojo prividnostjo lahko spremenilo v gozdni pravljīčni prizor tudi navzven vsakdanjo Groharjevo pokrajinsko sliko. Tik pred smrtjo pa se je tako strmečemu umetniku navzven tradicionalen žanrski prizor s črednikom spremenil v kristomorfno občuten nadzemeljski privid Dobrega pastirja. ◀

Zakaj (so)ustvarjati družbo?

Od šolske klopi do družbene participacije

Boštjan Grošelj je univ. dipl. teolog, mož, oče, komunikator, organizator, koordinator in prostovoljec v različnih skupnostih, trenutno zaposlen na *Socialni akademiji*.

V tej rubriki predstavljamo vsebine s portala razgledan.si, ki učiteljem in učencem odpirajo vrata v svet domovinske in družboslovne pismenosti. Namen portala je bralcem približati kompleksne družbene procese. Pri pedagoškem delu je pomembno, da otrokom in mladim ponudimo orodja, s katerimi bodo lažje razumeli svet okoli sebe in postali dejavni členi družbe.

Tokrat se bomo posvetili temi, ki je srce vsake demokratične skupnosti: družbeni participaciji. Ta se pri ljudeh pogosto začne kot kritika ali nezadovoljstvo glede določenih stanj v okolici (na primer nevarna pot v šolo, ker ni pločnikov; črna odlagališča odpadkov na vidnih mestih). V takšnih primerih državljani pogosto ostanejo zgolj pri kritiki stanja, lahko pa storijo kaj, da bi ta stanja vsaj nekoliko izboljšali.

Več kot le odhod na volišče

Leto 2026 je v Sloveniji volilno leto. Ko slišimo besedo participacija, marsikdo najprej pomisli na volitve ali referendum. A družbena participacija je precej širši pojem. Slovar slovenskega knjižnega jezika jo opredeljuje kot udeležbo ali sodelovanje. V skrbi za jezik bi lahko rekli preprosto

»udeležba«, a v praksi participacija pomeni nekaj več – pomeni aktivno udejstvovanje posameznika ali skupine z namenom, da se družba spremeni na bolje.

Poznamo več vrst participacije:

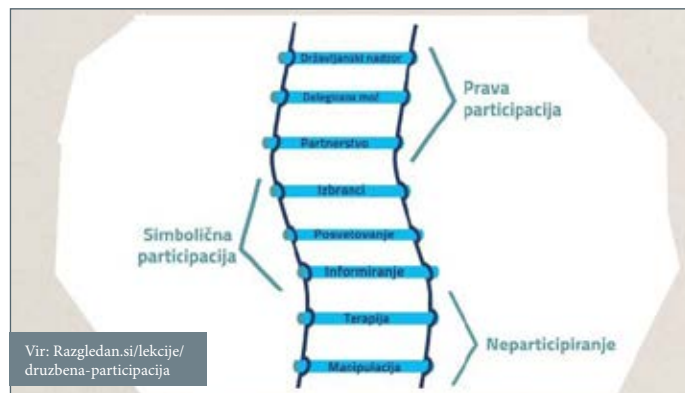
- **Družbena participacija** pomeni, da sta posameznik ali skupnost vključena v dogajanje v družbi, na primer v društvu, športnem klubu, na trgu dela ali v izobraževanju. Participiramo običajno takrat, ko nam nekaj ni všeč, ko so na primer klopi v parku polomljene, ko opazimo krivico v zakonodaji ali ko želimo zaščititi lokalni gozd ali ogrožene živali. Pri tem ne gre le za korist posameznika; prava participacija vedno stremi k skupnemu dobremu.
- **Politična participacija** je ožji pojem od družbene participacije in pomeni udejstvovanje v politiki v najširšem pomenu

besede; ne le strankarsko, temveč v vseh dejavnostih s ciljem vplivanja na odločitve, ki zadevajo vse. Politika izhaja iz besede polis: v stari Grčiji je bila to mestna država s pripadajočim podeželjem, ki je skrbela za vse.

- **Participacija 'za' ali participacija 'proti'.** Učinek participacije bo boljši, če nam uspe narediti obrat od negativnega k pozitivnemu. Ko vemo, 'proti' čemu se borimo, lahko zanetimo revolucijo. Vendar ni dobro ostati zgolj pri nezadovoljstvu ali prizadevanju za odpravo pomanjkljivosti. Če vemo, 'za' kaj se zavzemamo (izboljšanje življenjskih pogojev, pridobitev pravic za določeno skupino z manj priložnostmi), praviloma lahko dosežemo bolj vključujoče in pozitivne spremembe. Kdor ima jasno vizijo, ima tudi več možnosti, da pritegne somišljenike in sodelavce ter z njimi doseže boljše rezultate.

Lestvica participacije

Participacija je lahko aktivna ali pasivna. Razlika med njima je očitna. Na razpravi o novem otroškem igrišču lahko na primer zgolj sedimo v zadnji vrsti (pasivno) ali pa vstanemo in argumentirano podamo svoje mnenje (aktivno).

Zgolj delitev na aktivno in pasivno participacijo pa različnih oblik sodelovanja še ne opiše dovolj dobro. Veliko boljši koncept je lestvica Sherry Arnstein (1930–1997), ki participacijo razdeli na tri segmente in znotraj njih na osem stopenj. Ta pripomoček lahko uporabimo tudi v razredu, kjer učenci ali dijaki za vsako stopnjo participacije iščejo primere iz svojega življenja:

- **Neparticipacija:** na tej stopnji odločevalci le navidezno vključujejo druge (manipulacija ali terapija), v resnici pa sledijo le svojim interesom, vključene osebe pa sploh ne vedo, kaj se zares dogaja.
- **Simbolična participacija:** izbrane osebe dobijo informacije (informiranje) ali so celo vprašane za mnenje (posvetovanje, npr.: »Katero barvo stene bi imeli?«), vendar ni nobenega zagotovila, da bo to mnenje tudi upoštevano. V angleščini ta pojav imenujemo tokenism – dajanje »žetonov« namesto realne moči.
- **Prava participacija** (partnerstvo, delegirana moč), ko se moč deli. Vključene osebe ne le predlagajo, ampak skupaj z odločevalci tudi načrtujejo in prevzamejo odgovornost za izvedbo ukrepov.

Šola kot poligon za družbo

Zakaj bi v šolskem prostoru sploh razmišljali o družbeni participaciji? Zato, ker šola ni le ustanova, kjer se uči in podaja informacije; za otroke in mlade je to prava prava 'zunanja' institucija. Izkušnja s šolo jim v veliki meri predstavlja model celotne družbe.

- **Šola kot ogledalo družbe:** otrokove izkušnje v šoli (ali ga kdo sliši, ali ima vpliv na pravila, ali so postopki pravični) se lahko odražajo v njegovem kasnejšem odnosu do države, ali bo na primer verjel, da njegov glas na volitvah kaj šteje ali ne.
- **Kakovost učenja:** raziskave so jasne – večja soudeležnost pomeni boljše učenje. Učenec, ki snov zgolj sliši, si zapomni le delček; učenec, ki pri učenem procesu aktivno sodeluje z več čutili in ga celo sooblikuje, si gradi znanje za življenje.

- **Učitelj kot zgled:** učitelj ni le podajalec snovi, ampak oseba, ki jo učenci opazujejo. Njegov odnos do urejenosti šolskega okolja, aktivno članstvo v lokalni skupnosti (gasilci, pevski zbori, društva) in spoštljiv dialog o različnih temah so najmočnejša vzgojna lekcija. Mladi o družbenih problemih razpravljajo – bodisi na hodnikih bodisi na družbenih omrežjih. Da bodo znali spoštljivo izraziti svoje mnenje, sta učenje in zgled dialoga v razredu zelo pomembna.

Premoščanje ovir

V praksi teorija tako v šoli kot tudi v družbi pogosto trči ob 'prepad med državljeni in institucijami'. Ovire se pojavljajo na obeh straneh in so lahko različno velike.

- **Pri državljanih** oziroma učencih: pomanjkanje zgeda in samozavesti, strah pred izpostavljanjem, občutek osamljenosti, udobja, vseenosti.
- **Pri institucijah** oziroma vodstvih šol: zapleteni obrazci, nedostopne uradne ure ali neuvidevni uradniki, dolgotrajni postopki in odločevalci, ki participacijo vidijo kot 'motnjo pri delu'.

Eden uspešnejših primerov premoščanja ovir za participacijo v nekaterih slovenskih občinah je participativni proračun. Z njim občina na dostopnejši način opolnomoči občane, da do določene mere (pri manjših projektih) sami odločajo, kaj se bo v njihovi okolici financiralo.

Ideje za dvig participacije v šoli

Kako zamisel družbene participacije prenesti v prakso in jo začeti uresničevati? Kompleksnega in utečenega šolskega sistema ni mogoče spremeniti čez noč, lahko pa začnemo z majhnimi koraki v okolju, kjer imamo vpliv. Primer so razredne, šolske in dijaške skupnosti, ki so po ustroju, delovanju in nalogah podobne nekaterim drugim strukturam v družbi: občinskim svetom, društvom, zakonodajni in izvršni veji oblasti. Učitelji in učenci se v teh skupnostih lahko skupaj učijo, kako doseči spremembo in kaj je za to treba storiti. Nekaj primerov, kako nekatere šole skrbijo za dvig participacije:

- **Demokratsko odločanje** v razredu: učenci naj sami (v okviru možnosti) odločajo o postavitvi klopi, okrasitvi učilnice ali celo o vrstnem redu obravnavanih tem.
- **Problemsko učenje:** snovi ne podajamo kot 'izgotovljena dejstva', temveč kot izzive. Naj učenci sami iščejo rešitve za resnične probleme. Šola je ekosistem, kjer lahko hitro najdemo probleme: kako zmanjšati količino odpadne hrane v šolski jedilnici ali porabo vode, kako graditi medosebne odnose in medgeneracijsko sodelovanje, kako razvijati digitalno soodgovornost, kako po/skrbeti za verodostojnost informacij.
- **Terensko raziskovanje** in seminarske naloge: učenci naj opravijo intervjuje s krajanji o aktualni temi, s čimer razvijajo socialne in raziskovalne veščine ter občutek pripadnosti.
- **Šolski vrt ali skupni kotiček:** deljena odgovornost za živo bitje ali skupni prostor je odlična lekcija, saj skupno dobro zahteva nenehen trud vseh vpletenih.

Kako začeti?

Brazilski pedagog Paulo Freire (1921–1997) pravi, da sveta ne smemo sprejemati takega, kot je. Ne smemo se mu prilagoditi. Svet je problem, za katerega je treba iskati rešitve. Poklicani smo, da nismo zgolj objekti ali opazovalci, ampak subjekti, ki svet spreminjajo. Prvi koraki so lahko:

- Bodite proaktivni!
- Opredelite, kaj je resničen problem!
- Pridobite somišljenike in se povežite!
- Organizirajte se, soustvarjajte, vztrajajte!

Družbena participacija v šoli ni le dodatek k pouku. Je proces, v katerem se mladi učijo, da njihova prisotnost šteje. Ko učenec s svojo pobudo doseže majhno spremembo v svojem razredu, dobi najpomembnejše sporočilo za prihodnost: sprememba je mogoča, če se je lotimo na pravi način. ◀

Več o tej temi

- Arnstein, Sherry R.: *A Ladder of Citizen Participation* (članek 1969, Arnstein, Ladder of participation, original text.pdf).
- *Družbena participacija* (b. d.). Ljubljana: Razgledan.si. Dostopno na spletni strani: <https://razgledan.si/lekcijske/druzbena-participacija/>.
- Hozjan, Dejan (2015): *Aktivnosti učencev v učenem procesu*. Ljubljana: Univerzitetna založba Annales.

Odkrivajte in negujte talente, ki jih je Bog zasadil

■ **Peter Lavrih**, dipl. teolog, duhovnik, frančiškan, komisar za Sveto deželo.

Dragi pedagogi, vzgojitelji, učitelji!

Danes (na dan, ko je nastal ta zapis) praznujemo spomin svetega papeža Damaza, ki je imel izjemen dar prepoznati talente. Ko je spoznal svetega Hieronima, ni videl le učenega moža – videl je poslanstvo. Poslal ga je v Betlehem, da tam izvede delo, ki je zaznamovalo stoletja: prevod Svetega pisma v latinščino, ki je postal temelj vere za zahodne narode.

Ta zgodba nas uči nekaj bistvenega: talenti so Božji dar, njihovo odkritje in razvijanje pa sta naše poslanstvo.

Vaše poslanstvo je sveto

Vsak otrok, ki pride v vašo učilnico, nosi v sebi semena talenta, ki jih je Bog zasadil. Nekateri so očitni – otrok, ki blesti v matematiki, dekle, ki zapleše zgodbo brez besed, fant, ki vidi svet skozi barve in oblike. Toda največji talenti so pogosto skriti, zakopani pod strahom, dvomom ali preprosto neprepoznani, ker ne ustrezajo običajnim merilom.

Vaša vloga ni le poučevati – vaša vloga je biti kot sveti Damaz: tisti, ki prepozna, kliče in pošilja.

Kako odkrivati skrite zaklade?

Glejte z ljubeznijo, ne le z ocenami. Otrok, ki ne more mirno sedeti, morda ne potrebuje kritike, ampak telovadnico ali oder. Otrok, ki postavlja 'čudna' vprašanja, morda ne moti pouka – morda je rojen znanstvenik. Tisti, ki tiho opazuje, morda nosi v sebi prihodnjega pisatelja ali filozofa.

Poslušajte, kaj jih

veseli. Talent ni le spretnost – je strast, ki podžiga srce. Kadar otrok govori o nečem,

kar ga navdušuje, se mu zasvetijo oči. To je Božji šepet: »Tukaj sem zasadil nekaj posebnega.«

Dajte prostor za poskuse in napake. Sveti Hieronim ni postal velik prevajalec čez noč. Potreboval je čas, študij, napor in napake. Njegova pot je bila dolga, z judovskimi rabini se je srečeval v Kapadokiji, preživel samoto puščave, zaslutil je niti Božje besede, ki se je učlovečila prav v tem za nas odročnem svetu. Tudi vaši učenci potrebujejo varno okolje, kjer lahko rastejo, padejo in vstanejo močnejši.

Pomagajte jim verjeti vase – zdrava rast samozavesti

Mnogi mladi ljudje ne verjamejo v svoje talente, ker jih nihče ni prepoznal ali jim nihče ni dejal: »Ti si sposoben tega. Jaz vidim v tebi nekaj velikega.«

*»Talent so kot luči – ne smejo ostati pod mernikom, ampak morajo svetiti vsem v hiši«
(prim. Mt 5,15).*

ljub – lahko zakuri plamen, ki bo gorel celo življenje.

Bodite ta glas. Včasih je ena sama spodbuda učitelja tisto, kar spremeni smer življenja. Ena beseda – »To ti gre odlično« ali »To je edinstveno, nada-

Pomagajte jim razvijati, kar so prejeli

Prepoznati talent je le prvi korak. Drugi korak je pomoč pri njegovem razvoju:

- napeljite jih k virom, mentorjem, knjigam, izkušnjam;
- povežite jih z ljudmi, ki delijo podobne darove;
- spodbujajte vztrajnost, ko postane težko;
- učite jih, da je talent brez dela kot seme brez vode.

Pomagajte jim razumeti namen

Sveti Damaz I. ni poslal Hieronima v Betlehem, da bi bil slaven ali bogat. Poslal ga je zato, ker je bilo delo treba opraviti – za Cerkev, za vernike, za resnico.

Tudi vi lahko mladim pomagate razumeti, da so njihovi talenti darilo, ki jim je bilo zaupano za skupno dobro. Muzik naj razveseli srca. Zdravnik naj zdravi. Učitelj naj razsvetljuje in vzgaja. Zidar naj gradi domove, kjer bodo družine varne. Talenti niso za sebičnost – so za služenje.

Ne pozabite: vsak ima talent

Morda najtežje delo pedagoga je odkriti talente tistih, ki se zdijo navadni, povprečni

Foto: Matej Hozjan

ali celo boječi. Toda v Božjih očeh ni nikogar navadnega. Vsak otrok je neprecenljiv in vsakdo nosi nekaj, kar lahko da svetu. Včasih je to dobrota, poslušanje, zvestoba, potrpljenje. Tudi to so talenti – morda najbolj potrebni. To potrjujejo Jezusove besede: »Nebo in zemlja bosta prešla, moje besede pa nikakor ne bodo prešle« (Mr 13,31). Božja beseda je v Svetem pismu začetek stvarstva: vse stvaritve, začeni z nebesnimi telesi, kot so sonce, luna, ozvezdja, so pokorne Božji besedi, ki jih je ustvarila. Tudi materina beseda, beseda učitelja, zasajena v srce otroka, ne bo nikdar prešla. Sveta je, Božja je.

Mlade odpošiljate v njihovo poklicanost

Dragi pedagogi, vaše delo je sveto poslanstvo. Vi ste tisti, ki odkrivате, spodbujate in odpošiljate mlade ljudi v njihovo poklicanost. Vi ste moderni paapeži Damazi, ki prepoznajo Hieronime svojega časa. Prosim vas: ne obupajte. Ko se zdi, da otroci ne poslušajo ali da vaš trud ni viden – verjemite, da vsako seme, ki ga zasadite, pripelje

*»Razumni se bodo lesketali
kakor sijaj neba. Ti, ki so
mnoge pripeljali do pravičnosti,
pa bodo kakor zvezde za vso
večnost« (Dan 12,3).*

do dozorelega sadu. Morda ga ne boste videli takoj, toda Bog ga vidi. Nobena vzgojna, spodbudna, plemenita in iskrena beseda ni vržena proč. In nekega dne se bo otrok, ki ste ga spodbujali, spomnil vaših besed in uresničil dar, ki ste ga vi prvi prepoznali.

Naj vas Bog blagoslovi v tem lepem in pomembnem delu!

Opomba

Besedilo je pridiga učiteljem pri sv. maši na Viču.

Zrela družba se prepozna po odnosu do najbolj ranljivih

■ **Marjan Sedej**, dr. znanosti, je direktor hiše *Ljubhospic*.

Vsaka družba sama o sebi rada verjame, da je humana, napredna in razvita. O tem govorijo statistike, gospodarska rast, tehnološki napredek in politični govori. Toda resnična zrelost skupnosti se ne pokaže v času udobja, temveč v trenutkih ranljivosti. Pokaže se v odnosu do bolnih, starejših, umirajočih, žalujočih in vseh, ki so se znašli v življenjski stiski. Pokaže se v sposobnosti človeka, da se ustavi ob bolečini drugega človeka. Zrela družba zna obiskati bolnega človeka, tudi kadar je neprijetno. Zna sedeti ob umirajočem, čeprav ne zna najti pravih besed. Zna ohraniti spoštljiv spomin na preminule in zna zaščititi dostojanstvo ljudi v času tragedije. Nezrela družba pa pogosto beži pred trpljenjem, ga banalizira, spreminja v senzacijo ali ga čim hitreje odmika iz svojega vidnega polja.

Strah in beg pred ranljivostjo

Prav zato vprašanje odnosa do bolezni, smrti in žalovanja ni zgolj osebno ali zdravstveno vprašanje, ampak pomembno kulturno in pedagoško vprašanje. Današnji otroci in mladostniki odraščajo v času izjemne hitrosti. Svet jih uči do-

sežkov, učinkovitosti, tekmovalnosti in zunanje uspešnosti. Mnogo manj pa jih uči, kako ostati človek ob človeku. Kako prenesti nemoč. Kako ostati prisoten ob žalosti. Kako razumeti minljivost. Smrt je iz vsakdanjega življenja skoraj izginila. Umiranje se pogosto dogaja za vrati bolnišnic in ustanov, žalovanje pa

postaja nekaj, kar mora biti čim krajše, čim tišje in čim manj moteče. Tudi odrasli pogosto ne znajo več govoriti o smrti. Ko otrok izgubi bližnjega, se marsikateri učitelj ali vzgojitelj znajde v zadregi. Strah nas je, da bomo rekli nekaj napačnega, zato pogosto ne rečemo ničesar. A prav molk lahko človeka najbolj zabolí.

Otroci in mladostniki ob izgubi ne potrebujejo popolnih stavkov. Potrebujejo občutek, da njihova bolečina obstaja in da je nekdo pripravljen ostati ob njej.

Najbolj grenka kava

Ivan Cankar je v svojih delih izjemno natančno opisoval prav človeško ranljivost in moralno občutljivost. Njegova literatura ni velika zaradi veličastnih zgodb, ampak zaradi sposobnosti, da vidi malega človeka in njegovo notranjo bolečino. V črtici Skodelica kave zapiše: »Nikoli več je ne bom pil tako grenke kave, kakor je bila tista.« V nekaj besedah razkrije

težo neizrečenega odnosa, krivde in spomina. Prav ta občutljivost za drugega človeka je danes nekaj, kar v vzgoji pogosto izgubljam.

Tudi Oton Župančič je zapisal: »Človek, glej človeka.« Ta misel bi lahko postala eno ključnih vodil sodobne vzgoje. Videti človeka. Ne samo njegov uspeh, ocene, vedenje ali storilnost, ampak človeka v njegovi celoti.

V šolah veliko govorimo o kompetencah, znanju, digitalni pismenosti in učinkovitosti. Vse to je pomembno. Vzgajamo elite. Toda družba, ki zna ustvarjati uspešne posameznike, ne zna pa razvijati empatije, dolgoročno izgublja svojo človeško podstat.

Iskanje krivca in kazanje s prstom

V zadnjih letih lahko opazujemo tudi spremembe v načinu javnega odzivanja na tragedije. Ko se zgodi nesreča, se zelo hitro začne iskanje krivca, javno komentiranje, moraliziranje in pogosto tudi razčlovečenje ljudi, ki so v tragedijo vpleteni. Ob nedavni tragični smrti dijakinje v Ljubljani je bilo veliko govora o odgovornosti, prometu in sistemskih vprašanjih. Toda ob tem je pomembno ohraniti nekaj bistvenega: v takšnih dogodkih ni zgolj ena žrtev.

Žrtev je umrlo dekle in njena družina, ki jo bo zaznamovala neizmerna izguba. Žrtev pa je tudi voznik avtobusa, človek, ki bo moral do konca življenja nositi posledice dogodka, ki ga nihče ne more preprosto odložiti ali pozabiti. Zrela družba zna v tragediji ohraniti prostor za sočutje do vseh prizadetih. Ne relativizira odgovornosti, vendar ne pozabi človeka.

O vzgoji za sočutje in dostojanstvo umiranja

Prav tukaj se pokaže razlika med čustveno zrelo in nezrelo družbo. Nezrela družba hitro obsoja, potrebuje takojšnje odgovore in pogosto izgubi občutek za dostojanstvo ljudi v bolečini. Zrela družba pa razume, da vsaka tragedija za seboj pušča ljudi, ki bodo še dolga leta nosili posledice.

Hospic in paliativna oskrba zato nista samo zdravstvena dejavnost, ampak po-

Foto: Petra Duhannoy

memben civilizacijski pokazatelj. Družba, ki zna človeka spremljati ob koncu življenja, je družba, ki še ni izgubila stika s svojo človečnostjo.

V hiši Ljubhospic vsakodnevno spremljajo ljudi v času hude bolezni, umiranja in žalovanja. Njihovo delo kaže, kako pomembna je prisotnost. Pogosto ljudje ob koncu življenja ne potrebujejo velikih besed, ampak občutek, da niso sami. Da je njihovo življenje vredno dostojanstva do zadnjega trenutka.

Tudi pedagogi in učitelji imajo pri oblikovanju takšne družbe izjemno pomembno vlogo. Otroci se ne učijo samo iz učbenikov. Učijo se iz odnosa odraslih do ljudi. Iz načina, kako govorimo o starejših, bolnih, umirajočih in žalujočih. Učijo se iz tega, ali znamo pokazati spoštovanje, potrpežljivost in človeško bližino.

France Prešeren je v svojih pesmih pogosto razmišljal o minljivosti in človekovi krhkosti. Tudi Srečko Kosovel je opozarjal na nevarnost notranje praznine sodobnega človeka. Njuna literatura nas še danes opominja, da človek brez etične občutljivosti hitro izgubi stik s samim seboj.

Graditi osnovno človeško kulturo

Morda je eden največjih problemov sodobne družbe prav v tem, da želi od-

straniti vse, kar spominja na ranljivost. Starost, bolezen, umiranje in žalovanje postajajo teme, ki jih potiskamo na rob. A človek brez stika z minljivostjo pogosto izgubi tudi globlji stik z življenjem.

Zato je pomembno, da šola ostaja prostor vzgoje za človečnost, ne samo prostor preverjanja znanja. Mladi potrebujejo odrasle, ki jih bodo učili tudi tega, kako ostati človek ob človeku. Kako obiskati osamljenega starega človeka. Kako ostati ob sošolcu, ki žaluje. Kako govoriti spoštljivo o preminulih. Kako razumeti, da dostojanstvo človeka ni odvisno od njegove produktivnosti, zdravja ali uspeha. To ni romantiziranje trpljenja. To je učenje osnovne človeške kulture.

Zrelost družbe se namreč ne meri po tem, koliko govori o uspehu. Meri se po tem, kako ravna z ljudmi, ki so šibki, ranljivi ali zaznamovani z bolečino. In prav zato imajo učitelji, vzgojitelji in pedagogi eno najpomembnejših vlog v družbi. Ne oblikujejo samo znanja prihodnjih generacij. Oblikujejo njihovo sposobnost za sočutje.

Več o tej temi

- Cankar, Ivan (1910): *Skodelica kave*.
- Kosovel, Srečko (1964): *Zbrano delo*. Ljubljana: DZS.
- Kübler-Ross, Elisabeth (1969): *On Death and Dying*.
- Ljubhospic.si.
- Prešeren, France (1847): *Poezije*.
- Saunders, Cicely (2006): *Watch with Me: Inspiration for a Life in Hospice Care*.

Prešernov Povodni mož nekoliko drugače

■ **Mateja Košmrlj** je prof. slovenščine in poučuje na OŠ Notranjskega odreda Cerknica.

V članku je predstavljeno delo z učenci v okviru dramskega krožka. Osnovna ideja za dramsko besedilo so bili mitološko oz. bajeslovno ozadje Prešernove pesmi Povodni mož in lokalni bajeslovni liki. Cilj dela je bil namreč tudi ta, da se učenci zavedajo pomena ljudskega izročila in lokalne nesnovne kulturne dediščine, zato smo z dramskim krožkom pripravili še prikaz za učence prvih razredov, na katerem so se predstavili lokalni bajeslovni liki.

Delo v dramskem krožku

V okviru dramskega krožka smo z učenci tokrat posegli po slovenskem najpomembnejšem pesniku Francetu Prešernu, za ogrodje gledališke igre smo si namreč izposodili njegovo balado Povodni mož in ji dodali še lokalne bajeslovne like, čarovnico, hudiča, ki pase polhe, in povodnega moža iz Cerkniškega jezera ter nekaj drugih likov, ki se pojavljajo v slovenskem bajeslovju, to so škratje, vile in morska deklica. Učenci so sodelovali pri nastajanju

scenarija; okvir zgodbe sem si zamislila jaz, z učenci pa smo skupaj oblikovali razplet in konec zgodbe. Določene dialoge, predvsem komične, so si zamislili sami. Pomagali so tudi pri pripravi scene. Gledališko igro smo predstavili za slovenski kulturni praznik. Zgodba govori o povodnem možu, ki na poti v Ljubljano za lastno zabavo priključne nevihto, vendar ne opazi, da je veter obrnil smerokaz, in se zato namesto v Ljubljano odpravi v Cerknico. Presenečen ugotovi, da na trgu ni

plesa, zato sprašuje domačine, kje je Urška. Zaradi spleta nesrečnih okoliščin ga kmetje namesto k Urški napotijo na Slivnico k Uršuli. Coprnica Uršula pa se seveda ne pusti odpeljati v Ljubljano, in ko ji povodni mož ponesreči prevrte še kotel z zvarkom, ga pošlje na različne naloge, ki jih mora opraviti, če ne želi, da ga začara v prašiča. Na poti sreča številne prijatelje: škrate, vile, povodnega moža Jezerka in hudiča, ki pase polhe. Vsi mu z veseljem priskočijo na pomoč, zato naloge uspešno opravi. Predstavo so si učenci ogledali v kulturnem domu.

Ugotovila sem, da učenci o predkrščanski dobi zelo malo vedo in da slabo poznajo izročilo domačega kraja. Čeprav vsi poznajo lik coprnice Uršule, povodnega moža Jezerka in hudiča, ki pase polhe, pa je bilo malo tistih, ki so vedeli, kako so ta bajeslovna bitja povezana z domačimi kraji. Vsi jih namreč poznajo s cerkniškega pustnega karnevala, vsebina, ki jo prinašajo ti liki še iz zgodovine, pa se je izgubila in jim ni bila znana. To sem želela spremeniti.

Pri delu smo se zato med drugim naslonili na knjigo Slava vojvodine Kranjske, v kateri Janez Vajkard Valvazor piše tudi o domačem kraju naših učencev, navadnih ljudi iz njegovega časa in ostankih starih verovanj. Raziskovali smo tudi mitološko ozadje povodnega moža, hudiča, čarovnice, škratov in vil. S pomočjo knjig Alenke Goljevšček Med bogovi in demoni ter Pravljice, kaj ste? ter Slovanska mitologija in verovanje Damjana J. Ovsca smo se poglobili v našete like in ugotavljali, od kod se je pojavila vera v tovrstna bitja in kaj je bilo zanje značilno.

Učenci so se med raziskovanjem naučili veliko novega. Menim, da je bilo celotno delo korak bližje k oblikovanju narodne identitete in pripadnosti domačemu okolju. Samo igro smo uprizorili večkrat: za

Nastop učencev na prireditvi ob slovenskem kulturnem prazniku. Foto: Mojca Leskovec

učence naše šole, za starše in krajanke, gostovali smo v vrtcu in domu starejših. Ko pa smo načrte uresničili, je bilo tako meni kot učencem žal, da vsega znanja, ki so ga dobili, ne podelijo še s kom. Odločili smo se, da ga del predajo mlajšim in tako nadaljujejo začrtano pot. In kje je bolje začeti kot pri učencih prvega razreda?

Delavnica za učence prvih razredov

Z razredničarkama 1. a in 1. b sem se dogovorila, da izvedemo delavnico o bajeslovni bitiji iz domačega kraja. Ker so si učenci že ogledali igrice s temi liki, sem pričakovala, da jih bodo poznali in o njih vedeli kakšno podrobnost. Delavnico smo izvedli pred šolo in v šolskem sadovnjaku. Učenci dramskega krožka so se oblekli v kostume. Učenka, ki je nastopila v vlogi Prešernovega Povodnega moža, je prevzela nalogo voditeljice oz. povezovalke. Učence prvih razredov je počakala pred šolo in se predstavila. Govorila je v prvi osebi, da je učence pritegnila in nasmejala. Povedala jim je, da je o povodnem možu pisal že Valvazor, in predstavila, kaj o njem pravi v svoji knjigi Slava Vojvodine Kranjske. Z učenci je izvedla kviz o povodnem možu, o vsebini Prešernove pesmi in Francetu Prešernu. Učenci so ponovili snov in nadgradili svoje znanje. Učenka dramskega krožka je razložila Valvazorjevo povezavo s Cerknico in okoliškimi kraji ter seveda s Cerkniškim jezerom. S pomočjo kviza so primerjali svoje znanje o nastanku jezera z znanjem Valvazorja.

Po opravljeni nalogi jim je 'povodni mož' zastavil uganko o polhu in izdal skrivnost, da gredo k njim na obisk. Odpeljal jih je v šolski sadovnjak, kjer so jih skriti pričakali učenci dramskega krožka v kostumih. Najprej so pristopili k hudiču in njegovim polhom. Hudič je prikazal, kako pase polhe po notranjskih gozdovih. Med učenci si je izbral prostovoljca, s katerim sta demonstrirala, kako so včasih po ljudskem verovanju ljudje, ki so poznali hudičevo skrivnost, 'nabrali' polhe. Pogovorili so se tudi o pomenu polhanja v preteklosti in danes. Hudič jim je zagotovil, da njihovih polhov že ne bodo dali v lonec. V kostumih polhov so bili namreč učenci 1. razreda.

Delavnica za učence prvih razredov. Foto: arhiv Mateje Košmrlj

Delavnica za učence prvih razredov. Foto: arhiv Mateje Košmrlj

Nato jim je zastavil uganko o Cerkniškem jezeru. Oseba, ki se skriva v odgovoru, jih je čakala na naslednji postaji. Učenci so pravilno ugotovili, da gredo obiskat Jezerka, povodnega moža iz Cerkniškega jezera.

Oba 'povodna moža' sta učencem razložila, kaj je bila naloga teh bitij po ljudskem verovanju. Nato jim je učenec – Jezerko – povedal pripovedko o nastanku Cerkniškega jezera. Govoril je seveda v prvi osebi. Učenci so zgodbo sicer poznali, ker pa jim je bila predstavljena na drugačen način, so zbrano poslušali in imeli za Jezerka kup vprašanj. Jezerko jim jih je zastavil tudi sam, in sicer o pomenu jezera za okoliške kraje in nujnosti, da pazimo na rastlinstvo in živalstvo ob njem in v njem.

'Jezerko' je nato učencem zastavil novo uganko, s katero niso imeli nobenih težav, saj slivniško coprnico Uršulo vsi zelo dobro poznajo. Učenka, ki je igrala Uršulo, jih je pričakala ob coprniškem kotlu, v katerem je kuhala zvarek, da bo lahko nad Cerknico priklicala točo. Med učenci je raziskovala, koliko jo poznajo in ali vedo, kje je na Slivnici njena luknja. Za konec so ji učenci pomagali 'pričarati' nevihto, na srečo brez toče.

Ko svoje učence povprašam o grških, rimskih ali skandinavskih mitoloških bitijih, mi znajo naštet nekaj imen ali zgodb, ko pa jih povprašam o domačih, slovenskih mitoloških bitijih, mi ne znajo povedati ničesar. To me je spodbudilo, da v njih vzbudim zanimanje tudi za slovensko mitološko dediščino. Med prebiranjem knjig so naleteli na marsikatero zanimivost in dobili odgovore na vprašanja, ki si jih sploh niso zastavljali. Svoje so naredili tudi kostumi, ki nam jih je posodilo pustno društvo, saj so učence njihovi dramski liki še bolj pritegnili in so z veseljem raziskovali njihovo ozadje. Res pa je, da jim je tovrstne vsebine težko razumeti; zanje so pripovedke in drugo ljudsko pogovorno blago le čudne zgodbe, ki so si jih izmišljevali nevedni ljudje. Vseeno pa so čutili ponos, da so imeli tudi naši predniki bogato zakladnico različnih mitoloških likov, zato so tudi na domači kraj gledali z večjim zanimanjem. ◀

Literatura

- Goljevšček, Alenka (1988): *Med bogovi in demoni*. Ljubljana: MK (zbirka Sledi).
- Goljevšček, Alenka (1991): *Pravljice, kaj ste?* Ljubljana: MK (zbirka Kultura).
- Ovsec, Damjan J. (1991): *Slovanska mitologija in verovanje*. Ljubljana: Domus (zbirka Sopotja).
- Valvasor, Janez Vajkard (1978): *Slava vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Beremo z Glavarjem

Bralna značka kot most med preteklostjo in prihodnostjo

■ **Barbara Orešnik**, prof. matematike in tehnike, je učiteljica matematike in tehnike na *Osnovni šoli Komenda Moste*.

■ **Tina Kosi**, prof. likovne umetnosti, je učiteljica likovne umetnosti na *Osnovni šoli Komenda Moste*.

■ **Andreja Nagode Burger**, univ. dipl. bibliotekarka in prof. slovenskega jezika, je učiteljica slovenščine in knjižničarka na *Osnovni šoli Komenda Moste*.

Priprave prikazuje, kako je osnovna šola vključila lokalno zgodovino v vzgojno-izobraževalni proces ter kako je medpredmetno sodelovanje ob prenovi bralne značke povečalo motivacijo učencev za sodelovanje.

Peter Pavel Glavar

Ob 300-letnici rojstva Petra Pavla Glavarja leta 2021 se je na OŠ Komenda Moste porodila ideja, da bi slovensko bralno značko na naši šoli poimenovali po njem. Pobudo so podprli vodstvo in učitelji, prvo prireditev Glavarjeve bralne značke pa so izvedli 17. septembra 2021.

Glavar (1721–1784) je bil duhovnik, prosvetitelj, čebelar in dobrotnik. Ustanovil je zasebno šolo za revne učence, imel bogato knjižnico ter deloval kot napreden gospodarstvenik. Njegova zapuščina vključuje tudi špital v Komendi (Kamra, 2023). Predstavlja zgled znanja, kulture in solidarnosti, zato je poimenovanje bralne značke po njem smiselno.

Slovenska bralna značka je vseslovensko gibanje, ki spodbuja branje (Društvo Bralna značka Slovenije, 2024). Na OŠ Komenda Moste ima dolgo tradicijo. Mentorji usmerjajo učence, skrbijo za motivacijo in povezujejo dejavnosti s tem nacionalnim projektom. Leta 2021 so bralno značko prenovili in jo povezali z lokalno zgodovino.

Likovni natečaj

Po preimenovanju so oblikovali tudi vizualno podobo. Odločili so se za interni likovni natečaj. Učenci so ustvarjali likovne upodobitve Glavarja v različnih tehnikah. Dela so digitalizirali (z optičnim čitalnikom ali telefonom) in obdelali v Canvi (rezanje, ozadja, filtri). Končni izdelki so

prikazovali kreativnost in tehnične spretnosti učencev. Združitev tradicionalnih in digitalnih tehnik jim je omogočila, da razširijo svoje likovne izraze in se seznanijo z orodji, ki so vse bolj prisotna v sodobnem svetu.

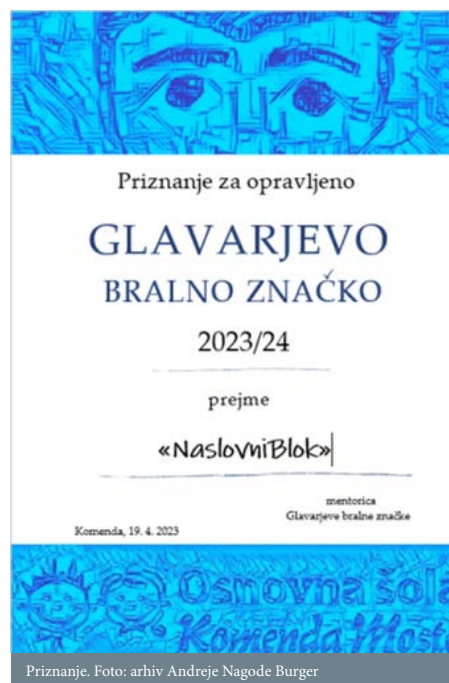
Izbrano delo je nastalo iz ene prvih skic učenca, ki na začetku ni izražal posebne likovne nadarjenosti. Ker pa je učenec izjemno računalniško spreten, je s pomočjo digitalnih orodij preoblikoval svojo preprosto skico v estetsko izpeljano umetniško delo. Proces mu je omogočil, da je svojo tehnično spretnost uporabil kot orodje

za izražanje ustvarjalnosti, kar ga je napolnilo s ponosom in samozavestjo. Uspeh, ki ga je dosegel, je pomemben, saj dokazuje, da se umetniško izražanje lahko razvija in nadgrajuje skozi različne poti, ne glede na začetne omejitve.

Z novim priznanjem so poenostavili tudi zbiranje podatkov o sodelujočih učencih posamezne bralne sezone. Koordinatorica je ustvarila skupni dokument s seznamom vseh učencev šole, v katerem so mentorji označili učence, ki so opravili Glavarjevo bralno značko (GBZ). Učitelji so z navdušenjem podprli njen predlog, da v Excelu zbrane podatke uvozi na pripravljena priznanja, jih natisne in jim požigosane preda samo še v podpis. S tem so prihranili ogromno časa, izognili pa so se tudi morebitnim napakam pri ročnem izpolnjevanju priznanj.

Prireditve in nagrade

Današnji otroci za prostovoljne obšolske dejavnosti, ki potekajo tudi v njihovem prostem času, kot je bralna značka, potrebujejo jasna navodila in konkretne cilje. Na OŠ Komenda Moste so se mentorji na pobudo knjižničarke kot koordinatorice strinjali z reorganizacijo načrtovanja zaključnih prireditev bralne značke. Zaradi finančnih sredstev in velikosti šole so srečanja z literarnimi ustvarjalci do preimenovanja potekala samo enkrat letno, običajno spomladi, na koncu sezone bralne značke, le izjemoma septembra, na začetku nove sezone. Pri prenovi so sklenili, da bodo v prihodnje organizirali dve prireditvi: uvodno (septembra) za motivacijo in zaključno (po 2. aprilu) z obiskom literarnega ustvarjalca za učence, ki opravijo GBZ. Organizirajo tudi različne nagradne dogodke (npr. filmski večeri za zgodnje bralce). Na prireditvi ob kulturnem prazniku javno pohvalijo učence, ki so GBZ že končali.

Za zlate bralce, ki so GBZ opravljali vsa leta šolanja, s kamniškimi osnovnimi šolami organizirajo skupni izlet (v Benetke). Kamniškim zlatim bralcem ga financira občina, komendskim pa šolski sklad. Izlet je postal tradicionalen in uspešno motivira oklevajoče učence.

Zlata značka in dodatki

S 3D tiskom so izdelali tudi zlato Glavarjevo bralno značko. Zaradi tehničnih omejitev so morali zanj poenostaviti izbrani motiv. Najprej so poiskali ustrezen program, ki bi omogočil pretvorbo izbrane slike v obliko, primerno za 3D tisk. Uporabili so prosto dostopno spletno aplikacijo Lithophane Maker (Lithophane Maker, 2025), ki omogoča pretvorbo slik v 3D obliko. Pri prvem poskusu so naleteli na težavo, saj je upodobitev Glavarjevega lika vsebovala preveč podrobnosti na obrazu, kar je povzročilo nejasen in nerazločen tisk. V sodelovanju z učiteljico likovne umetnosti so na sliki odstranili drobne poteze na obrazu, da je podoba na natisnjeni znački postala bolj berljiva in prepoznavna.

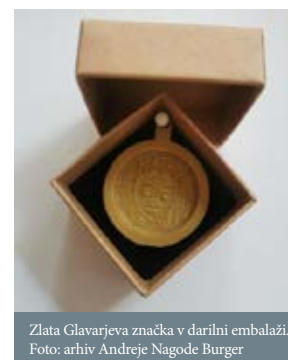
Tiskali so z zlatim filamentom, ki simbolizira prestiž in pomembnost zlate GBZ. Učenci so po odstranitvi značke iz tiskalnika z orodji in brusnim papirjem odstranili odvečne koščke in zgladili značkin rob. Za še bolj estetski in sijoč videz

Štampiljka GBZ. Foto: arhiv Andreje Nagode Burger

Obeski GBZ za mentorje. Foto: arhiv Andreje Nagode Burger

Zlata Glavarjeva značka v darilni embalaži. Foto: arhiv Andreje Nagode Burger

so značke popršili s svetlečim prozornim lakom.

Kljub začetnim težavam je bil proces izdelave zlate GBZ uspešen. Pridobili so dragocene izkušnje z uporabo tehnologije 3D tiskanja in sooblikovanja, končni izdelek pa je ustrezal pričakovanjem, tako po videzu kot po kakovosti. Značke so navdušile ustvarjalce in prejemnike. Izdelali so tudi obeske za mentorje in štampiljko za bralne zvezke.

Sklep

Povezava bralne značke z lokalnim veljakom je imela večplastne učinke. Učencem je povečala motivacijo za branje in sodelovanje, občutek ponosa ob prejetih priznanjih in zlatih značkah ter spoznavanje lokalne zgodovine, strokovne delavce je projekt obogatil z okrepljenim medpredmetnim sodelovanjem, v lokalni skupno-

sti pa se je okrepila povezanost s šolo, saj je projekt utrjeval spomin na Glavarja, lokalno zgodovino in tradicijo ter okrepil kulturno identiteto.

Skozi lik Petra Pavla Glavarja učenci spoznavajo pomen izobraževanja, kulture, jezika, dobrotelčnosti in ustvarjalnosti. Primer medpredmetnega sodelovanja, povezan z nacionalnim projektom slovenske bralne značke, združuje zgodovinsko osebnost z vrednotami bralne kulture. ◀

Več o tej temi

- Društvo Bralna značka Slovenije (2024): *Predstavitve Društva Bralna značka Slovenije*. Pridobljeno 10. 7. 2025 s spletne strani: <https://www.bralnaznacka.si/sl/o-nas/predstavitve/>.
- Kamra (2023): *Peter Pavel Glavar med nami: Glavarjeva zapuščina v Komendi*. Pridobljeno 10. 7. 2025 s spletne strani: <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/peter-pavel-glavar-med-nami-glavarjeva-zapuscina-v-komendi/>.
- Leksikon.si (2023): *Peter Pavel Glavar*. Pridobljeno 10. 7. 2025 s spletne strani: <https://www.leksikon.si/Oseba/OsebaId/61>.
- Lithophane Maker (2025). Pridobljeno 10. 7. 2025 s spletne strani: <https://lithophanemaker.com/Lithophane%20Tag.html>.

Primer neizbranih priznanj. Foto: arhiv Andreje Nagode Burger.

Primer neizbranih priznanj. Foto: arhiv Andreje Nagode Burger.

Interne pohvale za opravljeno Glavarjevo bralno značko. Foto: arhiv Andreje Nagode Burger.

Namesto igranja – programiranje

■ **Veronika Fajdiga** je dijakinja četrtega letnika Škofijske klasične gimnazije v Ljubljani.

Že dlje časa občasno igram računalniške igrice, letos pa sem se preizkusila tudi v programiranju svoje lastne videoigre. Pri programiranju sem nadgrajevala tudi druge veščine, na primer vztrajnost, iznajdljivost in natančnost, ki vsakomur pridejo prav tudi v vsakdanjem življenju. S programiranjem lahko na zabaven in poučen način začnejo že otroci v osnovni šoli.

Izbira maturitetne naloge

Tako kot moj oče sem tudi sama bolj tehniško usmerjena, zato sem kot enega od dveh izbirnih predmetov na maturi izbrala informatiko. Med letom smo se učili o strojni in programski opre, operacijskih sistemih, predstavitvi informacij in drugih temah, precej časa pa smo namenili tudi programiranju. Bolj podrobno smo obdelali označevalni jezik *html* in programski jezik *Python*.

Ker je programiranje ena od pomembnih tem na maturi, nam je profesorica priporočila, da si kot temo internega dela ocenjevanja izberemo programiranje. Interni del je vreden 20 odstotkov maturitetne ocene, za razliko od preostalega dela pa ga oceni profesor, ki te pripravlja na maturo, in ni enoten na državni ravni. Po nasvetu mentorice sem izbrala programiranje v *Pythonu*. Odločila sem se za programiranje igre minolovec, ker se mi je zdela primerne težavnosti in jo rada igram.

Pri pripravi na maturo je mentor oziroma profesor, ki te na maturo pripravlja, zelo pomemben. Ni zadolžen le za ocenjevanje internega dela, ampak ima še veliko drugih nalog. Dober mentor dijakom predstavi snov za maturo, prav tako pa jih pripravi na tipe nalog, ki se običajno pojavljajo. Dijake opozori na različne stvari, na katere morajo biti pozorni. Pri izdelavi maturitetne naloge jim svetuje in pomaga, če naletijo na kakšno težavo, vseeno pa mora biti dovolj strog, da se dijaki kaj naučijo in vložijo svoj trud.

Programiranje minolovca

Minolovec je videoigra, pri kateri se na začetku igre na zaslonu prikaže mreža praznih polj. Igralec s klikom na polja doseže, da se ta označijo z zastavico, ki jih lahko kasneje tudi odstrani ali pa jih odkrije. Na odkritih poljih, ki se dotikajo kakšne mine, je vidna številka, ki ponazarja, koliko polj z minami se dotika tega polja. Za dotikajoče se polje štejejo vsa polja v katerikoli od osmih smeri, ki so neposredno ob tem polju. V primeru, da igralec odkrije vsa polja brez min, ne da bi odkril kakšno mino, zmaga.

Da bi igro sprogramirala, sem morala razumeti, kako poteka, zato sem najprej narisala diagram poteka. To je risba poenostavljenega poteka programa. Ko je bil diagram dokončan, sem lahko začela s programiranjem v *Pythonu*. Z uporabo vgnezenih seznamov oziroma nastankom matrike, kjer je vsako polje del vrstice in stolpca, sem sprogramirala nastanek igralne mreže. Nato sem sprogramirala še naključno postavitve min. Dodala sem matriko, v kateri so se shranjevale pozicije zastavic. Zatem sem sprogramirala štetje dotikajočih se polj z minami, število katerih se prikaže na praznem polju po odkritju le-tega. Do te točke je bila osnova igrice

MINOLOVEC														
Foto: arhiv Veronike Fajdiga						Število zastavic: 13/30								
						2	1	1	0	0	0	0	0	0
						3	▶	1	0	1	2	2	2	1
						▶	3	2	2	3	▶	▶	2	▶
						▶	3	2	▶	▶	5	3	3	1
						2	2	▶	4	▶	3	▶	1	0
						2	2	1	2	2	3	2	1	0
							3	1	0	1	▶	1	0	0
							▶	1	0	1	1	1	0	0
								1	1	2	2	1	1	1

sprogramirana, vendar se je kljub temu še ni dalo igrati, saj komunikacija med programom in igralcem še ni bila vzpostavljena. Da bi to spremenila, sem nadaljevala s programiranjem s pomočjo *Tkinterja*.

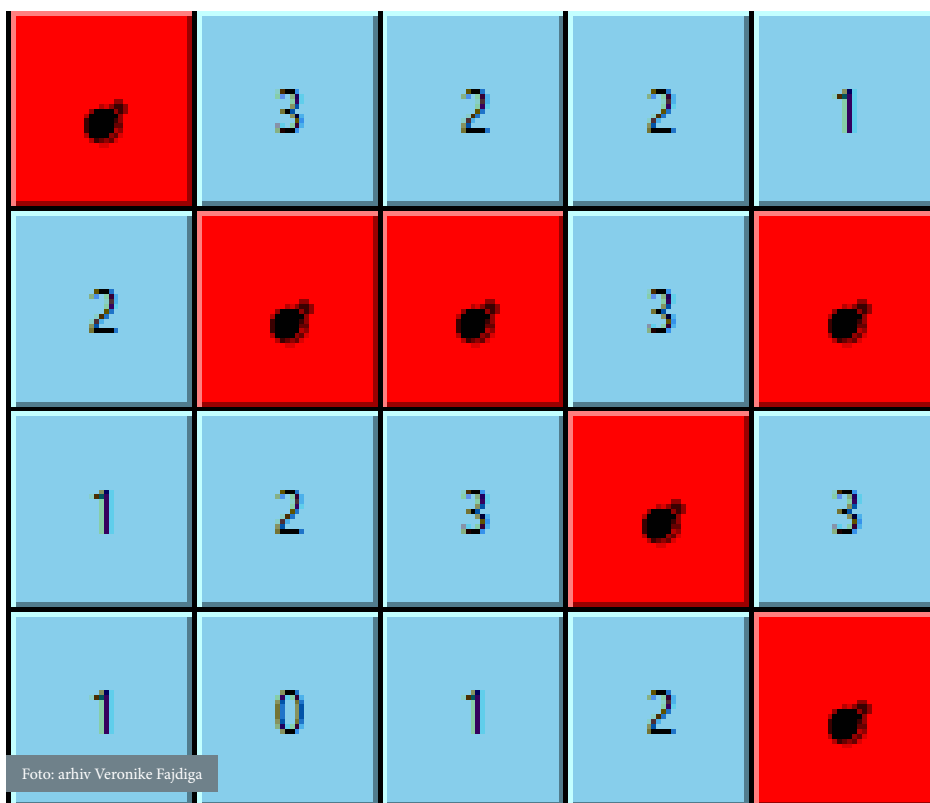
To je standardna knjižnica v programskem jeziku *Python*, ki se uporablja za ustvarjanje grafičnih uporabniških vmesnikov. Z njegovo uporabo sem program napisala tako, da se ob zagonu na računalniku prikaže igralno polje, ki je sestavljeno iz mreže gumbov. Ti so povezani z matrikami, igralec pa s pritiskom na gumbe spreminja le-te tako, da levi klik na miški polje z gumbom odkrije, desni klik pa postavi oziroma odstrani zastavico.

Predstavitev naloge

Ko je bil minolovec končan, je bil zaključen tudi glavni del moje naloge, nikakor pa to ni bilo vse. Profesorica je od nas želela, da ji dokažemo tudi znanje oblikovanja spletnih strani in uporabo Worda. Tako sem v Wordu napisala 25 strani dolgo dokumentacijo o svojem delu, v kateri sem predstavila vse od začetne ideje do teoretičnega in praktičnega dela naloge ter tudi možnosti izboljšave in porabljeni čas. V *html-ju* sem oblikovala spletno stran, na kateri sem predstavila sebe in svoj izdelek, vključuje pa tudi povezavo do šolske spletne strani in moje elektronske pošte.

Razvoj veščin

V učnem načrtu za informatiko v gimnaziji je zapisano: »Dijaki sistematično razvijajo znanje, veščine, spretnosti, osebnostne in vedenjske značilnosti, prepričanja, motive in druge zmožnosti digitalne kompetence« (Učni načrt gimnazija informatika, 2008). Vse napisano lahko potrdim na lastnem primeru, saj se pri informatiki nisem učila le programiranja, ampak tudi tega, koliko časa in truda je treba vložiti v nek projekt, da ga dobro izpelješ, in da se za nekaj ni težko truditi, če te to veseli in pri tem uživaš. Večkrat sem med programiranjem pozabila na čas in delala pozno v noč, skoraj zamudila večerjo ali o problemu, ki mi ga še ni uspelo rešiti, razmišljala, tudi ko nisem programirala. Trenirala sem natančnost, saj je pri programiranju lahko že izpuščeno dvopičje

vzrok, da program ne deluje, kot bi moral, in vztrajnost, saj sem morala v določenih primerih kodo večkrat popravljati ter iskati druge možnosti in rešitve, preden mi je uspelo najti delujočo različico. Igrati igrice je zabavno, vendar ti ne prinese tolikšnega zadovoljstva, kot ga doživiš, ko po nešteto neuspešnih poskusih končno dosežeš to, za kar si se tako dolgo trudil. Pridobila sem tudi veliko novega znanja o delovanju elektronskih naprav, njihovi sestavi, digitalnem zapisu in predstavitvi podatkov, številskih sistemih, podatkovnih bazah in drugih temah.

Predmeti v osnovni šoli v povezavi s programiranjem

V osnovni šoli sicer v učnem načrtu ni nobenega obveznega predmeta, ki bi se ukvarjal samo s temami programiranja, je pa na voljo več izbirnih predmetov s področja računalništva, kjer se učni načrti dotikajo tudi programerskih veščin. Predmet računalništvo »povezuje razumevanje delovanja računalniških sistemov, programiranja, obdelave podatkov in vpliva digitalnih tehnologij na družbo z aktivnimi oblikami učenja. Pri predmetu razvijajo

sposobnosti sistematičnega reševanja problemov, sodelovanja, samostojnega učenja, podjetnosti in inovativnosti« (Učni načrt osnovna šola računalništvo, 2025). Zelo interdisciplinaren predmet je robotika v tehniki, »pri katerem je v ospredju konstruiranje modelov računalniško krmiljenih strojev in naprav s poudarkom na specifičnih značilnostih robotike« (Učni načrt za izbirni predmet robotika v tehniki, 1999).

Čeprav nobeden od predmetov v osnovni šoli ni posvečen izključno programiranju, to še ne pomeni, da se učenci nimajo možnosti preizkusiti tudi na tem področju. Izbira dejavnosti je zelo pestra, v članku sta navedeni dve možnosti od mnogih.

Zavod 404, Fakulteta za računalništvo in informatiko ter Fakulteta za matematiko in fiziko so skupaj s številnimi učitelji in drugimi izvajalci po Sloveniji pripravili projekt KO-DI-RAM digitalne kompetence in tehniško mišljenje. V sklopu projekta se učenci udeležijo serije delavnic, v okviru katerih spoznavajo in nadgrajujejo svoje digitalne kompetence, predvsem programiranje na različnih ravneh, ter se pripravljajo na tekmovanji Bober in Pišek (Projekt kodiram, 2026).

Drug odličen način za spoznavanje programiranja je FLL – First Lego League. Projekt poteka po vsem svetu, v Sloveniji pa deluje pod okriljem organizacije Super Glavce. Ob začetku sezone je predpisana tema, v povezavi s katero si ekipa izbere problem in poskuša zanj najti rešitev. Poleg tega organizatorji sestavijo poligon, ekipe pa morajo sestaviti in sprogramirati Lego robotka tako, da v predpisanem času opravi čim več nalog na polju. Ekipa se nato pomerijo med seboj na več stopnjah tekmovanja, kjer se ocenjujejo zasnova robotka, opravljene misije na polju, projekt in vrednote, ki jih izraža ekipa (Kaj je FLL?, 2026).

Usmerjanje otrok v razvoj računalniških veščin

Pogosto starši ob besedah računalnik, telefon, elektronska naprava pomislijo na odvisnost, kvarjenje možganov in prekomerno uporabo. To se sicer lahko zgodi, ampak po mojem mnenju bi morali starši otrokom dovoliti uporabo elektronskih naprav ter jih pri tem usmerjati, da bi jih uporabljali za prave stvari. Elektronske naprave so lahko odličen pripomoček pri učenju in razvijanju veščin ter ponujajo veliko možnosti za pridobivanje računalniškega in programerskega znanja, ki je že zdaj zelo pomembno, v prihodnosti pa bo še bolj. 🐦

Viri

- *Kaj je FLL?* (2026). Ljubljana: Zavod Super Glavce. Pridobljeno 1. 6. 2026 s spletne strani: <https://www.fll.si/program/kaj-je-fll>.
- *Projekt kodiram* (2026). Maribor: OŠ Franceta Prešerna v Mariboru. Pridobljeno 1. 6. 2026 s spletne strani: <https://osfpma-ribor.si/projekt-kodiram/>.
- *Učni načrt gimnazija informatika* (2008). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 1. 6. 2026 s spletne strani: https://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2019/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_informatika_gimn.pdf.
- *Učni načrt osnovna šola računalništvo* (2025). Ljubljana: Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje in Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 1. 6. 2026 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/Ucni-nacrti/2025/OS_IP/racunalnistvo_izbirni.pdf.
- *Učni načrt za izbirni predmet robotika v tehnikah* (1999). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 1. 6. 2026 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/izbirni/1-letni-vezani-na-razred/8-razred/Robotika_v_tehnikah_izbirni.pdf.

Saša Slavković

Knjiga je kot ptica

Knjiga je kot ptica.
Vse ve le odprta,
lahko čista je tema,
ko so krila zaprta.

Zemljevid je pripoved,
ki korake odstira,
prav zariše poti,
ki junak jih ubira.

Vmes širen tvoj svet
med vrstice kar skoči,
se nekaj utrne
al' nekaj razpoči.

Še napiši ti knjigo,
slike uokviraj,
ni pomembno, da vse
samo tvoji so viri.

Foto: Peter Prebil

Zaključek šolskega leta v OS Kranj

V območni skupnosti Kranj smo maja sodelovali pri izvedbi že tretjih tradicionalnih otroških šmarnic. Vsak dan smo prebirali otroške zgodbe, različne prigode otrok, ki se v stiski priporočajo Mariji, da jih čuva, varuje in blagoslavlja.

V začetku junija pa nas je župnik povabil na romanje na Brezje. Z vlakom smo potovali iz Kranja v Otoče. Potem pa peš še slabo urico do Brezij. Zadovoljni in ravno prav utrujeni smo pred sveto mašo še obiskali Marijin oltar, se ji zahvalili, da je naša varuhinja in priprošnjica, ter se po kolenih sprehodili okoli oltarja. Našim najmlajšim je bilo to doživetje pravo odkritje in so ponovili še kak krog. Mariji smo zapeli še eno našo najljubšo pesem in sklenili romanje s sveto mašo.

Zahvaljujemo se župniku Andreju, katehetom (Heleni, Barbari, Alenki), zborovodkinjama otroškega pevskega zbora (Ani in Olgii) in Gašperju, ki vodi ministrante, ki srčno, potrpežljivo in skrbno vodite naše otroke. S svojim zgledom, predanostjo in vero ste jim pomagali odkrivati pomembne življenjske vrednote, graditi odnos z Bogom ter razvijati pripadnost skupnosti. Vaše delo poteka tiho in neopazno, vendar pušča globoke sledi v srcih mladih. Naj vam Bog povrne za vse dobro, ki ga sejete med otroke in mlade, ter vam nakloni veliko veselja, moči in blagoslova pri vašem poslanstvu.

Ula Hribar Babinski

OS Kranj. Foto: Ula Hribar Babinski

OS Goriška. Foto: Valentina Kobal

Izlet OS Goriška

V torek, 9. 6. 2026, se je skupina katoliških pedagogov iz Goriške odpravila po sledih duhovnika, alpinista in kulturnega delavca Valentina Staniča. Obiskali smo njegov rojstni kraj Bodrež, službeni mesti Banjšice in Ročinj ter od domačih zanesenjakov izvedeli veliko zanimivega in še neznanega o življenju in delu tega vsestranskega Primorca. Srečanja z domačini so bila poučna in navdihujoča! Z izletom smo zaokrožili šolsko leto. V ročinjski cerkvi smo se skupaj in osebno zahvalili za vse prejete milosti ter se z litanijami priporočili presvetemu Srcu Jezusovemu. Zapeli smo tudi pesem Božje milostno srce, ki jo je uglasbil Vinko Vodopivec, rojen ravno v Ročinju.

Valentina Kobal

Načrtovalni dan

Vse, ki želite sodelovati pri načrtovanju dela DKPS, vabimo v Kančevce v soboto, 29. avgusta 2026. Vabimo vse, ki želite sooblikovati delovanje društva, predvsem predstavnike območnih skupnosti, da skupaj pogledamo naše možnosti za podporo učiteljem.

Teden vzgoje 2026

Teden vzgoje 2026 z naslovom Vzgoja in vera bo potekal med 1. in 6. septembrom 2026. Tudi letos vam bomo posredovali gradivo za branje, razmišljanje, osebno in medsebojno obogatitev ob začetku šolskega leta. Besedila pripravljajo član OS Ljutomer, na voljo bodo na društveni spletni strani in v medijih.

Slomškov dan

23. Slomškov dan bo v soboto, 26. 9. 2026, v Mariboru. Potekal bo v Zavodu Antona Martina Slomška (ZAMS). Dan se bo začel z molitveno uro na grobu A. M. Slomška v mariborski stolnici. V ZAMS pa bo bogato dogajanje, med katerim bo podelitev Slomškovih priznanj, pogovor s prejemniki priznanj in z dobitnikom naziva »častni član DKPS« g. Lojzeto Peterletom. V sodelovanju s SKU in z OŠ Ponikva pripravljamo bogat kulturni program, skupaj pa se bomo udeležili svete maše ob zaključku dneva.

Seminarji DKPS 2025/2026

Nevrotaktilna integracija refleksov MNRI®

Obseg: 20 ur

Izvedba: Preska pri Medvodah, 2. in 3. 10. 2026, prijave do: 21. 9. 2026

Predavateljica: Marjeta Krejči Hrastar

Trening asertivnosti*

Obseg: 16 ur (1 x mesečno po 2 šolski uri); do 12 udeležencev

Izvedba: preko spleta, 2. 10. 2026 – 24. 6. 2027, prijave do: 21. 9. 2026

Predavatelji: mag. Darja Barborič Vesel in Helena Kregar

Vpliv gibanja na razvoj in učenje otrok*

Obseg: 8 ur; do 30 udeležencev

Izvedba: Preska pri Medvodah, 17. 10. 2026, prijave do: 6. 10. 2026

Predavateljica: Marjeta Krejči Hrastar

Korenine narodovega drevesa*

8. mednarodna konferenca

DOMOLJUBJE SKOZI ZNANJE IN DEJANJA

Obseg: 8 ur

Izvedba: OŠ Frana Albrehta Kamnik oz./in preko spleta, 21. 11. 2026, prijave do: 11. 11. 2026

Predavatelji: Helena Jaklitsch, Žiga Turk, Jože Možina, delavnice: Albin Vrabčič, Helena Kregar, Marija Pisk, Dragica Motik ter učitelji, ki bodo predstavili svoje strokovne prispevke.

Iz notranje moči v prepričljiv nastop*

Obseg: 8 ur; do 15 udeležencev

Izvedba: preko spleta, 9. 2. 2027 in 11. 2. 2027, prijave do: 29. 1. 2027

Predavateljica: Hedvika Dermol Hvala

Seminarji so namenjeni pedagoškim delavcem (vzgojiteljem, učiteljem, profesorjem, razrednikom, šolskim svetovalnimi delavcem, ravnateljem), staršem in drugim posameznikom, ki želijo osebno in strokovno rasti. V Društvu katoliških pedagogov Slovenije jih izvajamo že več kot 25 let.

Pedagoški delavci lahko udeležbo na seminarjih uveljavljate pri predlogu za napredovanje zaposlenih v vzgoji in izobraževanju. Seminarje izvajamo tudi za učiteljske zbornice in zaključene skupine. Podrobnejši podatki so objavljeni na naši spletni strani <http://www.dkps.si>.

Seminarji, označeni z *, so uvrščeni v katalog Katis.

Informacije in prijave:

Društvo katoliških pedagogov Slovenije (DKPS)

Tržaška cesta 132, 1000 Ljubljana

070 449 331

(torek, četrtek: 9.00–12.00)

izobrazevanje@dkps.si

<http://www.dkps.si>

POČITNIŠKO VARSTVO
Srčna dežela 2026

KDO? Otroci od 1. do 5. razreda

KDAJ? 3 termini:
6. 7. – 10. 7.
13. 7. – 17. 7.
20. 7. – 24. 7.

KJE? Tržaška cesta 132, 1000 Ljubljana

KOLIKO? 50 €/teden/otroka

TEMA:
"POTUJEMO IN RAZISKUJEMO PO SVETU"

Všteto: varstvo, 3 obroki, obisk dveh ustanov, animacija

BREZPLAČNO za otroke iz socialno ogroženih družin

Več informacij na e-naslovu:
srcna.dezela@dkps.si
Prijavnico najdete na spletni strani:
www.dkps.si

Program organizira DKPS ob podpori Mestne občine Ljubljana

Albin Vrabčič

Srce in razum v šoli*Iz ravnateljjeve prakse za učitelje, starše in stare starše***Celje: Društvo Mohorjeva družba; samozaložba; Knjižnica Velenje, 2026
256 strani, cena: 29,50 €**

Iskrena in izkušnjska pripoved učitelja ter ravnatelja združuje človeško toplino s profesionalno odgovornostjo. Prizadeva si za šolo, v kateri ima vsak dijak svojo vrednost, vsaka šibkost potencial za rast in vsak učitelj odgovornost, da vodi z zgledom, empatijo in strokovnostjo. To je knjiga, ki bo učiteljem prilila olja na ogenj pedagoškega erosa, staršem vrnila vero v sistem, otrokom pa dala krila za vsa področja njihovega življenja.

Foto: Petra Duhanny

Apolonija Klančar

Življenje: narobe naučeno?*Kako si doma in v šoli izgradimo možgane in samozavest***Žiri: samozaložba, 2026
271 strani, cena: 25,00 €**

V zgodbah sledimo osebni preobrazbi odraslih in otrok. Rdeča nit je nezavedno učenje v prvih letih življenja, ki dela težave v odrasli dobi. Junaki s svetovalko Zofke Kmet posodobijo neprimerne programe delovanja, naučene v travmatičnih okoliščinah v otroštvu. Dostopen in humoren način odpira vprašanja vzgoje, odnosov in osebne rasti. Ponujene so praktične smernice za razumevanje stresnega odziva in za delo z nezavednimi prepričanji. Delo je humoren priročnik za osebno rast.

Jože Dežman

Komunistični strah v gatah*Homo sovieticus slovenicus – Dogodivščine sovjetskega Slovenca v Titovini***Ljubljana: Družina, 2025
480 strani, cena: 39,90 €**

Knjiga temelji na obsežni arhivski raziskavi dokumentov in predstavlja unikaten vpogled v delovanje komunistične partije v Sloveniji. Je pomemben prispevek k slovenski historiografiji in raziskovanju komunistične ideologije v praksi. Avtobiografski dokumenti in pričevanja omogočajo razumevanje vsakdanjega življenja v socialističnem sistemu ter psiholoških in socialnih pritiskov na posameznike. Delo služi tudi kot vir za primerjalne študije totalitarnih režimov v Srednji Evropi.

Lisa Marchiano, Sasha Ayad, Stella O'Malley

Ko otroci rečejo, da so trans*Vodnik za skrbne starše***Ljubljana: Salve, 2026
306 strani, cena: 45,90 €**

Knjiga je praktičen, jasno strukturiran priročnik psihoterapevtk z bogatimi kliničnimi izkušnjami, namenjen staršem, ki se znajdejo v zmedbi, strahu in pritiskih, ko mladostnik izrazi, da se ne identificira več z lastnim spolom. Avtorice poudarijo starševsko odgovornost, potrebo po mirnem razločevanju ter opozarjajo pred sprejemanjem nepovratnih odločitev iz panike ali pod pritiskom okolice. Poudarjajo ohranjanje odnosa z otrokom, komunikacijo in sodelovanje s šolo in strokovnjaki.

Foto: BS

Maja Klarendić

Etični modeli v ozadju raziskav s področja nevroetike in nevromoralnosti

Diplomsko delo

Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, 2025

Ko govorimo o razvoju UI, samovozečih vozil ali vojaški tehnologiji, mislimo, da gre za tehnične izzive. V resnici se v ozadju skrivajo vprašanja, kako mi ali računalniki sprejemamo moralne odločitve. Odločitve, ki lahko vplivajo na življenje in smrt, preučuje nevroetika, ki raziskuje biološke in možganske osnove moralnega presojanja. Filozofi že tisočletja razpravljajo o tem, kaj je moralno prav. Najvplivnejša pristopa sta utilitarizem, ki zagovarja odločitve z največjo koristjo za največ ljudi, in deontološka etika, po kateri nekaterih dejanj ne smemo storiti ne glede na posledice. Ista situacija lahko zato vodi do povsem različnih odgovorov.

Kristina Kraškovic

Omogočanje neodvisnega življenja s pomočjo osebne asistence

Diplomsko delo

Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, 2026

Avtorica je v diplomskem delu raziskovala, kako uporabniki osebne asistence (OA) razumejo OA, kako jim OA omogoča neodvisno življenje in kaj zanje pomeni neodvisno življenje. Izvedla je kvalitativno raziskavo, ki je temeljila na polstrukturiranih intervjujih. Zbrane podatke je analizirala s postopkom kodiranja ter na podlagi skupnih kod prišla do osrednjih tem intervjujev. Ta pristop je omogočil sistematično obravnavo podatkov in zmanjšal vpliv subjektivnosti na interpretacijo rezultatov. Na podlagi analize je oblikovala ključne ugotovitve: OA je storitev, ki omogoča neodvisno življenje; potrebna je

Jon Grošelj

Odnos med partikularnim in univerzalnim skupnim dobrim v luči družbenega nauka Cerkve

Doktorska disertacija

Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, 2026

Doktorska disertacija obravnava razvoj pojma skupnega dobrega od antike do sodobnosti. Posebno pozornost namenja razmerju med skrbjo za lastno skupnost in odgovornostjo do celotnega človeštva. Raziskava ugotavlja, da sodobni izzivi, kot so migracije, podnebne spremembe, družbena neenakost in globalna soodvisnost, zahtevajo širše razumevanje skupnega dobrega, ki presega meje posameznih držav in skupin. Opozarja, da univerzalno skupno dobro, ki v družbenem nauku Cerkve dobiva vse pomembnejše mesto, ne sme izničiti pomena lokalnih skupnosti, družine, narodne identitete in državljanske pripadnosti. Družbeni nauk Cerkve zato v luči načel subsidiarnosti in solidarnosti zagovarja iskanje ravnovesja med različnimi ravnmi skupnega dobrega.

Disertacija posveča vprašanju skupnega dobrega v družbeni in politični skupnosti, njene ugotovitve segajo tudi na področje vzgoje in izobraževanja, na primer na vprašanje, kako vzgajati posameznika za odgovorno življenje v skupnosti v času globalnih izzivov. Izhajajoč iz disertacije in katoliške socialne tradicije lahko rečemo, da oblikovanje mladih ne sme biti usmerjeno zgolj v osebni uspeh, temveč tudi v razvoj družbene odgovornosti, solidarnosti, kritičnega mišljenja ter pripravljenosti za sodelovanje pri reševanju skupnih družbenih problemov. Vzgoja za skupno dobro tako predstavlja enega ključnih odgovorov na izzive sodobne pluralne in globalno povezane družbe.

The title of the *Editorial*, written by editor Silvo Šinkovec, is Imagination and Reality. In it, he discusses the human ability to imagine something one does not yet know. The *Focus Theme* of the 110th issue of *Vzgoja* is titled The Role of Fairy Tales in Personal Growth. In the introductory article, Silvo Šinkovec explores the role of fairy tales in children's education and upbringing. We can read an article by Nežka Črna Gec on learning about Slovenian history through books for home reading. Vanja Hočevár has dedicated her article to literary heroes. Neža Zakrajšek introduces us to folk fairy tales, which are a source of tradition and inspiration. This is followed by an article by Darja Arh Centrih about fairy-tale Slovenia. Vida Truden titled her article We Heard the Little Birds Singing. Urška Vrbovšek offers a perspective on folk fairy tales in musical form. Meanwhile, Ifigenija Simonović reflects that stories are life translated into words. In the *Our Interview* section, Silvo Šinkovec interviewed Helena Fojkar Zupančič, one of

Slovenia's most prominent choral conductors, educators, and experts in vocal technique.

In the *Teachers* section, Albin Vrabčič presents the ABC analysis, which is crucial for teaching. Mateja Ilar explores peer violence, which occurs as early as the first grade. Mihaela Kastelec shares her experiences with writing as a way to strengthen one's own as well as national roots.

In the *Parents* section, the series of articles on artificial intelligence by Octavian M. Machidon, titled Return to the Heart, continues; in this issue, it focuses on the Catholic Church. Katja Lavrin describes an approach to teaching Slovenian folk songs to students with communication difficulties.

In the *Fields of Education* section, dr. Milček Komelj presents Ivan Grohar's painting: Fairy Tale. Boštjan Grošelj asks in his article why we should (co-)create society.

The *Spiritual Challenge* section features a sermon by Peter Lavrih, dedicated to educators and focused on discovering and nurturing the talents God has planted within

us. Marjan Sedej shares his thoughts on recognizing social maturity through one's attitude toward the most vulnerable.

In the *Experiences* section, you can read Mateja Košmrlj's article about a slightly different version of France Prešeren's The Water Man. Barbara Orešnik, Tina Kosi, and Andreja Nagode Burger wrote an article about the reading badge, which their school named after Peter Pavel Glavar. Veronika Fajdiga dedicated her graduation thesis in computer science to programming and in the article she recounts her journey from playing computer games to programming them.

In the *Reading Tip* section, we present four books that make for interesting reading and offer guidance for personal growth.

The *New Insights* section brings short presentations of one doctoral dissertation and two diploma theses in the field of education.

Written by: Tatjana Fajdiga

Translated by: Tanja Volk

Letna naročilnica na revijo Vzgoja

Revija VZGOJA izhaja štirikrat letno.

Naročnina za leto 2026 je 29 €.

<https://www.revija-vzgoja.si/revija-vzgoja/narocilo/narocilo-letne-narocnine>

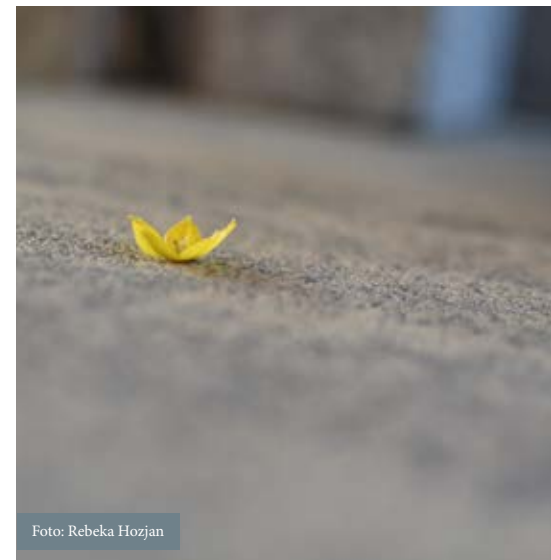

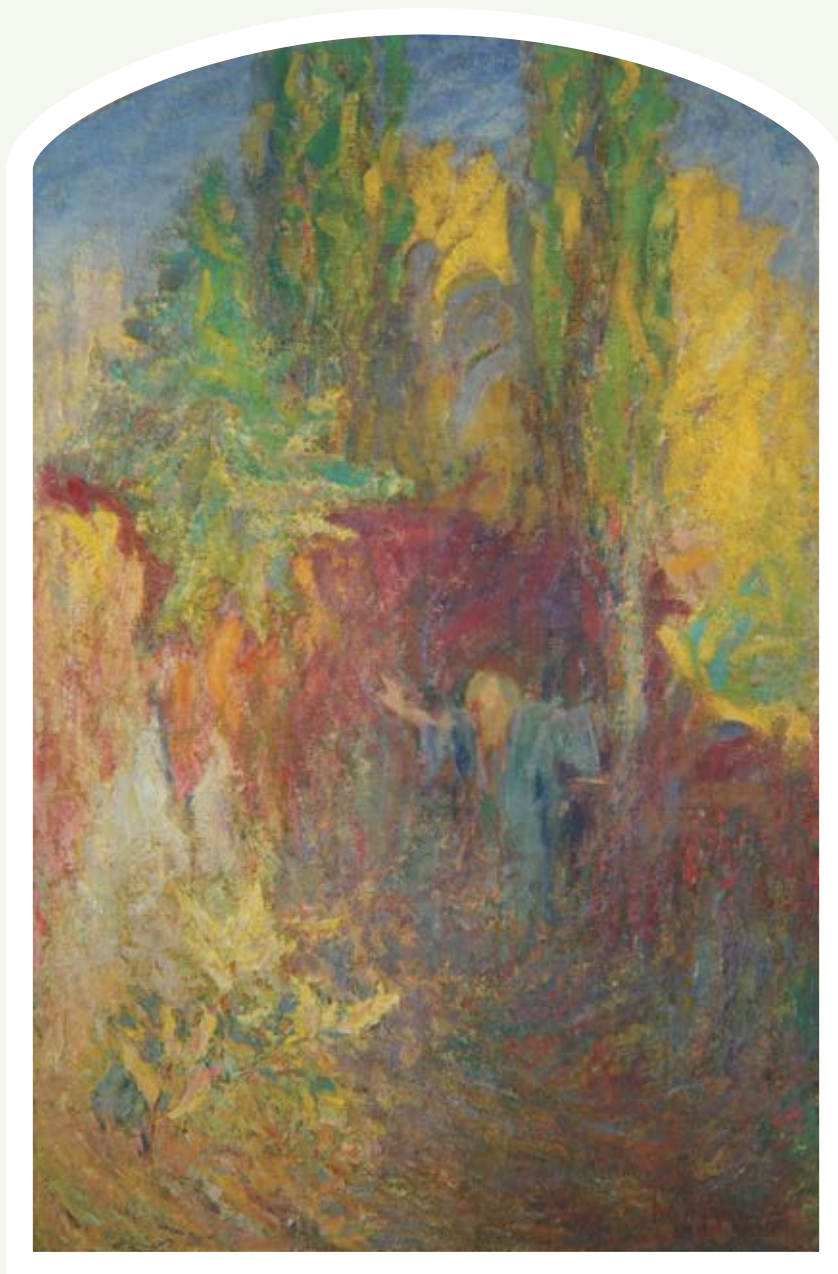
Foto: Rebeka Hozjan

PROKRAFT
Fizična spletna trgovina

Orla vas 27, 3314 Braslovče

info@prokraft.si

+386 40 515 405

Ivan Grohar: Bajka/Pravljica, 1909

olje, 142 x 92 cm

Fotograf: Janko Dermastja

© Narodna galerija, Ljubljana